



**SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE BÖLGESEL EKONOMİK
KALKINMA: GAP ÖRNEĞİ**

Nurcan BARAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2015

Nurcan BARAN tarafından hazırlanan “ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA; GAP ÖRNEĞİ”, adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. N. Aydan SAT

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Doç. Dr. Serap KAYASÜ

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Öğr. Gör. Dr. Z. Aslı GÜREL ÜÇER

Şehir ve Bölge Planlama, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 03/02/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şeref SAĞIROĞLU

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nurcan BARAN

17/02/2015

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE BÖLGESEL EKONOMİK
KALKINMA: GAP ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Nurcan BARAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Şubat 2015

ÖZET

Yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamak için turizm potansiyeli barındıran bölgelerde, turizm önemli bir sektör haline gelmiştir. Turizm potansiyellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilerek bölgesel kalkınmanın sağlanması günümüzde en fazla üzerinde durulan konulardan biridir. Bu noktadan hareketle tezin amacı; sürdürülebilirlik çerçevesinde, turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada nasıl değerlendirilebileceği sorusuna cevap aramaktır. Bu amaç doğrultusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAP Bölgesi) sahip olduğu büyük potansiyeller doğrultusunda örnek alan olarak seçilmiş ve tez kapsamında 2011 yılında hazırlanan GAP Turizm Master Planı'nın sürdürülebilir turizm planlaması pratikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışmada, GAP Bölgesinde sürdürülebilir turizmin temel nitelikleri ve bölgesel kalkınmaya etkisi yazın taramaları ve alan çalışmasıyla tespit edilmiştir. Bölgede turizmin gelişimine katkı sağlaması öngörülen GAP Turizm Master Planı (2011)'nin sürdürülebilir turizm planlaması çerçevesinde irdelenmesi; katılım sürecinin ve sürdürülebilir turizm yönetiminin değerlendirilmesi olarak iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Katılım sürecinin irdelenmesi alanda yapılan derin görüşmelerle, planın sürdürülebilirliğinin irdelenmesi ise tespit edilen sürdürülebilir turizmin göstergeleri ile yapılmıştır. Tezin temel bulguları; GAP Bölgesinde turizmin bölge ekonomisine katkısının olumlu olduğu ve bölgede turizmin, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde önemli olduğu yönündedir. Çevrenin, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına dayalı bir planlama anlayışı ve yeniden canlandırma politikalarıyla, turizm gelecekte GAP Bölgesinde kalkınmanın öncü sektörlerinden biri olacaktır.

Bilim Kodu : 801.1.024
Anahtar Kelimeler : Bölgesel Ekonomik Kalkınma, Sürdürülebilir Turizm,
Güneydoğu Anadolu Bölgesi, GAP
Sayfa Adedi : 149
Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Necibe Aydan SAT

SUSTAINABLE TOURISM PLANNING AND REGIONAL ECONOMIC
DEVELOPMENT: GAP CASE
(M. Sc. Thesis)

Nurcan BARAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
February 2015

ABSTRACT

Nowadays, tourism has become an important economic sector to maintain local-regional development and sustainability is one of the most discussed issue in evaluating tourism potentials in regional economic development. From this point of view, this thesis aims to evaluate the relationship between regional economic development and tourism within sustainability framework. The Southeastern Anatolia Region (GAP Region), which has huge amount of tourism potentials, is selected as a case study area and GAP Tourism Master Plan prepared in 2011 is evaluated within the framework of criterion of sustainable tourism planning. In this thesis, basic characteristics of sustainable tourism and its impacts on regional development is evaluated by literature and field work realized in GAP Region. The examination of GAP Tourism Master Plan (2011) in the context of sustainable tourism planning is realized in two different stages. The first stage is the participation process in the preparation of the plan and the second stage is the assessment of sustainable tourism management. While, field surveys and in-dept interviews are used in the first stage, selected sustainable tourism indicators are evaluated in the second stage. The main concluding remarks of this thesis are the positive contribution of tourism to the region's economy and the reduction of regional imbalance in favour of the GAP Region. With a planning approach based on the preservation of historical, cultural and environmental patrimony and proper branding policies the tourism sector will be a leading sector in the development of GAP Region.

Science Code : 801.1.024
Key Words : Regional Economic Development, Sustainable Tourism,
Southeastern Anatolia Region, GAP
Page Number : 149
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Necibe Aydan SAT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
HARİTALARIN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. BÖLGESEL KALKINMAYA İLİŞKİN KAVRAMLAR	5
2.1. Kalkınma Kavramı	5
2.2. Bölgesel Dengesizlik	5
2.3. Bölgesel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik	8
2.3.1. Bölgesel kalkınmanın amaçları	11
2.4. Bölgesel Kalkınma Kuramlarının Evrimi	12
2.4.1. Neoklasik büyüme ve içsel büyüme modelleri	12
2.4.2. Kalkınma iktisadi	12
2.4.3. Ekonomik coğrafya	14
2.4.4. Yeni ekonomik coğrafya modelleri	15
3. TURİZM KAVRAMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	17
3.1. Turizm Tanımları	17
3.2. Turizmin Etkileri	21
3.2.1. Turizmin ekonomik etkileri	22
3.2.2. Turizmin çevresel etkileri	27

3.2.3. Turizmin sosyal ve kültürel etkileri	29
3.3. Sürdürülebilir Turizm	32
3.3.1. Sürdürülebilir turizm'in temel ilkeleri	36
4. BÖLGESEL KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI.....	39
4.1. Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi.....	39
4.2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Bölgesel Perspektif	42
4.2.1. Bölgesel sürdürülebilir turizm planlaması süreci.....	44
4.2.2. Bölgesel sürdürülebilir turizm planlaması göstergeleri.....	48
5. DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	53
5.1. Avustralya Goulburn Nehri Vadisi'nde Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme	53
5.2. Mısır'da Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme	55
5.3. Örneklerin Değerlendirilmesi	57
6. ÇALIŞMA ALANI: GAP BÖLGESİ.....	61
6.1. Tez Çalışmasının Yöntemi.....	61
6.2. Çalışma Alanının Tanıtımı	65
6.2.1. Doğal yapı	65
6.2.2. Demografik yapı	66
6.2.3. Ekonomik ve sosyal yapı	67
6.2.4. Tarihi yapı.....	69
6.2.5. Bölgeye ulaşım	71
6.2.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde turizm sektörünün genel karakteri.....	74
6.3. GAP Bölgesi'nde Yapılmış Olan Plan Çalışmaları	86
6.3.1. İlk plan; GAP turizm envanteri ve turizm geliştirme planı	86

Sayfa

6.3.2. İkinci plan; GAP turizm master planı	88
6.4. GAP Turizm Master Planı Sürdürülebilir Turizm Değerlendirmesi	90
6.4.1. Katılım sürecinin değerlendirilmesi	91
6.4.2. Sürdürülebilir turizm göstergelerinin değerlendirilmesi	96
6.4.3. Sonuçlar	125
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	131
KAYNAKLAR.....	137
EKLER.....	141
EK-1. Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi	142
EK-2. Alan Çalışmasında Kullanılan Derin Görüşmeler	148
ÖZGEÇMİŞ	149

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Turizm ekonomik etkilerini belirleyen başlıca faktörler.....	23
Çizelge 3.2. Turizm gelirlerinin yayılma özelliği	25
Çizelge 3.3. Sürdürülebilir turizmin hedefleri	34
Çizelge 4.1. Sürdürülebilir turizm yönetimi	45
Çizelge 4.2. Bölgesel turizm planlaması modeli	47
Çizelge 4.3. Bölgesel sürdürülebilir turizm hedeflerinin yönetim yapısı	49
Çizelge 6.1. Derin görüşme içerikleri.....	62
Çizelge 6.2. Sürdürülebilir turizm planlaması gösterge içerikleri	64
Çizelge 6.3. 1990-2013 yılları arası nüfus gelişimi	67
Çizelge 6.4. GAP İlleri alt bölgelere göre iş gücü durumu	68
Çizelge 6.5. GAP İlleri alt bölgelerde çalışan nüfusun ana sektörlere dağılımı.	68
Çizelge 6.6. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı	81
Çizelge 6.7. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı	82
Çizelge 6.8. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı	83
Çizelge 6.9. GAP bütününde konaklama ve gecekalmeler.....	83
Çizelge 6.10. GAP bütününde konaklama ve gecekalmeler.....	84
Çizelge 6.11. GAP bütününde konaklama ve gecekalmeler.....	84
Çizelge 6.12. GAP bütününde turizm ve belediye işletme belgeli tesisler toplamında konaklayan kişi ve gecekalmeye sayıları	85
Çizelge 6.13. GAP bütünündeki müze ve öğren yerleri ziyaretçi sayıları	85
Çizelge 6.14. Sürdürülebilir turizm planlaması göstergeleri.....	97
Çizelge 6.15. GAP İlleri ve alt bölgelerde çalışan nüfusun ana sektörlere dağılımı.....	103
Çizelge 6.16. GAP Bölgesi alt bölgelerinde istihdam ve nüfus oranları	104

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6.17. GAP Bölgesi'nde iller itibariyle taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının dağılımı	119
Çizelge 6.18. GAP Bölgesi'nde iller itibariyle sit alanlarının dağılımı	121
Çizelge 6.19. Sürdürülebilir turizm göstergelerinin gap turizm master planında incelenmesi.....	126

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 6.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Ülke İçindeki Konumu	65
Harita 6.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Karayolları Haritası	72
Harita 6.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Demiryolları Haritası	72
Harita 6.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Havayolu Haritası	73
Harita 6.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Doğal Değerlerin Dağılımı.....	74
Harita 6.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Tarihi Ve Arkeolojik Değerlerin Dağılımı	76

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada bölgelerarası gelişmişlik farklarının her geçen gün arttığı görülmektedir. Bu nedenle geri kalmış bölgelerde uygulanan kalkınma politikaları bu farkları azaltma, sosyo-ekonomik dengesizlikleri giderme ve kaynakların rasyonel kullanımını sağlama amacı taşımaktadır. Turizm sektörü kalkınmaya hız verici etkileriyle bölgesel dengesizliklerin giderilmesi noktasında önemli bir araç olarak, tarım ve sanayi konusunda yeterli kaynak ve imkana sahip olmayan, ancak yoğun turizm potansiyeli barındıran bölgelerde öncü sektör haline gelmektedir.

Turizm kültürel gelişme ve kalkınma bakımından önem teşkil eden ancak kendi kaynaklarını da yok edebilen bir sektördür. Turizm potansiyeli oluşturan tarihi ve doğal değerler ancak korunabildiği ölçüde sektöre kaynak oluşturabilmektedir. Bu noktada karşımıza *Sürdürülebilir Turizm* kavramı çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm, hem doğal, hem sosyal-kültürel hem de ekonomik sürdürülebilirlik olarak bir bütün halinde ele alınan bir anlayışla sağlanabilmektedir.

Sürdürülebilir turizmin gelişimi temelde bölgedeki kaynakları tüketmeden, turizm etkinliklerini içeren tüm unsurların yerine getirilerek ekonominin en etkili şekilde koordine edilmesine dayalıdır.

Türkiye, deniz, güneş, kum turizmi bakımından zengin kaynaklara sahip olmanın yanında tarihi, sanatı, doğal güzellikleri, kültürel ve folklorik değerleriyle de önemli potansiyellere sahiptir. Bu nedenle Türkiye farklı turist profillerinin talep ettiği ülkeler arasındadır. GAP Bölgesi de ülkemizde “Kültürel Turizm” dendiğinde akla gelen ilk bölgelerden olmaktadır.

Bu noktadan hareketle tezin amacı; *yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizmin rolünü incelemek, yoğun turizm değerine sahip GAP Bölgesi'nde turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada etkili bir faktör olup olmayacağı ve kaynakların sürdürülebilirliği adına neler yapılması gerektiği sorularına cevap bulmak, GAP Bölgesi'nde yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizmin gelişimine*

katkı sağlaması öngörülen GAP Turizm Master Planı (2011)'nın sürdürülebilir turizm planlaması pratikleri doğrultusunda irdelemektir.

GAP Bölgesi medeniyetler tarihinin önemli kanıtlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bölge; coğrafyasıyla, doğasıyla, tarihiyle, kültürüyle, mimarisiyle, sanatıyla, sosyal yaşamıyla, mutfağıyla ve sayısız kültürel mirasıyla benzersizdir. Ancak bölgede var olan bu potansiyeller yeterince değerlendirilememektedir. Bölgeye gelen turist sayısı oldukça kısıtlıdır.

Bölgede 1999 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ve 2011 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yaptırılan iki adet Turizm Master planı bulunmaktadır. Bölgesel Sürdürülebilir Turizm Hedefine ulaşabilmek için hazırlanması gereken planlar oldukça önem taşımaktadır. Plan süreci hazırlık ve uygulama süreci olmak üzere iki aşamalıdır. Hazırlık süreci turistik bölgenin tanımlaması yapılarak, bölgenin ulaşım, iklim özellikleri, turizm alt yapısı ile turizm kaynaklarının özelliklerinin ortaya konulup kademelenmesinin yapılması evresidir. Hazırlık sürecinde araştırmanın dayanması gereken iki temel nokta bulunmaktadır. İlki iyi yönetim, ikincisi iyi pazarlama teknikleridir. Bu noktadan hareketle tez kapsamında GAP Turizm Master Planı (2011)'nın katılım sürecinin ve sürdürülebilir turizm yönetiminin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Bölgede 2011 yılında yapılan ikinci plan çalışmasının incelenmesinin ilk ayağı olan plan sürecinde katılımın değerlendirilmesi için planı özel bir şirkete hazırlatan kurum olan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, bölgede bulunan üç kalkınma ajansı Karacadağ, İpekyolu ve Dicle Kalkınma Ajansları temsilcileriyle, Kültür Turizm İl Müdürlükleri, Belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşlarında bulunan toplam 16 temsilciyle derin görüşmeler yapılmıştır.

Tez çalışmasının temel dayanağı olan sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla, çevreye zarar vermeyen ekonomik kalkınma idealiyle birlikte, toplumsal, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik dengesine dayanan bir turizm anlayışı ele alınmıştır. Bu kapsamda 2011 yılında yapımı tamamlanan ve 15 yılı kapsayan GAP Turizm Master planının bölge planlama pratikleri doğrultusunda, sürdürülebilir turizmin göstergeleri açısından incelenmesi çalışmanın ikinci ayağını oluşturmaktadır.

Turizm Master Planı'nın incelenmesi noktasında, turizmin geliştiği destinasyonlarda turizmin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş olan göstergeler ölçüt alınmıştır.

Tezin birinci bölümü olan giriş bölümünde tezin amacı ve önemi vurgulanırken, ikinci bölümde bölgesel kalkınma, bölgesel dengesizlik, bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde turizm, sürdürülebilir turizm ve turizmin bulunduğu bölgeye olası etkileri irdelenmektedir. Bölgesel kalkınma ve sürdürülebilir turizm planlamasının birlikte ele alındığı dördüncü bölümde, kalkınma turizm ilişkisi ve bölgesel sürdürülebilir turizm planlaması süreci aktarılmaktadır. Beşinci bölümde dünyadan sürdürülebilir turizm planlaması örneklerine yer verilmektedir. Tezin alan çalışmasının aktarıldığı altıncı bölümde, öncelikle GAP'ın mevcut doğal, ekonomik ve sosyal yapısı incelenmektedir. Mevcut durum analizinde araştırma alanı olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin genel özellikleri anlatılmaktadır. Bölgeye turizm altyapısı oluşturan doğal yapı, demografik yapı, sosyal ve ekonomik yapı, bölge tarihi, ulaşım, gibi konularla ilgili güncel bilgiler verilmekte ve bölgede yapılan planlama çalışmaları aktarılmaktadır. Sonuç bölümünde literatür taramaları ve alan araştırmalarının verileri ışığında, turizmin GAP Bölgesi'nde kalkınmaya katkısı değerlendirilmekte, son Turizm Master Planı'nın sürdürülebilir turizm pratiklerine uygunluğu değerlendirilerek, geleceğe dönük politikaların şekillenmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Tezin sınırlılıkları arasında bölgedeki tüm ilgi gruplarının fikirlerinin alınması noktasında karşılaşılan sorunlar bulunmaktadır ki, bu durum aynı sorunlarla plan hazırlama sürecinde de karşılaşıldığını düşündürmektedir. Plan uygulama kurumlarının birbirlerinden bağımsız çalışması, iller arasında hiçbir şekilde yatırım ve tanıtım konularında koordinasyonun bulunmaması, kurum hafızasının sekteye uğraması Bölge'de derin görüşmeler sırasında karşılaşılan güçlükler tezin diğer sınırlılıkları olarak sıralanabilir.

2. BÖLGESEL KALKINMAYA İLİŞKİN KAVRAMLAR

2.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma; sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik gelişmelerin birlikteliğinin bir sonucudur. Kalkınma kavramına ilişkin birçok tanımlama mevcuttur.

Genel bir tanımlamayla kalkınma, “bir ulusun arzu edilen şekilde ekonomik gelişme süreci ortaya koyabilmesi amacıyla, ulusal ekonominin bir bütün olarak düzenlenmesidir”. Kalkınma daha geniş anlamıyla, “bir toplumda ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme” olarak tanımlanabilir (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 29, akt. Özgür, 2010: 16). Başka bir tanımda kalkınma, “ülkelerin ulaşmaya çabaladığı bir hedef ve aynı zamanda nedensel ilişkileri içeren bir süreç” olarak ifade edilmektedir (Ingham, 1995: 33; akt. Özgür, 2010: 16).

Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artışından ibaret olmayıp sosyo ekonomik ve kültürel yapının da değiştirilmesi, geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle de kalkınma teorisi, yalnızca ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve psikolojik etkenlerle de yakından ilişkili olmalıdır (İldırrar, 2004: 5).

Kalkınma kavramı ulaşılmak istenen bir durum olarak büyüme hedefi şeklinde algılanmaktadır. Toplumların varlığını sürdürüp kaliteli yaşam standartlarına ulaşabilmeleri adına gerçekleştirilen faaliyetler kalkınma amacına hizmet etmektedir. Bu olgu ekonomik, sosyal ve kültürel alanların gelişimini bir bütün halinde ele almaktadır.

2.2. Bölgesel Dengesizlik

Bölgesel kalkınmanın önündeki en büyük engel bölgesel dengesizliklerdir. Bölgesel gelişmişlik farkları özellikle az gelişmiş ülkelerde görülmektedir.

“Bölgesel Dengesizlik” sorunun bilincine ilk kez Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra işsizlik ve tam istihdam sorunları ile karşılaşan gelişmiş batı ülkelerinin vardıkları görülmektedir. Henüz bölgesel kalkınma kuramının temelleri dahi atılmadan, bu ülkelerde dengesizliğin azaltılması ya da tamamen kaldırılması için devlet müdahalesinin gereği üzerinde durulmuştur (İldırrar, 2004: 15).

Bölgesel dengesizlik, bir ülkenin bölgeleri arasında, ekonomik ve toplumsal fırsat eşitsizliklerinin sonucu olarak ortaya çıkan, farklı bölge insanlarını birbirlerinden değişik/farklı yaşam kalitelerinde yaşamak durumunda bırakan ve aynı olanaklara sahip olmalarını engelleyen, bölgelerin sosyo-ekonomik bütünleşmesini geciktirerek ayrışmalara yol açabilen, ülke kalkınma süreçlerinin bir sonucudur. Gerek bölgelerin sahip olduğu özellikler gerekse ülke içi dengesiz ekonomik yatırımlar, gelişmişlik düzeyi farklı, bir tarafta zengin diğer tarafta zayıf ekonomili, düşük yaşam standartlarının ve gelirin görüldüğü bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgeler arası bu eşitsiz gelişme, bölgesel dengesizlik olarak nitelendirilmektedir (Çamur ve Gümüüş, 2005: 147; akt. Özgür, 2010:53).

“Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde, üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır” (Göktürk, 2006: 24). Bu durum gelir dağılımında dengesizliklerin bulunduğu, sosyal adalet anlayışı açısından istenmeyen durumların yaşandığı bir dönemdir.

Bölgesel dengesizlik kavramı ülkenin bölgeleri arasında iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan gelişme farklılıkları olarak açıklanabilmektedir. Gelişmiş bölgeleri cazip kılan ekonomik faaliyetler ve sosyal imkanlar az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere bir iç göç yaşanmasına neden olmaktadır. İç göçü zorlayan nedenlerin başında işsizlik ve gelir yetersizliği gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Göçü cazip kılan nedenler ise göç edilen yörelerdeki yatırımların ve sosyo-kültürel faaliyetlerin fazlalığı, ulaşım ve haberleşme ihtiyaçlarının karşılanabilirliği ve iş bulabilme imkanlarıdır.

Bölgesel dengesizliği doğuran faktörler şöyle sıralanabilir (Taneri, 1986:26):

1. Doğal Faktörler: Ülkenin sahili ile iç kesimi arasında ulaşım, bitki örtüsü ya da iklim bakımından farklılıklar olabilmektedir.
2. Ekonomik Faktörler: Aynı üretim maddelerinin ülke içinde ayrı pazarlar bulması, kazanç farklarını yaratabilmektedir.
3. Sosyal Faktörler: Bölgelerde yaşayan insanların yararlandıkları, sosyal alt yapının nicelik ve nitelikleri de bazı dengesizlikleri doğurabilmektedir.

“Çeşitli ülkeler arasında gelişme farkı olduğu gibi, bir ülkenin içindeki çeşitli bölgeler arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal, kültürel bakımlardan farklılıklar olabilir. Bu farklılıklara, bölgelerarası eşitsizlikleri ya da bölgelerarası üretim,

tüketim ve bölüşümdeki farklılıklar da denilmektedir” (Ülgüner, 1986: 218; akt. Gündüz, 2006: 15).

Bölgeler arası gelişmişlik farkları gelişmiş ülkelerde de görülmekle birlikte özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülmektedir. Gelişmiş ülkeler bölgeler arası gelişmişlik farklarını kapatabilme eğilimi gösterirken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bu fark giderek artmaktadır.

“Bölgesel Dengesizliğin ortaya çıkışında rol oynayan faktörler aynı zamanda ülkenin ekonomik göstergeleridir. Bunlar:

-İşsizlik Oranı

-Gelir Düzeyi

-İç Göçlerdir” (Aydın: 2008: 307).

İster gelişmiş, isterse gelişmekte olsun bir ülkede bölgesel dengesizlikler niteliklerine göre üç ayrı grupta toplanabilir (Gündüz: 2006: 15).

- Doğal Yada Coğrafi Dengesizlikler: Bu tür dengesizlikler doğal kaynakların ve fiziki koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir. Kıyı ve liman bölgeleri, zengin maden yataklarının bulunduğu bölgeler gelişmiş bölge olabilirler. Çevrelerine göre gelişmiş olan bu bölgelerin konumu iktisadi faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olur. Örneğin; kıyı ve liman bölgeleri için İstanbul, İzmir, Mersin, Adana, Antalya, v.b. iller sayılırken, zengin maden yatakları olarak da Zonguldak, Muğla gibi yöreler gösterilebilir.
- İktisadi ve Fonksiyonel Dengesizlikler: Bu anlamda dengesizlikleri bulunan ülkelerde, aynı üretim faktörleri, farklı pazarları nedeni ile farklı bölgelerde değişik kazançlar elde ederler. İş gücünün tarım sektöründen, sanayi sektörüne aktarılması halinde kazançlarda da farklılıklar ortaya çıkabilir.
- Sosyal ve Kültürel Dengesizlikler: Sosyal ve kültürel etkinlikler sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıkları da kapsayan bir dengesizlik türüdür. Bu tür dengesizlik eğitim düzeyine bağlı olarak meydana gelmektedir. Kültürlü kimselerin sosyal mevkileri, değer yargıları, davranış ve giyinişleri diğerlerinden ayrılmaktadır. Örnek olarak metropoliten şehirlerdeki gecekondu bölgeleri ve kenar semtleri ile bunların dışında kalan varlıklı semtler gösterilebilir.

Bölgesel dengesizliklerle ilgili olarak şu genellemelerin yapılması mümkündür (Özgür, 2010:54):

1. Gelişmiş olsun az gelişmiş olsun, dünyadaki tüm ülkelerde, az ya da çok yoğunlukta, mutlaka bölgesel dengesizlik vardır.

2. Bölgeler arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları, ekonomik gelişmenin bir sonucudur.
3. Bölgeler arası gelişmişlik farkının düzeyi, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerdekinden çok daha fazladır. Ekonomik gelişmenin piyasa güçlerine bırakıldığı ve devletin bölgeler arası gelişmiş farklarını azaltıcı politika izlemediği az gelişmiş ülkelerde farklar daha da artmaktadır.
4. Bölgeler arası gelişmişlik farkları, gelişmekte olan ülkelerde giderek artarken, gelişmiş ülkelerde zaman içerisinde azalan bir seyir izlemektedir.
5. Küreselleşme ile birlikte ulusal ekonomilerin dışa açılması, esnek üretim sistemi ve elektronik ticaret/bilgi toplumu avantajlarını arkasına alan KOBİ'lerin büyük işletmelerle ve rekabet şansını yakalamalarına paralel şekilde, 1980 sonrasında bölgeler arası farklılıkların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde azalma eğilimine girmesi sonucunu doğurmuştur.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için hem sosyal, hem de ekonomik anlamda dengenin sağlanabilmesi gerekmektedir. Her iki boyut da devlet destekli bir dizi faaliyeti kapsamaktadır. Sosyal boyutlu dengesizlik için alt yapı yatırımları önem kazanırken, ekonomik boyutlu dengesizlikte bölgenin ekonomik anlamda gelişimine hız verecek yatırımların yapılması gerekmektedir.

2.3. Bölgesel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik

“Bölgesel kalkınma bölgesel eşitsizlik üzerinden inşa edilen bir kavramdır. Bölgesel kalkınma, planlar ve devletin doğrudan müdahalesi ile var olan bölgesel eşitsizliği azaltmaya yönelik bir amacı içinde taşımıştır. Bu amaç ulusal kalkınma planlarının da önemli belirleyenlerinden biri olmuştur” (Ercan, 2006 :45).

Bölgesel kalkınma kavramı, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilmektedir (DPT, 2003: 250; akt. Ildırar, 2004:16).

“Ayrıca bölgesel kalkınma, bir bölgedeki gelir ve iş imkanlarının artırılarak ekonomik değişimin sağlanması, yaşam şartlarının, çevre, altyapı, eğitim, sağlık ve iletişim imkanlarının geliştirilmesi olarak tarif edilebilir” (Gündüz, 2006:154).

“Başka bir tanımlamaya göre de bölgesel kalkınma “geniş ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejisinin tutarlılığı konusunda, genel rekabet dengelerini bozmayan etkinlik ve refah kazandırıcı çabaların tümüdür” (Erk, 2003:1; akt. Ildırar, 2004:16).

Bölgesel kalkınma bir bölgenin sürdürülebilirlik bağlamında politik, sosyo-ekonomik ve demografik göstergelerin eskisine göre ileri duruma gelmesi ve bu bölgede yaşayanların yaşam kalitesinin artması olgusudur.

Bölgesel kalkınmayı;

- Sektörel (tarım, sanayi ve hizmet) ve fonksiyonel (üretim, dağıtım, tüketim) üst yapı unsurları
- Doğal, maddi, kişisel ve kurumsal alt yapı unsurları,
- Sanayileşme, kentleşme, bilgi, yenilik ve buluşçuluk ve yatırım gibi alt süreçleri (Erkan, 1987, akt. Özgür, 2010: 18),
- Küresel dış etkenler
- Bölgenin tarihi geçmişi ve başlangıç üstünlüğü
- Ulusal ve bölgesel plânlama politikaları ve karar verme süreçleri etkileyebilmektedir (Özgür, 2010: 18).

Bölgelerin kendine ait kaynaklarının faaliyete sokularak, bölgenin gelir ve istihdam düzeyinin artırılması ile bölge halkının huzur ve refahının sağlanması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi olarak bölgesel kalkınma kavramı özetlenebilmektedir.

Bölgesel kalkınma hedeflenen yörelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesini, böylece bu yörelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörür. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yatırım kararlarının çeşitli araçlar kullanılarak uygulanması gerekmektedir. Bunun için öncelikle bölgenin ekonomik potansiyelinin ortaya çıkarılması gerekir (Arslan, 2005: 278,291; akt. İncekara ve Savrul, 2011:405).

“Günümüzde ülkelerin bir taraftan küresel dünyaya entegre olabilmek, diğer taraftan kendi içinde de ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirebilmek amacıyla bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltmaya yönelik yoğun çabalar gösterdikleri görülmektedir. Ülkeden ülkeye değişen bölgesel kalkınma politikaları ülkelerin farklı dönemlerinde de çeşitlilik gösterebilmektedir” (Ildırar, 2004: 7-8).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her ülkenin bölgeleri arasında sosyal ve ekonomik yönden gelişmişlik farklılıkları olabilmektedir. Özellikle az gelişmiş

lkelerde bu farklılıklar daha çok göze çarpmaktadır. Gelişme farklılıklarının giderilmesi veya en az seviyeye indirilebilmesi için bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi gerekmektedir.

“Bölgesel kalkınma, bir anlamda fakirlik çemberin kırılmasıdır ki; bu bölge içi gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi, dolayısıyla sermaye, bilgi, girişimcilik yeteneği gibi bölge dışı birikimlerin bölgeye ithali ve bunların itici birer g şeklinde bölgeye çekilmesi” (İldırar, 2004: 16).

Sürekli bir gelişme ve değişme içinde olduğunu ileri sürebileceğimiz bölgesel kalkınma kavramı, günümüzde iki farklı anlayışı içermektedir. Bunlardan birincisi bölgesel sürdürülebilir gelişme (*regional sustainable development*), ikincisi ise; sürdürülebilir bölgesel gelişmedir (*sustainable regional development*). Bölgesel sürdürülebilir gelişme, başta ekolojik sürdürülebilirlik olmak üzere, canlı-cansız, doğal-yapay, bütün çevresel değerlerin sürdürülebilirliğinin amaç edinildiği politikalar için kullanılmaktadır. Sürdürülebilir bölgesel gelişme ise, bölgesel ekonomik gelişmenin kendi kendini finanse edebilecek ve sürdürülebilecek bir düzeye ula ığı, bu gerçekleştirilirken çevresel açıdan bazı önlemlerin alındığı bir süreci anlatmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 86 ve 87, akt. Özgür, 2010: 18-19). Kısacası birincisi çevresel hedeflerin ne çıkarıldığı, ikincisi ise çevresel bakışın sınırlı olduğu daha çok ekonomik hedeflerin üstün tutulduğu bir yaklaşımdır (zgr, 2010: 18-19).

Geleneksel yaklaşımların sürdürülebilir kalkınmayı genel olarak incelemesi, bölgesel kalkınmaya uyarlanabilecek spesifik bir yapı geli tirmemesi 1990’ların ortasından itibaren bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya ilgi duyulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda; Smutko (1996), Collades ve Duane (1999), Medhurst (2003) tarafından geliştirilen bölgesel sürdürülebilir kalkınma modelleri üzerinde durulabilir. Söz konusu modellerin ortak özelliği, bölgesel dinamikler üzerinde yoğunlaşması ve aşağıdaki sorulara yanıt aramalarıdır (etin, 2006:5).

- Doğanın farklı kategorilere ayrılmasının nedeni nedir?
- Doğal sermaye; bölgenin yaşam kalitesi, hayat standartları ve refahını kısaca kalkınma düzeyini nasıl etkiler?
- Hangi alternatif bölgesel kalkınma yolları sürdürülebilir zelliktendir?
- Sürdürülebilir kalkınma bölgesel bazda nasıl gerçekleştirilebilir?

lkeler genelde ekonomik kalkınma alternatiflerine yönelik çeşitli tercihler yaparlar. Bu tercihler içerisinde daha sürdürülebilir bir kalkınma yolunun belirlenebilmesi için, öncelikle sürdürülebilir kalkınma alternatiflerini kar ıla tırabilecek bir metoda (modele) ihtiyaç vardır (Smutko, 1994b:68). Bir sürdürülebilir kalkınma modelinin ekonomik büyümeye yön verecek şekilde uygulanması bölgesel kaynaklar ve unsurların bunu desteklemesi durumunda etkili olabilecektir (Smutko, 1996 a:55; akt. etin, 2006:5).

Sürdürülebilir kalkınma politikaları ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların entegrasyonunu gerekli kılmaktadır. Bu üç dinamiğin birlikteliği, kalkınmanın uzun yıllar sürdürülebilecek bir yapıya kavuşmasına olanak sağlayacaktır.

2.3.1. Bölgesel kalkınmanın amaçları

Bölgesel kalkınmayı sağlamak özellikle gelişmekte olan ülkelerin az gelişmiş bölgeleri için önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle gelişim farklılıklarının ve dışa bağımlılığın giderilmesi adına her bölgenin kalkınma sürecine hız vermesi gerekmektedir.

Bölgesel kalkınmanın amacı, bölge içerisinde bulunan illerin kalkınmışlık farklarını giderek dengeli bir kalkınma politikası izlemek ve aynı zamanda da bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu nedenle devlet kalkınma planlarında bölge kalkınma politikasına önem vermekte, az gelişmiş bölgelerin kalkınmalarını teşvik etmektedir (Gündüz, 2006: 177).

“Başka bir görüşe göre bölgesel kalkınmanın iki temel amacının olduğu söylenebilir. Birincisi, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, ikincisi ise gelir dağılımında sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir” (Anıl ve Erkal: 1982; akt. Gündüz, 2006: 154).

Kaynak dağılımında etkinlik; ekonomideki sınırlı kaynakların toplumsal faydayı en üst düzeyde sağlayacak biçimde yönlendirecek mal ve hizmet üretiminde kullanılmasıdır. Kaynak dağılımında sosyal adaletin gerçekleşmesi ise üretime ayrılan kaynakların birleşimiyle ortaya çıkan üretimden, üretim faaliyetlerine katılanların dengeli ve adil bir şekilde paylarını almalarıdır (Gündüz, 2006: 154). Bölgeler arasındaki dengesizliklerin kalkınma için bir engel oluşturma durumu, iç pazarın dengesiz büyüme sonucu genişleyememesinin yarattığı talep yetersizliği ve bunun sonucunda üretimin artmaması, sermaye birikiminin yavaşlaması, optimal ölçekli ve rekabet gücü olan işletmelerin kurulmaması gibi nedenlerden ileri gelebilmektedir. Bölgelerarası dengesiz büyüme ise ekonomik olarak yatırımların genellikle kar maksimizasyonu sağlayabilecekleri yerlerde yoğunlaştırılmasından kaynaklanmaktadır (İldırar; 2004: 19).

Bölgeler arası farklara göre az gelişmiş bölge, gelişmiş bölgelere göre dezavantajlı bir konuma sahiptir. Bölgesel kalkınma politikasının görevi bu dezavantajlı durumu avantajlı bir duruma getirmek yani değişim sağlamaktır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için öngörülen... (Gündüz, 2006: 177):

- Tarımsal ekonomik politikaların izlenmesi,
- Kırsal alanda yaşayan topraksızların topraklandırılması,
- Kırsal alanda yaşayanların kredi, altyapı, girdi ve teknoloji v.b. gibi hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması,
- Küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı sanayi girişimlerinin desteklenmesi,
- Kırsal alanda eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerin geliştirilmesi,
- Az gelişmiş bölgelerde kamu harcamalarına ağırlık verilmesi,
- Yerleşim programlarının hazırlanması,
- Kurumsal iyileştirmenin yapılması,

gibi faktörler bölgesel gelişme ve kalkınmanın sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.4. Bölgesel Kalkınma Kuramlarının Evrimi

Bölgesel kalkınma kuramları bölgelerin kalkınmasında rol oynayan etmenlerle bunların etkileşim sürecini değerlendirmektedir. Bölgesel kalkınma kuramları sayesinde bölge içindeki gelişmenin oluşumu ve mekan içindeki dağılımları incelenmektedir. Bu süreçte bölgeler arasındaki gelişme dengesizliklerinin oluşumu da ortaya konmaktadır.

Klasik bölgesel kalkınma teorileri şu şekilde özetlenebilir (Stohr, 1998; akt. Kargı, 2009:21):

- Klasik teoriler, merkez-bölge kaynaşmasını vurgular. Merkezden bölgeye sermaye akışları ve bölgeden merkeze kaynak akışları olur.
- Kalkınma birkaç dinamik sektörde veya bölgede başlar ve diğer sektörler ve alanlara yayılır.
- Vurgu, şehirleşme, sanayileşme, sermaye-yoğun kalkınma, ileri teknolojilerin kullanımı dışsal ve ölçek ekonomilerinin maksimum düzeye çıkarılması üzerindedir.
- Kalkınma, genellikle, büyük ölçekli yatırım projelerini, artan fonksiyonel ve bölgesel entegrasyon faaliyetlerini ve bunu sağlayacak olan büyük ölçekli özel ve kamu kurumlarını, büyük ölçekli dağıtım mekanizmalarını ve bu birimlere veya bu birimler arasındaki akışı engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal engellerin azaltılmasını kapsamaktadır.

2.4.1. Neoklasik büyüme ve içsel büyüme modelleri

"Neo-klasik ekonomik kuram esas olarak bireyler, firmalar ve bunların davranışlarını incelemektedir. Alıcıların, satıcıların, üreticilerin ve tüketicilerin

davranışları diğer bütün mikro-ekonomik aktörlerin faaliyetleri tarafından belirlenmektedir" (Eceral, 2005).

Solow (1956) tarafından geliştirilen neoklasik büyüme modelinde, kısa vadede kişi başına gelirdeki artış; sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeye bağlıdır. Sermaye miktarı arttıkça sermayenin üretime olan katkısının azalıyor olması, uzun vadede büyümenin ancak teknolojik gelişme ile olacağı anlamına gelir. Solow'un modelinde teknolojik gelişme dış kaynaklıdır, dolayısıyla bu model, uzun dönemde kişi başına gelir artışlarını açıklamaya çalışmaz ve bütün bölgelerde kişi başı gelir seviyelerinin eşitlenmesini öngörür (Filiztekin, 2008:19).

Modelde bütün bölgelerin eşit gelir düzeyine ulaşmaları için üretim fonksiyonlarının, teknolojinin ve yapısal veya kurumsal diğer faktörlerin, örneğin nüfus artışının ve tasarruf oranlarının, aynı olduğu, bölgelerde piyasa mekanizmasının tam rekabetçi olduğu varsayılmaktadır. İki bölge arasında başlangıçta üretim faktörlerinin dağılımına bağlı olarak gelir farklılıkları olabilir. Bu durumda, üretim faktörlerinin getirisi bölgeler arasında önce farklılık gösterecek; ancak zaman içerisinde, eğer faktörlerin bölgeler arasında hareket edebilme imkânı varsa, faktör sıkıntısı çeken bölgeye hızlı bir kayma olacak, hem faktör getirileri hem de kişi başına gelir eşitlenecektir (Filiztekin, 2008:20).

Tüm bu varsayımlar geçerli olduğunda neoklasik büyüme modeline göre bölgeler arasındaki eşitsizlik yok olacaktır. Varsayımlar geçerli olmaması durumunda ise bölgelerarası gelişmişlik farkları devam edecektir.

2.4.2. Kalkınma iktisadi

"Kalkınma iktisadının temel amacı; toplumların üretim kapasitelerini geliştirerek hem toplumsal değerler ve nitelikler alanında, hem de maddi refahın sağlanıp birtakım köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesi anlamında, yeniliklerin ve dönüşümlerin ortaya çıkması için topyekun bir iyileştirmenin gerçekleştirilmek istenmesidir" (Doğan, 2011: 42, akt. Erbay, Özden, 2013:1).

Kalkınma iktisadi çerçevesinde, örneğin, Rosenstein-Rodan (1943), makalesinde, ölçek ekonomilerinin büyüme açısından önemini vurgulamaktadır. Ona göre azgelişmişliğin nedeni yetersiz piyasa büyüklüğüdür. Planlı olarak ve eşgüdüm içerisinde yapılacak yatırımlar sayesinde dışsal ekonomiler harekete geçirilerek hızlı sanayileşme ve büyüme sağlanabilecektir. Hiçbir firmanın kârlılığı, üretimini tek başına arttırması ile gerçekleşmez, bunun için diğer firmaların da üretimlerini arttırmaları gerekmektedir: "*Değişik endüstrilerin*

tamamlayıcılığı büyük-ölçekli planlı sanayileşme için en önemli savunmayı sağlamaktadır.” (Filiztekin, 2008:24).

Kalkınma iktisadı kuramları içerisinde bölgesel planlama çalışmalarından en çok kullanılan yaklaşım, Perroux (1950) tarafından ortaya atılan *büyüme kutupları* (growth poles) kuramıdır. Perroux'ya göre ekonomik mekân; bir firmanın ya da endüstrinin alıcı ve satıcıları ile arasındaki ilişki ağları, bu ilişkilerin oluşabileceği bir güçler alanı ve bu güçlerin birbirleri ile olan karşılıklı ilişkilerini içeren toplamdan oluşmaktadır (Malizia ve Feser, 2004, akt. Özgür, 2010: 46).

Kalkınma iktisadı kuramı çok yönlü bir gelişmenin gerekliliğini açıklamaktadır. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için tek sektörlü değil, çok yönlü olan bir piyasa büyüklüğünün oluşması gerekmektedir. Hem maddi refahın hem de toplumsal gelişmenin sağlanabilmesi hedeflenmektedir.

2.4.3. Ekonomik coğrafya

"Ekonomik coğrafya, ekonomik faaliyetlerin yerleşim yeri olarak neden belirli bazı bölgelerde yığıldığı ve buralarda örgütlendiği sorularına cevap arayan bir uzmanlık alanıdır" (Kum, 2011).

"Ekonomik coğrafya yapmaya çalışmak için en azından üç tane önemli neden vardır. Öncelikle ülkeler içerisindeki ekonomik etkinliklerin gerçekleştirildiği yerler başlı başına önemli bir konudur. İkinci olarak uluslararası iktisat ve bölgesel iktisat arasındaki ayrım çizgisi giderek bulanıklaşmaktadır. Sonuncusu ve belki de en önemlisi ise entelektüel merakla birlikte bu alanın sağladığı geniş ampirik laboratuvar olanaklarıdır" (Krugman,1991:8, akt. Yavan,2006:5).

İktisadî coğrafya yaklaşımı iktisadî hayatın, sosyal ve kurumsal olarak mekânsal konumu olduğu görüşünden yola çıkarak bölgesel farkları anlamak için sosyal yapıların, iktisadi ve politik kuralların, geleneklerin incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Martin, 2003, akt. Filiztekin, 2008: 26). Bu yaklaşımlar, ekonomik büyümeyi gösteren toplulaştırılmış ölçütlere bakmak yerine; büyümenin yapısına, iktisadi faaliyeti belirleyen özelliklere yoğunlaşmayı önermektedir. Çok geniş çerçevesi olan bu yaklaşımda, makro düzeyde ilişkilerin belirlenmesine dayalı, mekâna dair öngörüler üreten kuramsal irdeleme, yerini, daha çok, belirli şehir ya da bölgelerin belirgin özellikleri üzerine yoğunlaşmayı benimseyen yaklaşıma terk etmiştir (Filiztekin, 2008: 26).

Ekonomik coğrafya ürün ve hizmet üretimi ile tüketimlerinin mekansal açıdan dağılımını incelemektedir. Yani ekonomik faaliyetlerin yerel, ulusal ve uluslar arası

ölçekte yer değişimini ele almaktadır. Ayrıca yoğunlaşan ekonomik faaliyetlerin neden belirli lokasyonlarda yer aldığını anlamayı amaçlamaktadır.

2.4.4. Yeni ekonomik coğrafya modelleri

Yeni ekonomik coğrafya modellerinin temel amacı coğrafi mekanda meydana gelen çok farklı ölçeklerdeki ekonomik yığılmanın (kümelenmenin) oluşumunu açıklamaktır (Kum, 2011).

“Yeni ekonomik coğrafya (YEC) modelleri Krugman’ın (1991a ve 1991b) temel çalışmasından yola çıkılarak, Fujita ve diğ. (1999) ve Fujita ve Thisse’nin (2002) temel katkıları sonucu geliştirilmiş çeşitli modellerden oluşmaktadır. Bu modellerde temel olan ikinci sektördeki (imalat) firmaların bölgeler arası dağılımıdır, çünkü büyüme bu sektördeki gelişme yoluyla olmaktadır” (Filiztekin, 2008: 28).

İlk olarak, ticaretin serbestleşmesi ile ‘iç pazar etkisi’, artacaktır. Yeni bir firmanın üretime katılması ile üretimini arttıran imalat sanayi, bir yandan ücretlerin yükselmesi ve maliyetlerin artması sonucu daralırken, öte yandan artan ücretlerin bu sektörün ürünlerine olan ek talep yaratması sonucu genişleyebilecektir. Bu zıt etkilerden ikincisinin güçlü çıkması sonucu, imalat sanayii serbest kalacak, nereye yerleşeceği belirsizlik taşıyacaktır. Bir diğer özellik de, yığınlaşmaya neden olan güçlerin kendi kendini iteklemesidir. Kalkınma iktisadının birikimli büyüme olarak adlandırdığı bu durum, YEC modellerinde de görülmektedir. Burada önemli olan, ticaretin önündeki engeller azaldıkça bu etkinin güçleniyor olmasıdır (Filiztekin, 2008: 29).

Üçüncü olarak, firmaların bölgeler arasında yer değiştirmekten elde edecekleri getiri ticaretin önündeki engeller kalktıkça artacaktır. Ancak, ürünlerin taşıma maliyeti sıfır olduğunda, ya da ticaretin önündeki engeller çok büyük olduğunda getiri ortadan kalkmaktadır. Buradan yola çıkarak, birikimli büyümeyi de hesaba katarak, bölgeler arasında asimetric bir ilişki, ticaretin serbestleşmesi ile kaçınılmaz olmaktadır. Bir bölge (genellikle ‘merkez’ olarak adlandırılır) tamamen imalat sanayinde yoğunlaşırken, diğer bölge (genellikle ‘çevre’ olarak adlandırılır) tamamen tarıma yönelmektedir. Daha da önemlisi bu durum belirli bir noktadan sonra, ticaretin önündeki engeller belirli bir seviyenin altına düştüğünde, ekonomiye gelen ani bir şok sonucu ansızın oluşmaktadır. Bu duruma ‘felaket yığılma’ denilmektedir. Bununla beraber, sonuçlar izlenen gelişmelere son derece yakından bağımlıdır. Ufak ve gelgeç bir etki bile, eşik noktası aşıldıktan sonra kalıcı sonuçlar yaratmaktadır. (Filiztekin, 2008: 29).

"Yeni ekonomik coğrafyanın bir özelliği de ücretin mekansal durumunu tahmin edebilmesidir. Geniş piyasalara yakın bölgelerde ücretler daha yüksek olma eğilimindedir" (Kum, 2011).

Yeni ekonomik coğrafya modelinde belirli bölgelerde ekonomik anlamda meydana gelen yığılmanın nedenleri araştırılmaktadır. Ekonomik yığılma bölgeler arası dengesizliklerin de başlıca nedenidir. Firmaların bölgeler arasında yer değiştirmeleri ve tutarlı dağılımları bu dengesizliklerin giderilmesini sağlayacaktır.

3. TURİZM KAVRAMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

3.1. Turizm Tanımları

Turizm günümüzde bir ihtiyaç olarak görülmektedir. İnsanların yeme-içme ihtiyaçlarını giderdikleri gibi sağlıklı bir sosyal hayat geçirebilmeleri için dinlenme ihtiyaçlarını da gidermeleri gerekmektedir. İşte bu noktada turizm olgusu karşımıza çıkmaktadır.

Guyer-Feuler tarafından 1905 yılında ilk turizm tanımı ortaya atılmıştır. Buna göre; “turizm gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirleriyle daha çok yakınlaşmasına olanak veren ‘modern’ çağa özgü bir olay” dır (Kozak vd., 2001: 1).

Turizm terimi 1980’li yıllarda AİEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) tarafından “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.” şeklinde tanımlanmıştır (Kozak vd., 2001: 4).

Usta’ya göre turizm “ticari kazanç dışı nedenlerle yapılan ve yirmi dört saati aşan veya en az bir gecelemeden oluşan geçici seyahat ve konaklamaların ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal nitelikli tüketim olayıdır” (Usta, 2009).

En genel tanımıyla turizm; insanların sürekli yaşadıkları ve çalıştıkları yerler dışında, kazanç sağlamamak ve sürekli yerleşmemek koşuluyla seyahatleri ve genellikle buralardaki turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, dinlenip eğlenirken aynı zamanda tarihi ve doğal güzellikleri de tanıyabildikleri geçici konaklamalardan ve mola noktalarından doğan ilişkiler bütünüdür.

“Turizmle ilgili tanımlarda belirlenen bazı ortak noktalar,

- Kişilerin sürekli olarak oturdukları yerin dışında olması,
- Seyahat nedeninin geçici olması,
- Seyahat nedeninin bir yerde çalışmak, iş yapmak amacı gütmemesi,

- Gittikleri yerde tüketici durumunda olması,
- Geçici konaklamadan sonra sürekli ikametgahlarına dönülmesi (Sezgin, 2001: 14)”

şeklinde sıralanabilir.

“Turizm olayı içinde genellikle dinamik bir unsur olarak kabul edilen “seyahat” faktörü vardır (Toskay, 1983:35; akt. Zengin, 2006: 11). Turizm olayı, seyahat unsurunun varlığına bağlıdır. Seyahat yani yer değiştirme olmadan turizm olayı gerçekleşmeyeceğine göre, turizm olayı içinde seyahatin varlığı bir zorunluluktur” (Zengin, 2006:11).

Turizm olayının oluşmasında ve tanımlanmasında mutlaka gerekli ikinci unsur “konaklama” dır ki, bu unsura turizmin statik unsuru da denir. Turizm olayının ve tanımının vazgeçilmez unsuru olan konaklama kavramının açık olarak tespiti gerekir (Toskay, 1983:38; akt. Zengin, 2006: 11). Konaklama kavramına açıklık getirilirken dikkate alınması gereken zorunlu olan sorular arasında; konaklamanın nerede yapıldığı, süresi ve konaklamanın sebebidir. Konaklamanın devamlı ikamet edilen yer, devamlı çalışılan yer ve normal yaşantıda olağan sayılan ihtiyaçların karşılandığı yerler dışında gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Zengin, 2006:12).

Turizm olayının gerçekleşip gerçekleşmediği konusunu açıklığa kavuşturmak bakımından, seyahat ve konaklamanın amacı da önemlidir. Kişinin herhangi bir yere seyahati ve orada konaklaması, çalışma ve devamlı yerleşme amacına yönelikse, seyahat günlük ihtiyaçların karşılanması için olağan bir seyahat ise, bu hallerde turizm olayı söz konusu olamaz. Bunun sebepleri arasında kazanç sağlamak, daimi ikamet amacıyla yerleşmek ve normal ihtiyaçların karşılanması gibi amaçlar söz konusudur. Durum böyle olunca, bu tür seyahatleri turizm olayı içerisine dahil etmek mümkün olmamaktadır (Zengin, 2006:12).

Dünya Turizm Örgütü (DTÖ), 1963’deki Roma toplantısında kabul ettiği turizme konu olan seyahatlerin nedeni üç ana bölümde belirlemiştir (Mülga Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, 1996: 44-45);

1-Eğlence Amaçlı Ziyaretler

- a) Tatil Amaçlı; gemi yolculuğu (göl, ırmak, açık denizle v.b), kentsel yöreler, dağ kasaba, termal merkezler, turlar.
- b) Kültürel Amaçlı; sanatsal, dinsel, bilimsel toplantı, kongreler.
- c) Spor Amaçlı; deniz, kış sporları, avcılık, balıkçılık ve bu tür başka etkinlikler,
- d) Yakınları, arkadaşları ziyaret.

2- Mesleki Amaçlı Ziyaretler

- a) Konferans, kongre gibi toplantılar, fuarlar, gösteriler
- b) Özel ya da resmi kurum ve kuruluşların, girişimcilerin görevleri gereği,
- c) Bütün işleri alabilecek, her alanda insanların bir yerden başka bir yere gitmelerini gerektirecek etkinlikler (iş gezileri).

3-Diğer Ziyaret Konuları

- a) Öğrenim amaçlı çalışmalar, kurslar, inceleme, bilgi arttırma v.b
- b) Sağlık amaçlı tedaviler
- c) Transit geçişler (Kara).

“DTÖ’nün turizm kapsamına ve istatistiklerine almadığı seyahatler ise; sınırlarda çalışan işçiler, göçebeler, havaalanlarından transit geçenler, mülteciler, askeri göç üyeleri, konsolosluk temsilcileri, diplomatlar, geçici göçmenler ve devamlı göçmenlerdir” (Mülga Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü,1996: 45).

Turistik olay ve ilişkilerin oluşturduğu yere göre turizm ikiye ayrılır (Sezgin, 2001:14):

- a) İç Turizm
- b) Dış Turizm

İç Turizm: Bir ülkede oturan kişilerin kendi ülkesi içinde turizm amacıyla yaptıkları turistik gezilere iç turizm denir. Örneğin Ankara’da oturan bir kimsenin bir süre dinlenmek amacıyla Marmaris’e gitmesi gibi.

Dış Turizm: Bir ülkede oturan insanların turizm amacıyla başka bir ülkeye seyahat etmesine dış turizm denir. Bu amaçla seyahat eden kişiye de yabancı turist denir.

Turist ise “turizm olayına katılan ve yön veren, sürekli yaşadığı yeri ticari kazanç dışı nedenlerle geçici olarak terk ederek seyahat eden ve konaklayan; psikolojik tatmin arayan; sınırlı harcama gücü ve zamanı ile tüketici davranışlarında bulunan kişidir” (Usta, 2009: 8).

Sezgin’e göre; “para kazanmak amacı olmaksızın, dinlenmek ve eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle devamlı olarak yaşadığı oturduğu yerlerden geçici olarak ayrılan ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat edip devamlı kalış şekline dönüşmeyen, kaldığı yerden tekrar ikamet yerine dönen kimseye turist denir” (Sezgin, 2001:15).

Bir başka tanıma göre de “turist, sürekli oturduğu yerden en az 150 km. uzağa, çalışma ve eğitim gibi gündelik (rutin) faaliyetlerinin dışında kalan faaliyetlere katılmak üzere seyahat eden ve en az 1 gece konaklayan kişidir” (İçöz, Var, İlhan, 2009:1).

Turist sayılmak için, genel olarak kişilerin devamlı yaşadıkları, oturdukları yer dışında en az 24 saat geçirmeleri gerekir. Turizm gayesiyle gidilip 24 saatten az kalınıyorsa, bu kişiye turist yerine günübirlikçi denmektedir. Ancak günübirlikçi de olsa bu kişilerin faaliyetleri turizm faaliyetleridir. Kelime olarak turist olarak tanımlanmasalar da bu kişilerin turistik bir özelliği vardır (Sezgin, 2001:16).

“Bir insanın turist niteliğini kazanması belli koşulların oluşması ile mümkündür. Bu koşullar (Ürger, 1992: 14):

- Seyahat arzusunun bulunması,
- Boş zamanın oluşması,
- Özgür bir atmosferin varlığı,
- Boş zamanını değerlendirecek mali gücünün bulunması” biçiminde ifade edilebilmektedir.

DTÖ’nün tanımları doğrultusunda uluslararası (ya da dış) turizm ile iç turizm olarak yapılacak bölümlenmelerde temel kavramlar aşağıda belirtilmiştir (Mülga Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, 1996:44).

İç Turizmde Ziyaretçi: Sürekli yaşadığı çevre dışında, aynı ülkenin bir başka yerine altı ayı geçmeyecek bir süre için giden; ziyaretinin amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

Turist: Sürekli yaşadığı yer ve çevre dışında ülkenin diğer bir yerine altı aydan fazla, bir geceden az olmayacak süre için giden ve ziyaretinin amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

Günübirlikçi; Sürekli yaşadığı yer ve çevre dışında aynı ülkenin bir başka yerine 24 saatten az bir süre için giden, amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

Dış Turizmde Ziyaretçi: Sürekli yaşadığı yer ve çevre dışında bir ülkeye, bir yılı aşmayacak süre için giden; bu ziyaretinin amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

Turist: Sürekli yaşadığı yer ve çevre dışında bir ülkeye bir geceden az olmamak, bir yılı geçmeyecek süre için giden; ziyaretinin amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

Günübirlikçi: Sürekli yaşadığı yer ve çevre dışında bir ülkeye 24 saatten az olmamak ve gecelememek koşulu ile giden; ziyaretinin amacı gelir elde etmek olmayan kişidir.

3.2. Turizmin Etkileri

Turizmin gerçekleştiği bölgelere ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel bağlamda pek çok etkisi bulunmaktadır. Bir turizm alanında turizmin etkileri bazı faktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Turizm çeşitleri, bölgeye gelen turist tipleri ve sosyo ekonomik özellikleri, kalış süreleri, turizm alanının özellikleri, ziyaretçi yoğunluğu turizmin etkilerinin boyutlarını belirleyen faktörler arasında sıralanabilmektedir.

Bölgelerin yerel kimliklerini güçlendiren, bunların tüm ülkeye hatta dünyaya tanıtılmasına katkı sağlayan turizm; kültürel faaliyetleri destekleyerek sürdürülebilmesi için duyulan kaynak ihtiyacını gidermektedir. Ayrıca turizm doğal ve tarihi değerleri koruyarak bu değerlerin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesini sağlamaktadır. Yerel halkın ve turistlerin de bu kaynaklara erişerek en iyi düzeyde faydalanabilmelerine olanak sunmaktadır.

Turizm yatırımları sayesinde taşıma faaliyetleri, spor tesisleri, restoran gibi işletmeler turist kullanımlarının yanında yerel insanların kullanımına da sunularak yaşam standartlarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

"Turizmin olumlu getirileri ile birlikte, turizm faaliyetlerinin genellikle doğal ortam ve toplumun sosyal dokusu üzerinde birçok olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler" (Ruhanen, 2008: 434) planlama çalışmaları ile ilişkilendirilen yetersiz ya da yapılmayan planlama çalışmalarını sorumlu atfetmiştir.

Turizm dinamik yapısıyla bölgedeki gelişmelere hız kazandırmakta ve ekonomiyi canlandırmaktadır. Ancak turizm, dengeli kaynak kullanımı sağlanmadığı takdirde bölgenin turizm kaynaklarını yok edici etkilere sahip olmaktadır.

3.2.1. Turizmin ekonomik etkileri

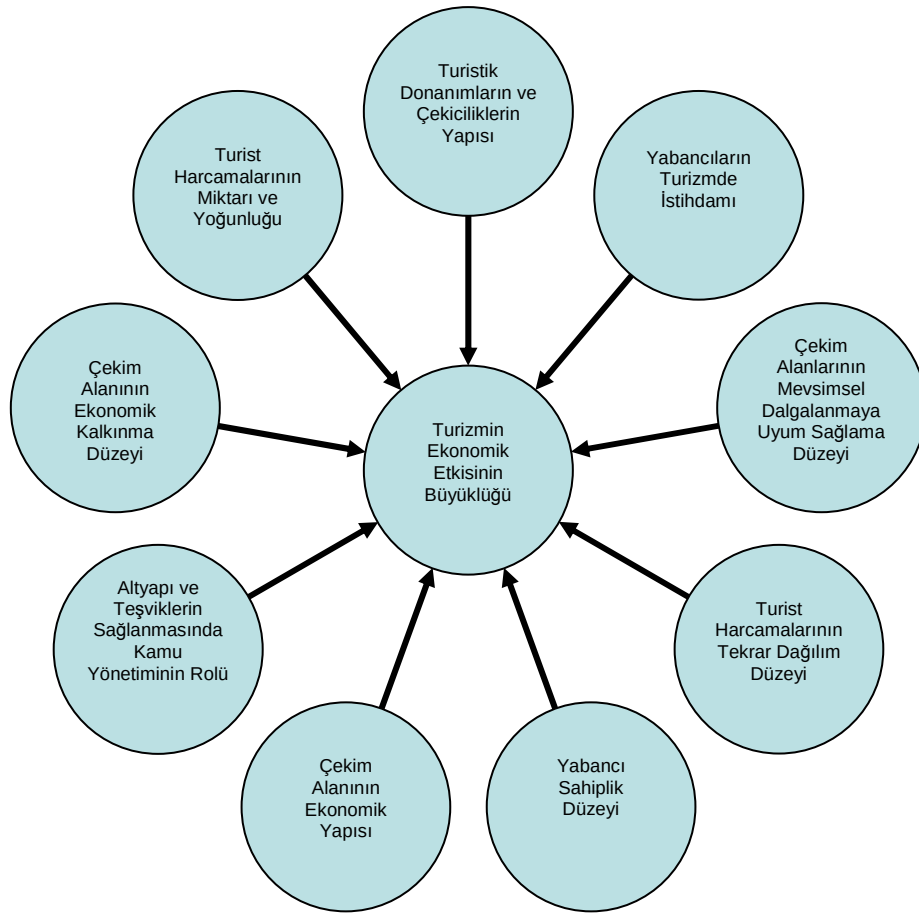
Turizm sayesinde birçok bölge ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu büyümeyi gerçekleştirebilmek için sahip olunan kaynakların verimli kullanılmasına olanak sağlayacak yatırımlar yapılmakta ve bu kaynakların tanıtılması amacıyla reklam faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

“2. Dünya Savaşını izleyen yıllarda turizm, uluslar, devletler, şehirler, bölgeler ve kırsal alanlarda aktif olarak teşvik edilmeye başlanmış ve turizm gelişimi ile teşviki yolunda önemli fonlar işlenmiştir” (Ritchie and Crouch, 2000; akt. Ruhanen, 2008: 433-434).

Turizm özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından büyük bir ihtiyaç olan döviz girdisi sağlayan istihdam olanaklarını arttıran, ülkeler arasındaki ortak bir yaşam kalitesinin gelişmesine yardımcı olan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Turizmin ekonomik etkilerinin giderek daha somut olarak görülmeye başlanması, gelişmekte olan ülkelerde, bu endüstriye gösterilen ilginin kısa zamanda önemli aşamalar kaydetmesine neden olmaktadır. Ancak bu ilgi, insan kaynakları ve bölgesel altyapı olanakları üzerinde ağır bir baskıyı da beraberinde getirmektedir (Usta, 2009: 56-57).

Turizmin ekonomik etkilerini gösteren belli başlı faktörler Çizelge 3.1.’de görülmektedir.

Çizelge 3.1. Turizm ekonomik etkilerini belirleyen başlıca faktörler



Kaynak: John Lea, *Tourism and Development in the Third World*, s. 44; akt. Avcıkurt, 2003: 26

Yukarıdaki çizelge turizmin ekonomik anlamda çok yönlülüğünü ortaya koymaktadır. Turizm ekonomik olarak turist harcamalarından, turizme yapılan altyapı yatırımlarına kadar pek çok faaliyetle beslenmektedir. Geri dönüşüm olarak turizmin istihdam sağlayıcı etkisi ile bulunduğu çekim noktasının kalkınma düzeyini artırıcı etkileri bulunmaktadır.

Turizm sadece istihdam kaynağı değildir. Özellikle turizm olayının cereyan ettiği bölge halkı için de bir gelir ve refah kaynağıdır. Bölgede yaşayan birçok kişi turizmin faydalarından yararlanma fırsatı bulur. Turizm nedeniyle bölgeye bir yandan makro düzeyde (yol, köprü, havalimanı, deniz limanı, demiryolu), diğer yandan, mikro düzeyde (elektrik, su, kanalizasyon, iletişim hizmetleri) altyapı yatırımları yapılır. Diğer bir yandan da özel sektör tarafından üstyapı yatırımlarına hız verilir. Oteller, moteller, lokantalar, eğlence ve alışveriş merkezleri v.b. hizmete girer (Ürger, 1992: 32).

Günümüze değin turizm işletmeciliğı ve ekonomisi konularında yayınlanan araştırmalarda turizmin ülke ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Kozak, 2001: 77).

- demeler dengesi üzerine etkisi,
- Gelir yaratıcı etkisi,
- Altyapı ve st yapının geliştirilmesi etkisi,
- Diğerk ekonomik sektörlere etkisi,
- İstihdam yaratıcı etkisi,
- Bölgelerarası ekonomik dengesizliğın ortadan kaldırılması etkisidir.

Turizm amaçlı yatırımlardaki artış ve turizmin gelir getirici etkileri öncelikle bölge halkına doğrudan fayda sağlamakta, daha sonra ise bu yararlar ulusal ekonominin diğerk kesimlerine yayılarak kişi ve kuruluşların gelirine katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca turistin hizmetler karşılığında bölgeye döviz bırakması, turizmin gelişmesiyle ortaya çıkan gelirlerle devletin vergi gelirlerinin artması, ekonomik canlılığı sağlanması, bölge ve ülke genelinde istihdam artırıcı etkilerinin bulunması turizmin ekonomiye sağlayacağı yararlardandır.

Turizm ile birlikte yapılan harcamalar ve bu harcamalar sayesinde yarar sağlayan iş kolları aşağıdaki çizelgede görülmektedir.

Çizelge 3.2. Turizm gelirlerinin yayılma özelliği

Turistlerin Yaptıkları Yerler	Harcama	Turizm Sektörünün Yaptığı Harcamalar	En Son Yarar Sağlayanlar
1. Konaklama 2. Yiyecek 3. İçecek 4. Uluslararası Ulaşım 5. Gezi ve Turlar 6. Eğlence 7. Hatıra ve Hediye Eşya 8. Fotoğraf ve Bant 9. Kişisel Bakım, ilaç vb. 10. Giyim 11. Değişik		-Maaşlar ve Ücretler. -Bahşışlar, İkrariyeler -Yerel Vergiler, Gelir Vergileri - Komisyonlar - Müzik ve Eğlence -Yönetimsel ve Genel Harcamalar -Yasal ve Mesleki Hizmetler -Yiyecek, İçecek vb. Satın Alınması -Malzeme ve Üretim Maddeleri Alımı -Tamir, Bakım, Onarım, Koruma -Reklam, Tanıtım, Yayın İyileştirme Çalışmaları -Toplu Hizmetler: Su, Gaz, Elektrik, Çevre vb. -Ulaştırma -Lisanslar: İzin Belgeleri -Sigorta Primleri -Gayrimenkul ve Araç-Gereç Kiralama -Mobilya ve Demirbaş Eşyalar -Borçların Anapara ve Faiz geri Ödemeleri -Gelir, Kurumlar ve Diğer Vergiler -Amortisman -Yatırımcılara ve Yabancı Sermayeye Geri Dönüş (Kar Payı ve İştirak Hissesi Olarak)	- Muhasebeciler - Reklamcılar - Nalburiye Dükkanları -Mimarlar, Avukatlar, Bankalar - Esnaf ve Zanaatkarlar - Otomobil Acentaları - Fırıncılar, bakkallar - Plaj Yardımcıları - Kasaplar - Kasiyerler, Veznedarlar - Hayır Kurumları - Eczaneler, Baharatçılar - Tezgahtarlar, Sekreterler - Giyim Mağazaları - Kulüpler - Konfeksiyoncular - Mütahhitler - Yemekçiler - Rehberler - Mandıracılar; sütçüler - Doktorlar, Dişçiler -Büyük Mağazalar, Toptancılar - Kuru Temizlikçiler - Elektrikçiler - Mühendisler ve Uzmanlar - Çiftçiler, Balıkçılar - Hamallar, Taşıyıcılar - Oto tamir ve Bakımcıları - Bahçıvanlar - Hediye Eşya Dükkanları -Yönetim: Eğitim, Sağlık, Demir, Deniz ve Karayolları, Hizmetler

Kaynak: WTO, 2001; akt. Uğurlar, 2006: 18

Turizm gelirlerinin etkisi üç şekilde ele alınabilir (Kozak ve diğ.,2000; İçöz, 2005; akt. Uğurlar, 2006: 19), (Bkz. Çizelge 3.2.):

a)Turistlerin doğrudan harcama yapmaları sonucunda elde edilen gelir (Doğrudan Gelirler)

b)Birinci aşamaya bağlı olarak işletmeler arası işlemler için yapılan harcamalardan elde edilen gelir (Dolaylı Gelirler)

c)Turizmden elde edilen gelirin, istihdam edilen ya da turizmden kazanç sağlayan kişiler tarafından harcanması sonucu elde edilen gelir (Uyarılmış Gelirler).

Turizmin gerekli denetim olmadığı takdirde veya yanlış politikalar sonucu olumsuz ekonomik etkilere de sebep olabileceği savunulmaktadır (Olalı,1990,388; akt. Özbey, 2002: 141). Bunlardan bazıları; ülke kaynaklarının (döviz çıkışı ve kar transferi yoluyla) ters yönlü bir ekonomik etki doğurabileceği, arazi fiyatlarının yükselmesinin ve kıt kaynakların kısa dönemli turistik çıkarlar için tahsis edilmesinin alternatif maliyet kazançları yükseltebileceği ve kaynakların yabancı sermaye tahsisi yoluyla bir kolonizasyona yol açabileceğidir. Artan dışa bağımlılık, suni fiyat artışları ve sermaye yoğunlaşması temel ekonomik sorunlar olacaktır (Özbey, 2002: 141).

Kozak (2011) çalışmasında aşağıdaki olumsuz etkilere vurgu yapmaktadır:

- Fırsat maliyeti,
- Dış ülkelere bağımlılık,
- Bölgesel enflasyon etkisi,
- Mevsimlik dalgalanma,
- Yabancı işgücü etkisi,
- Dışalım eğiliminde artış

Turizmin olumsuz etkilerinden biri de ekonomik kararlılığı azaltmasıdır. Turist mallar ve hizmetler için yeni ve gittikçe çoğalan istemler getirir. Bu durumun yarattığı rekabet yerel kaynakları zorlayabilir. Bu, özellikle gıda maddeleri ve toprak için önemlidir. Bu durumun sonucu çoğunlukla kararlı bir ekonominin hızla değişmesidir (Forster, 1964; akt. Doğan, 2004: 146). Turistlerin yerel kaynakları zorlamasıyla ve yerel tüketim maddeleri için yüksek fiyatlar ödemeleriyle, başta gıda maddeleri ve toprak olmak üzere birçok maddenin fiyatı yükselir (O'Grady, 1985: 12; akt. Doğan, 2004:146).

Turizmden şüphesiz ki her ülkenin ya da bölgenin eşit biçimde yararlanması beklenmemelidir. Turizm potansiyeli yoğun ve turizmle gelişme konusunda kararlı olan ülkelerin uzun vadede turizmden elde edecekleri gelir ile başka sektörlerden elde edecekleri gelirleri karşılaştırmaları sürdürülebilir bir ekonomi anlayışı için oldukça önemlidir. Bu nedenle özellikle gelişme eğilimindeki ülkeler bir yandan turizmlerini geliştirirken diğer yandan da farklı sektörlerde iş gücünü eğiterek tek sektöre bağımlılığı ortadan kaldırmalıdır.

3.2.2. Turizmin çevresel etkileri

Turizm endüstrisinin hammaddesi çevredir. Turizm olayı gerçekleştirilirken tarihi ve doğal çevrenin bu endüstri kolunda işlenmesiyle turizm alanları meydana gelmektedir.

“Turizm ve rekreasyon faaliyetleri, bir yandan çevre öğelerini kullanırken diğer yandan da bu öğeleri korumak zorundadır. Bu korumanın gerçekleşebilmesi için birçok ülkede doğal alanlar çeşitli yöntemlerle koruma altına alınmış ya da alınmaya devam etmektedir” (Demir, 2002:113).

Turizm doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına olanak sağlamaktadır. Yerel insanların da faydalanabilecekleri kaliteli altyapı ve fiziksel çevre düzenlemelerini teşvik etmektedir. Geçmiş asırlardan kalan eserlerin tanıtımı için ekonomik kaynak yaratarak, bu eserlerin çağdaş toplumlarca da fark edilmesini sağlamaktadır.

Turizm etkinliği doğanın sunduğu ya da geçmiş asırlardan kalan kaynakların sergilenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Turizmin bu özelliği doğal ve tarihi çevre üzerinde bazı tahribatların yaşanmasına neden olduğu gibi, ciddi önlemler alındığı takdirde bu kaynakların geliştirilmesine de olanak sağlamaktadır.

Turizmin çevrenin korunması yönündeki bilinçlendirmeye olan katkıları aşağıda sunulmaktadır (Kozak, 2001: 101-102) :

- Turizm mevcut tarihi yöre, anıt ve yapıların restorasyonu yada iyileştirilmesi yönünde itici bir güçtür. Turizm bu yönüyle tarihi öneme sahip alanların korunmasına yönelik olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.
- Turizm eski yapıtların yeni kimlikleriyle bugün de yaşamalarını sağlayacak düzenlemelere gidilmesini özendirilmektedir.
- Turizm çevrenin korunmasına hız vermektedir. Turizmin pazarlamasını yaptığı, daha doğrusu satışından para kazandığı en önemli meta çevredir. Bu nedenle, turizmin hizmetine sunmak amacıyla pek çok ülkede ulusal parklar, koruma alanları, doğal ve tarihi değerler bulunmakta ve bu kaynakların korunmasına yönelik politikalar geliştirilmektedir.
- Turizm çevre korunmasına ilişkin önlemlere planlama ve yönetsel bir boyut eklemektedir. Çünkü uluslararası turizm talebinin artırılabilmesi ve bu talebin sürekli kılınabilmesi, çevresel değerlerin varlıklarını sürdürmelerine bağlıdır.

Her ne kadar temiz endüstri olarak anılıyorsa da, rekreasyon ve turizm faaliyetlerinin, çevresel unsurların hemen hepsi üzerinde bazen olumlu ama daha çok olumsuz çeşitli etkileri olduğu gözlenmektedir. Çevresel olumsuz etkilerinin başında hafta sonları ve yaz aylarında yollar üzerindeki yoğun trafik baskısı gelir. Aşırı kalabalığın rekreasyon alanlarına hücum etmesi yerinde bir deyimle “şehirlinin kırsal istilası” kırsal alanın bozulması, tarımsal ürünlerin tahrip edilmesi, park ve korulukların yangın ve başka şekilde zarar görmesi, arkeolojik eserlerin talan edilmesi gibi yollarla mekan üzerinde yoğun bir baskı meydana gelmektedir (Özgüç, 2007: 173).

Başka bir çalışmada ise turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkileri şu şekilde sıralanmaktadır (Kozak, 2001: 102-103).

- Turistik yerleşim doğal çevreyi tahrip etmekte ve fiziksel dengeyi bozmaktadır.
- Turizm doğal manzaranın bayağılaşmasına neden olmaktadır.
- Turizm tarihi sit alanlarının maddesel olarak kirlenmesine neden olmaktadır.
- Turistik mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminden arta kalan zararlı atıklar, çoğu kez doğayı kirlettiği kadar kişilerin sağlığı için de tehlike oluşturmaktadır. Altyapısı yeterli olmayan turistik yörelerde yoğunlaşma nedeniyle ortaya çıkan çöplerin toplanamaması, kanalizasyon sularının denize boşaltılması gibi.
- Turizmin fiziksel çevre üzerindeki diğer bir olumsuz etkisi de, çevreyi rahatsız eden bir unsur olarak ele alınması gereken gürültüdür. Ses kirlenmesi, uçakların inip kalkması, taşıt araçlarının çıkardığı sesler ve inşaat çalışmaları buna örnek verilebilir.
- Turizm yalnızca sahil kıyısında değil, yoğunlaşmanın olduğu tüm yörelerde düzensiz kentleşmeye neden olmaktadır.

Turistik gelişme derecesine göre turizmin olumsuz etkileri, doğal kaynaklarda kirlenme, tarihi değerlerin tahrip edilmesi, hava, su ve gürültü kirliliğidir. Bir bölgede turizmin etkisiyle meydana gelen nüfusun artışı ve yapılaşma baskısıyla birlikte gelen katı ve sıvı atık maddeler de kirletici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Havaalanı, marinalar ve diğer tatil komplekslerinin kurulması toprakları aşındırmaktadır. Aşırı ziyaretçi akımı doğal çevre yapısını tahrip ederken, hayvan türlerini dışlayarak ekosistemi bozmakta ve çöp ve gürültü fazlalığı yapmaktadır.” (Özbey, 2002).

Turizm ile doğal çevre ilişkilerinin gelecekteki alacağı şekil ve bu alandaki olumsuz değişimlerin önüne geçilebilmesi için (Ürger, 1992: 286):

- Her yıl devlet bütçesinden bu amaçla belli fonlar ayrılmalı,
- Hava, toprak ve suyun kirletilmemesi için kullanımında halkın bilinçlendirilmesi işlevine özen gösterilmeli,
- Tahrip edilen çevresel değerlerin yenilenmesi çalışmaları yapılmalı,
- Gürültü ve trafik sorununa, teknolojik araştırmalara öncelik verilerek çözümler aranmalı,
- Turistik yoğunlaşmada ekolojik kapasiteler hesap edilerek sınırın aşılmasına dikkat edilmeli,
- Sanayi, ulaşım, konaklama sektörü ile konutlarda çevre kirliliği yaratmayacak enerji kaynaklarına yönelmeli veya kirliliği önleyecek önlemler alınmalı,
- Çevresel görünümü ve estetiği bozacak her türlü iletişim hatları ile elektrik tesisatının yer altına çekilmesi sağlanmalı,
- Göç hayvanlarının her yıl uğradıkları ve kaldıkları yerlerin orijinal görünümü korunmalı, bozulanlar yenilenmelidir.

Çevre tüm turizm etkinlikleri için zorunlu olan bir kaynaktır. Kısa sürede kar sağlama isteği ve plansız turizm politikaları çevre kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum gelecek nesillerin şimdi sahip olduğumuz kaynaklardan yeterince faydalanmaması tehlikesini ortaya çıkaracaktır. Turizm değerlerinin yıllar boyunca insanlığın hizmetine sunulabilmesi ancak sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilip uygulanmasıyla sağlanabilecektir.

3.2.3. Turizmin sosyal ve kültürel etkileri

Turizmin birçok sektörden farklı olarak ekonomik etkilerinin yanında toplumlar üzerinde sosyal, psikolojik ve kültürel etkileri de bulunmaktadır. Turistler özellikle gittikleri azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde düşünce, giyim ve yaşam tarzları ile kişisel ilişkileri yönünden önemli etkiye sahiptir.

“Turizmin sosyal işlevi; farklı toplumsal ve kültürel yapıdaki milletlerin, birbirleriyle çeşitli ilişkiler kurarak yakınlaşıp, kaynaşmalarını sağlamasıdır. Kültürel işlevi ise; dış ülkelere yapılan seyahatler sonucu bilim, kültür ve sanat eserlerinin, yerleşim ve yaşayış biçimlerinin turistik faaliyetlerden etkilenecek değişikliğe uğramasıdır” (Zengin, 2006: 40).

Turizm coğrafi, kültürel ve kişisel temas yoluyla bilgileri, düşünceleri, duyguları, inançları, tutumları ve davranışları gelişmiş toplum ve topluluklarla gelişmemiş ve gelişmekte olan toplum ve topluluklar arasında az ya da çok, etken ya da

edilgen, olumlu ya da olumsuz olarak aktarır. Diğer yandan, turizm gelişmemiş ve gelişmekte olan yörelerde daha fazla değişime yol açmaktadır. Bu bakımdan, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ya da bölgelerin gelişmiş ülkelerin sosyal yaşam biçimlerini ve kültürlerini daha çok benimsedikleri gözlenmektedir (Rızaoğlu, 1993: 52; akt. Avcıkurt, 2003: 43).

“Turizm bir sosyal olay olarak insandan insana ve toplumdan topluma doğru hareket eden bir olaydır. Turistler sürekli oturdukları yeri geçici bir süre için terk ederek başka bölgelere, yerlere veya başka ülkelere gitmekte; buralarda yeni insanlarla, toplumlarla iletişim kurmakta, yepyeni sosyal ilişkilere girmektedir” (Usta, 2009: 70).

Turist ile turist kabul eden yöre halkının birbirleriyle iletişim ve etkileşime girmeleri sonucunda ortaya çıkabilecek olumlu toplumsal etkiler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kozak, 2001: 96-97).

- Turizm farklı toplumlardan gelen bireylerin birbirleri ile bilgi alışverişinde bulunmaları ve kültürel yapılarını daha yakından tanımaları, oluşan dostluk ve arkadaşlık sonucunda bireyler arasındaki zıtlıkları törpüleyerek toplumsal barışı ve hoşgörüyü artırabilir.
- Turizm tarafından kırsal bölgelerde yaratılan yeni iş alanları, çağdaş endüstri toplumlarının kültürel değerlerinin benimsenmesi yoluyla kentsel uygarlıkların bütünleşmesini sağlayabilir.
- Turizm, aile yapısı ve kadın hakları konusunda birtakım değişimleri beraberinde getirmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik ve toplumsal açılardan daha önce aile içinde sıkışmış olan kadın, turizm yoluyla daha özgür bir konuma gelebilmektedir.
- Turizm, toplum bireylerinin daha önce sahip olmadığı yeni eğlence ve boş zaman alışkanlıkları yaratabilir.
- Turizm bölgede eskilerinin bırakılarak yeni toplumsal kurumların ortaya çıkmasına etki edebilir. Turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmeler baskı grupları oluşturmak için örgütlenmeye gitmek isteyebilir ya da bölgenin kültürel ve doğal değerlerini korumak için bazı gönüllü derneklerin oluşumu söz konusu olabilir.
- Turizm bölgede yeni meslek gruplarının oluşmasına etkide bulunabilir.
- Turizm elde edilen gelir nedeniyle bölge halkının kendi tarih ve kültür değerlerine sahip çıkmak istemesine yol açabilir. Bölge halkı sahip olduğu değerleri yeniden gözden geçirerek yerli ve yabancı turistlerin ilgisine ve beğenisine sunabilir.
- Turizm hem bölge halkının hem de seyahat etme amacıyla olan potansiyel turistlerin kendi ana dillerinden başka ikinci bir dili öğrenmelerine araç olabilir. Farklı bir dilin öğrenilmesi iletişimi kolaylaştıracağı gibi farklı kültürler hakkında doğrudan bilgi alınmasına da yardımcı olacaktır.
- Turizm turist gönderen ülkeler açısından aile bağlarını güçlendirici bir rol oynamaktadır. Çağdaş dünyada iş yaşamının yoğunluğu nedeniyle parçalanmış veya birbirine yeterince zaman ayıramayan aile bireyleri, tatil ve

dinlenme süreleri boyunca bir araya gelerek aile bağlarını güçlendirebilme şansına sahip olmaktadır.

Ayrıca turizm; sanat, folklor, festival, tiyatro gibi sosyal aktivitelerin kalitesini yükseltmektedir. Yerel kimliğin güçlendirilip, yerel sanatın geliştirilerek piyasa oluşumu sağlamaktadır.

Turizmin kültürü canlandırıcı etkisi, birçok ülkede gözlemlenmiştir. Örneğin, turizmin Kıbrıs'ta ve Tunus'ta çömlekçilik, sepetçilik, süsleme, kuyumculuk, deri işleme sanatlarının geliştiği; Kıbrıs'ta yetkililerin, folklor ve festivallerin canlanmasını desteklediği, Malta'da turistlerin yerli tören ve karnavallara gösterdiği ilginin, bunların güçlenmesini ve genç orta sınıf Maltalılarca da benimsenmesini sağladığı; Seychelle Adaları'nda turistlerin, geleneksel müzik ve dansa olan ilgiyi artırdığı gözlemlenmiştir. (De Kadt, 1979: 69-70; akt. Doğan, 2004: 155). Bali'de turizmin etkisiyle tahta oymacılığı, danslar, gösteriler gibi sanatların daha çok yaygınlık kazandığı; dansların ve geleneksel sanatların okul programlarına konduğu belirtilmiştir. İngiltere'de tarihi yapıların korunmasında turizmin büyük etkisinin olduğu ileri sürülmüştür (Pearce, 1982: 15,98, akt. Doğan, 2004: 155). Panama'da turizmin etkisiyle hükümet yerli Kızıldereli sanatların gelişmesi için okullar açmış, bu durum unutulmuş ve ölmekte olan bir kültürün canlanmasını sağlamıştır (Blomstrom vd., 1978; akt. Doğan, 2004: 155-156).

Turistler özellikle küçük toplumlarda yerel halka bir bilgi ve faaliyet alanı yaratır. Yolların iyileştirilmesi, su şebekesi döşenmesi, eğlence olanaklarının yaratılması vb. gibi yollarla yerel halka sağlanan toplumsal kazançlarla bir alanın kalkınması hızlandırılabilir. Ancak, turizmin toplumsal etkileri her zaman olumlu olmaz; bu olumsuzlukların başında da toplumsal değişim, geleneksellikten uzaklaşmak gelmektedir (Özgüç, 2007: 172).

Turizmin toplum yapısı üzerinde yarattığı olumsuz etkiler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Kozak, 2001):

- Turizmdeki gelişmeye bağlı olarak bölge halkı, sürdürmekte olduğu yaşam biçimine etki edilmesinden rahatsızlık duyabilir, kendisini yeni bir çevreye ve yaşam biçimine alıştırmada sorunla karşılaşabilir.
- Suç oranında ve uyuşturucu kullanımında artış gözlenebilir.
- Turizmin beraberinde getireceği ticarileşme düşüncesi sonucunda bölgedeki tarihsel ve kültürel değerler ya ilgisizlikten ya da bilinçsiz kullanım nedeniyle yok edilebilir. Bölgedeki mevcut her değer, gelir getiren unsurlar olarak görülebilir.
- Turistlerle kurulan ilişkilerin sonucunda gençlerin dünyaya bakış açıları değişmekte, gelişmiş ülke toplumlarının yaşam biçimleri konusunda gerçekçi olmayan izlenimlere sahip olabilmektedirler.
- "Gelişmiş ülke ahlak standartlarını yerel toplumlara tanıtırılarak, kent yaşamının ögesi olan şiddetin suçun ve hırsın artmasına, geleneksel

değerlerin yok olmasına yol açılabilmektedir” (Middleton, Hawkins, 1988,76, akt. Özbey, 2002:141).

- “Turistler ve yerel halk arasında çok belirgin ırksal farklılıkların olduğu yerlerde ırksal gerginlikler ortaya çıkabilmektedir” (Mc Intosh and Goeldner, 183-184; akt. Avcıkurt, 2003: 41).

Turizmin bir diğer dezavantajı kültürün ticari bir meta haline gelmesidir. Bölgenin etnik unsurlarının tanıtılması için kültürel değerlerin değiştirildiği, yozlaştırıldığı durumlar meydana gelebilmektedir. Bu durum kültürlerin tanıtılması bir yana sahip olunan değerleri yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Sayılan özellikler turizmin toplumsal ve kültürel açıdan olumlu özelliklerinin yanında olumsuz özelliklerinin de olabileceğini göstermiştir. Turizmin olumsuz özelliklerinden en az düzeyde etkilenebilmek için yapılması gerekenler, sektörün sosyalliğinden faydalanılarak; bireylerin genç yaşta bilinçlendirilmesi, halkın verilecek eğitimler sayesinde kendi kimliğini tanıyıp sevecek ve tanıtabilecek faaliyetlerde bulunulmasına katkı sağlanmasıdır.

3.3. Sürdürülebilir Turizm

Turizm sektörünün sağlamış olduğu avantajlar bu sektörden fazla pay almak isteyenler arasında kıyasıya bir rekabetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu rekabetin çevresel değerlere zarar verecek duruma gelmesi sürdürülebilirlik kavramının önemini ortaya çıkarmaktadır.

"Sürdürülebilirlik, kaynakların tüketilmeden kullanılması ve devamlılığının sağlanmasıdır. Hiç kuşkusuz üretimin yapıldığı her yerde tüketim de olacaktır. Burada üzerinde durulan felsefe; kesinlikle gelişmeyi durdurmak değil, aksine gelişmeyi denge halinde ve belirli sınırlar içerisinde tutabilecek sınırlamaları getirmektir" (Karaaslan ve Örs, 2007: 425).

"Birleşmiş Milletlerin 1987'de yayımlanan Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu (Brundtland Raporu)'nda sürdürülebilir kalkınma "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün

vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır" (Yalçınkaya, Durmaz ve Adiller, 2011: 3322).

Sürdürülebilir turizm; gelecek için perspektifleri geliştirerek ve koruyarak, turistlerin ve ağırlayan bölgenin güncel ihtiyaçlarını yerine getiren, yaşayan canlı sistemlerin, biyolojik çeşitliliğin, temel ekolojik süreçlerin ve kültürel bütünlüğün göz önüne alındığı estetik, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarla birlikte tüm kaynakların yönetimini bütünleştiren turizmdir (Kuntay, 2004; 77).

"Pazar ve rekabet gücünü koruyabilmek için çevre ile uyumlu olacak planların yapılması gelecekteki turizm gelişimi için oldukça önemlidir. Bu nedenle, sürdürülebilir turizm için kaynaklar ve kültürel mirasın çevresel bütünlüğü ile turizmde yeni binyıl ötesinin pazarlanmasına odaklanmak gerekmektedir" (WTO, 1994; akt. Hassan, 2000: 242).

Sürdürülebilir turizm, her aşamasında toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ve ekolojik duyarlılık içermekte ve bunları birbirleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için ev sahibi ülkenin (bölge/yöre) doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının, temel ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve canlı türlerinin zarar görmeden korunması ve devamının sağlanması gerekir (Sarkım, 2008:4).

Turizm ile ilgili en geniş faaliyet ağına sahip ve en büyük uluslararası örgüt konumundaki Dünya Turizm Örgütü, 1988'lerin başında sürdürülebilir turizmi "kültürel bütünlüğü, gerekli ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini oluştururken tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanacağı bir şekilde yönetilmesi" şeklinde tanımlamıştır (Özkök ve Gümüş, 2009: 54).

"Sürdürülebilir turizmin amaçları ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Dowling and Fennel, 2003: 5; akt. Özkök ve Gümüş, 2009: 54-55).

- Turizmin çevreye ve ekonomiye yapabilecekleriyle ilgili bilinci artırmak,
- Kalkınmada eşitliği desteklemek,
- Ev sahibi toplumun yaşam kalitesini desteklemek,
- Ziyaretçilere yüksek kalite sağlamak,
- Bu amaçlarla birlikte çevrenin kalitesini sürdürmek ve arttırmaktır."

Çizelge 3.3. Sürdürülebilir turizmin hedefleri

1.Ekonomik Süreklilik	Turizm destinasyonlarının ve işletmelerinin uzun vadede fayda sağlamaya ve büyümeye devam etmesi için sürekliliklerini ve rekabetçiliklerini sağlamak
2.Yerel Refah	Ziyaretçilerin yerel harcama oranını artırmak da dahil olmak üzere turizmin ev sahibi destinasyonuna katkısını azamiye çıkarmak
3.İstihdam Kalitesi	İrk, cinsiyet, engellilik gibi konularda ayrımcılığa mahal vermeden, ücret ve hizmet kalitesinin artırılması da dahil olmak üzere turizm tarafından yaratılan yerel istihdamın sayısını ve kalitesini artırmak
4.Sosyal Eşitlik	Yoksullara sunulan fırsatların, gelirin ve hizmetlerin iyileştirilmesi de dahil olmak üzere turizmden elde edilen ekonomik ve sosyal faydanın genelde adil bir şekilde dağılımını gözetmek
5.Ziyaretçi Memnuniyeti	İrk, cinsiyet, engellilik gibi konularda da ayrımcılık yapmadan bütün ziyaretçilere güvenli ve tatmin edici bir deneyim sunmak
6.Yerel Kontrol	Turizmin diğer paydaşları ile istişare içerisinde planlama, yönetim ve bölgede turizmin gelişimi konusunda yerel yönetimleri süreçlere dahil etmek ve yetkilerini artırmak
7.Toplumsal Refah	Sosyal bozulma ve istismara yol açmadan sosyal yapı ve kaynaklara, imkanlara ve yaşam destek sistemlerine erişim de dahil olmak üzere yerel halkın yaşam kalitesini muhafaza etmek ve iyileştirmek
8.Kültürel Zenginlik	Ev sahibi topluluklara özgü kültür, gelenek ve tarihi mirasa saygı duymak ve güçlendirmek
9.Fiziki Bütünlük	Kentsel ve kırsal alanların kalitesini muhafaza etmek ve güçlendirmek ve çevrenin fiziki ve görsel bakımdan bozulmasını engellemek
10.Biyolojik Çeşitlilik	Doğal alanların, habitatın ve yaban hayatının korunmasını desteklemek ve olası zararı asgariye indirmek
11.Kaynak Verimliliği	Turizm firma ve hizmetlerinin gelişim ve işletmesinde sınırlı ve yenilenemeyen kaynakların kullanımını asgariye indirmek
12.Çevresel Saflık	Turizm işletmelerinden ve ziyaretçilerden kaynaklanan hava, su ve kara kirliliğini ve atık üretimini asgariye indirmek

Kaynak: UNEP, akt. TUSİAD Sürdürülebilir Turizm Raporu, 2012

Sürdürülebilir turizm turizmin olumsuz etkilerini bertaraf etme anlamını taşımamaktadır. Turizmin, yerel halka ekonomik ve sosyal olarak fayda sağlama ve çevreyi koruma adına oldukça önemli katkıları bulunmaktadır. Sürdürülebilir

turizm; ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin birlikteliğinin bir sonucu olmaktadır.

Turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için en az üç disiplinin entegrasyonu gerekmektedir (Avcıkurt, 2003:74).

- Ekonomistler, insanların refah düzeyini en üst seviyeye çıkarmak için eldeki sınırlı sermaye ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanmak amacıyla yöntemler geliştirmektedir. Ekonomistler bu anlamda doğal sermayenin önemini tekrar hatırlamak ve dikkate almak durumundadırlar.
- Ekolojistler, ekolojik alt sistemlerin korunmasının global eko sistemin idame ettirilmesi açısından çok önemli ve gerekli olduğunu hatırlatarak, çevrenin global eko sistemin içinde yer aldığını ifade etmektedirler.
- Sosyologlar ise, anahtar aktörlerin insanlar olduğu ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyal kalıp ve ölçütlerin çözüm aranırken mutlaka dikkate alınması gereği üzerinde durmaktadırlar.

Şehir plancıları ise şüphesiz bu üç disiplinin birlikteliğine bağlı bir anlayışla hareket etmektedir. Buna göre plancılar çevreye duyarlı, kaynakları tahrip etmeyen fiziksel planlama ile birlikte, kamu yararı ilkelerine bağlı, bireylerin huzur ve refahını sağlayarak ekonomik kalkınma hedefine ulaşmayı amaç edinmişlerdir.

Sürdürülebilir turizm gelişimi yönergeler ve yönetim uygulamaları ile kitle turizmi ve her türlü turizmin çeşidi için geçerlidir. Sürdürülebilirlik ilkeleriyle turizm gelişebilmesi için çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel yönlerden denge sağlanmalı, uzun vadeli sürdürülebilirliğin garanti edilebilmesi için de bu üç unsur arasında bağlantının kurulmuş olması gerekmektedir (Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO, 2005, akt. <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-5>, Erişim: 17.12.2012).

DTÖ'nün sürdürülebilir turizm tanımına göre, sürdürülebilir turizm;, (<http://www.world-tourism.org/sustainable/top/concepts.html>. Erişim: 12.07.2005, akt. Özkök ve Gümüş. 2009).

- Doğal miras ve biyolojik çeşitliliği korumaya yardım eden ve ekolojik süreci koruyarak turizmin gelişiminde anahtar bir unsur oluşturan çevresel kaynakları optimal kullanımını sağlamalı,
- Ev sahibi toplumların otantik sosyo-kültürlerine, yapılarına, yaşayan kültürel miraslarına ve geleneksel değerlerine saygı göstermeli ve kültürlerarası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunmalı,

- Uzun dönem ekonomik operasyonların yaşanabilirliğini sağlamalı, bütün paylaşımcılara dağıtılan sosyo-ekonomik yararlar, kararlı istihdam ve gelir yaratıcı fırsatlar sağlamalı, ev sahibi topluma sosyal hizmetleri kapsamalı ve yoksulluğu azaltmaya katkıda bulunmalıdır.

Birleşmiş Miletler Çevre Programı (UNEP), Akdeniz Eylem Planı Sekreteryası tarafından hazırlanan “Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Raporu’nda (PNUE/PAM/PLAN BLEU, 2004; akt. Karaaslan ve Örs, 2007: 428-429) “Sürdürülebilir Turizm” ile ilgili olarak;

- 1) Gelişmenin temel faktörü olarak turizmin teşvik edilmesi,
- 2) Turizmin ekonomik olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve karlılığının artırılması,
- 3) Turizmin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi (kirlilik, plajların erozyonu vb.),
- 4) Turizm ürününün çeşitlendirilmesi ve potansiyeli olan ancak bu güne kadar ele alınmamış yörelerde eko turizmin geliştirilmesi, hedefleri yer almaktadır.

Sürdürülebilir turizm ancak ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel anlamda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesiyle gerçekleşebilecektir. Bugünün ihtiyaçlarını karşılayan turizm planlaması geleceğin ihtiyaçlarını da düşünerek hareket etmeli, kaynakların tahribatını önlemekle birlikte geliştirilmesine katkıda bulunmalıdır.

Sürdürülebilir turizm anlayışında önemli görevlerden biri de turizm bölgesinde ki yerel halka düşmektedir. Toplum temelli bir turizm planlaması için yerel halka turizmin yararlarının anlatılarak, bu konuda yapması gerekenler hakkında bilgilendirilmesi hem turist memnuniyeti için hem de doğru kaynak kullanımı için önem teşkil etmektedir.

3.3.1. Sürdürülebilir turizm’in temel ilkeleri

Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşabilmek için bir takım ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu ilkeler sürdürülebilir turizm planlamasının ilk ayağını oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir turizmde esas olan; geleceğin turizm alanlarının turizmin olumsuz etkilerinden korunması için günümüzde korumacı bir planlama anlayışının hakim olması ve turistlerin çevresel sorunlardan uzak doğa ile iç içe turistik etkinliklere katılımının sağlanmasıdır. Bu çerçevede doğrultusunda sürdürülebilir turizm genel ilkeleri;

- Talebe göre değil, arza göre turistik düzenlemelerin yapılması,
- Önceliklerin yerel halka verilmesi,
- 12 ay turizm,
- Toplu taşıma,
- Toplumsal katılım,
- Temiz enerji kullanımı,
- Eylem durumunda dinlenme,
- Gerçek yaşamın sahnelenmesi,
- Mevcut yapı stokunun kullanımı,
- Toplumsal ve kültürel kimliğin korunması,
- Turizm yatırımlarının esnek, gelişmeye açık ve uzun vadeli olması olarak sıralanabilir (Çakılcıoğlu,M.www.kentli.org/makale/kalkinma.htm Erişim: 25.12.2012).

Sürdürülebilirlik ilkeleri, turizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimine bir gönderme yapmaktadır. Uzun dönemde sürdürülebilirlik bu üç boyut arasındaki birlikteliğin bir ürünü olmaktadır. Bu ilkelerin gelişiminde turizmdeki yeniliklerin takip edilmesinin önemli bir etkisi olacaktır.

TÜSİAD'ın Eylül/2012'de yayınladığı Sürdürülebilir Turizm Raporuna göre sürdürülebilir turizm için;

- Başta işletmeler ve ziyaretçiler olmak üzere sektörün tüm paydaşlarının çevre ve doğa bilincinin geliştirilmesi,
- İşletmelerde çevre yönetimi,
- Yerel yönetimlerin, bölgelerin enerji, su ve geri dönüşüm altyapısını tamamlaması,
- Mevsimselliğin olumsuz etkilerini en aza indirmek için alternatif turizm planlamasının yapılması,
- Kaynak verimliliği konusunun (deniz suyu arıtım sistemleri, 'gri su' kullanımı, yenilenebilir enerji yatırım ve kullanımı, geri dönüşüm ve teknoloji transferi, enerji verimliliği) hem işletme, hem de belediyeler nezdinde arazi, arsa ve kredi destekleri ile teşvik edilmesi,
- Sıvı ve katı atık yönetimi hususunda yönetmeliklerin ve düzenlemelerin tamamlanması ve ilgili denetimlerin gerçekleştirilmesi,
- Turizm tesislerinin sürdürülebilir prensiplere uygun olarak yenilenmesi amacıyla kredi ve destek olanaklarının artırılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Bahsedilen ilkeler sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada ilk adımdır. Sürdürülebilir turizm ilkeleri çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel yaklaşımlar içermektedir. Bu ilkeler doğrultusunda alınan plan kararları ve yapılan uygulama çalışmaları sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesinde önem arz etmektedir.

4. BÖLGESEL KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI

4.1. Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi

Son yıllarda özellikle küreselleşmenin etkisiyle, insanların başka bölgelere ya da ülkelere olan merakı artmaktadır. Bu duruma paralel olarak turizm sektöründe önemli gelişmeler meydana gelmektedir.

Turizm sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin veya bölgelerin sahip oldukları turizm kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması konusunda önemli bir yere sahiptir.

“Turizm, yerel sosyo-ekonomik yapıyı destekleyerek yerel sanayi, bölgesel kalkınma, refah ve kaynakları ile çevrenin sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunmaktadır” (Kauppila, Saarinenand ve Leinonen, 2009: 428).

“Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde turizm sektörü, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkanına sahip olmayan ama zengin bir turistik arz verilerine sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm politikaları uygulamaları sonucunda turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarını sağlayacaktır” (Çeken, 2008: 209; akt. Aydemir, Saylan ve Özdemir, 2011:553).

Turizm kalkınma için ihtiyaç duyulan döviz girdisini sağlar. Turizmden elde edilen gelirler, yabancı ülkelere alınan ekonomik yardımlara göre daha çok üstünlüklere sahiptir. Çünkü politik ve ekonomik kısıtlamalardan uzaktır ve herhangi bir baskı aracı olarak kullanılmaz. Diğer yandan turizm, tarımsal ürün ve hammadde ihracatından da çok daha fazla bir üstünlüğe sahiptir. Her şeyden önce, turizm mal ve hizmetlerinin fiyatları, gelişmekte olan ülkenin geleneksel ihracat ürünlerinin fiyatlarına oranla çok daha fazla kendi denetimi altındadır (Aydemir, Saylan ve Özdemir, 2011:553).

Ülkelerin doğal, tarihi, kültürel ve beşeri varlıklarını kullanmasını sağlayan turizm sektörü, endüstriyel faaliyetlerin gelişmediği bölgelerde büyük bir açığı kapatarak, bu bölgelerin gelişmesinde etkin bir role sahiptir. Turizm, doğrudan insanlarla gerçekleştirilen bir hizmet sunumu içermesi bakımından emek-yoğun bir sektördür. Bu açıdan, geliştirilmesi işsizlik sorununa çözüm olabilmektedir.

Turizmin geliştirilmesi, altyapı yatırımlarının da yapılmasını gerektirmektedir. Böylece, az gelişmiş bölgede altyapı sorununa da el atılmış olur. Yerli ve yabancı sermaye, turizm yatırımları için bölgeye çekilebilir. Bu şekilde özellikle doğrudan yabancı sermaye yoluyla bölgeye döviz girdisi de sağlanır. Turizmden gelir elde eden insanlar, yaptıkları harcamalarla hem bölgenin gelirlerini artırmış olurlar, hem de sektörün geriye bağlantılarıyla diğer sektörleri ve bölgeleri de hareketlendirebilirler (Gülbahar, 2009: 20).

Turizm yerel, bölgesel ve ulusal olmak üzere üç düzeyde gelişme yaratmaktadır. Turizm kalkınma için önemli bir araç olarak görülmektedir. Turizmin istihdam yaratma potansiyeli göz önüne alındığında, bölgesel farklılıkları gidermede oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Turizmin bölgesel kalkınmaya ve genelde ekonomik kalkınmaya katkısının tartışılmasında daha çok turist harcamalarının başka sektörleri de etkileyip harekete geçiren rolü üzerinde durulur. Gıda maddelerinden hediyelik eşya satışlarına, konaklama tesislerindeki mobilyalara kadar yüzlerce başka imalat faaliyetindeki istihdamı, üretimi ve gelirleri arttırması turizmin çoğaltıcı etkisidir (Özgüç, 2007:166).

Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Çeken, 2008):

- Turizm sayesinde ihracı mümkün olmaya, jeoekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge için döviz kaynağı haline gelmektedir (Olalı ve Timur, 1998:97, akt. Çeken, 2008).
- Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin yapmış oldukları turistik tüketim harcamaları ile artan turizm talebini karşılamak amacıyla yapılan turistik yatırımlar gerek turizm sektöründe gerekse sektörü belirleyen diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinin gelirlerini arttırır.
- Turizm, ülkede yeni iş imkanları yaratılması suretiyle bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak bölgelerde dengeli kalkınmaya olanak sağlamaktadır. Turizm yatırımları bir ülkenin daha az kalkınmış bölgelerinde hız kazandığında bu yatırımların bölgede yarattığı yeni iş imkanları çalışan kesimin gelirlerini arttırmakla birlikte bölgenin gelir dağılımında da olumlu etkiler yaratmaktadır (Robert and Goeldner, 1990:272, akt. Çeken, 2008).
- Turizmin bölge ekonomisine katkısı katma değer yoluyla olmaktadır. Turistik mal ve hizmet üretiminin milli gelir üzerinde yarattığı katma değer etkisi, diğer sektörel üretimden yüksek olduğundan kalkınma için büyük bir önem arz etmektedir.
- Turizm sektörüne paralel olarak turizmin gelir etkisinin artması, tarım sektöründe üretim kalitesinin artmasına, standardizasyonun sağlanmasına ve kaliteli ürünün gerçek değerini bulmasına neden olur. Bunun sonucunda o bölgede tarımla geçinen kesimin gelirinde bir artış olacaktır. Turizm olmasaydı bu ürünler gerçek değerini bulamayacak ve halkın gelirinde düşüş olacaktır. Bu durum özellikle Türkiye için son derece önemlidir. Çünkü halkın büyük bir bölümü tarımla geçinmektedir. Tarım ekonomisinin yaygın

olduğu bölgelerde turizmin gelişmesi demek tarımla geçinen halkın gelir ve refah seviyesinin artması demektir. Tarım sektöründeki gizli işsizlik sorunu da turizmin gelişmesine paralel olarak ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla işsiz kesimin sanayileşmiş bölgelere göç etmesinin önüne geçilmekte ve bölgelerarası dengesizlik de en aza indirilmiş olmaktadır.

- Turizm sektörünün gelişmesi sonucunda, bölgede ikamet edenler, evlerini pansiyon olarak turistlere kiraya verme yoluyla bir gelir elde etmektedirler. Bununla birlikte, aile ve turistlerin aynı çatı altında birlikte yaşamaları sosyo-ekonomik kalkınmaya olumlu yönden katkı sağlamaktadır. Turizm yoluyla kısa sürede oluşan sosyo-ekonomik içerikli yapı değişimi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma savaşı veren toplumlar için son derece önemlidir.
- Bir bölgedeki turizmin doğaya dayalı olarak ortaya çıkışı büyük kent ve sanayi merkezinde kazanılmış gelirlerin kırsal yörelere aktarılmasına yol açarak hem ülke düzeyinde hem de uluslararası düzeyde gelirin yeniden dağılımında etkili olacaktır. Bu süreç bölgelerarası dengesizliği giderici bir rol ifade edeceği gibi sosyal adalet ilkesinin de uygulama alanına aktarılmasını sağlayacaktır (Çetiner,1998:218, akt. Çeken, 2008).
- Turizmin geliştiği bölgelerde aynı zamanda bölgede bir çevre bilincinin gelişmesine de yol açmaktadır. Temiz bir çevre turizmin temel sermayesidir. Turizm çevreyi koruyacak, hava ve su kirlenmesini önleyecektir. Yörede sürdürülebilir bir çevre modeli gelişecek ve kalkınma sürecinin gelişmesine neden olacaktır.
- Turizmin gelişmesi sonucunda bölgede, kalkınma hızı ile nüfus artış hızı arasındaki dengesizliğin sebep olduğu iç göçler, turizm nedeniyle yer yer azalacak veya duracaktır. Bu süreç kentlerin gecekondulaşmasını veya çarpık kentleşme hızını yavaşlatacaktır. Turizmin, çözümü güç ve aşılması zor olan bu toplumsal sorunların çıkmasını önleyici ve azaltıcı bu fonksiyonu, ülkenin kalkınmasına bir katkı olarak değerlendirilmektedir (Çetiner, 1998:218, akt. Çeken, 2008).
- Turizm arz potansiyeline sahip çekim bölgelerde oturanların sahip oldukları sosyo-kültürel değerleri yıpranmayacak hatta değer kazanacaktır. Çünkü yörenin sahip olduğu gelenekler ve görenekler bölge için birer çekim unsuru olacaktır. Bu çekim unsurlarının zenginliği aynı zamanda bölgenin de gelişim sürecini hızlandıracaktır.
- Turizm sektörünün gelişmesine bağlı olarak yörede fiziksel alt yapı sorunu da ortadan kalkmaktadır. Turizmin gelişmesi iyi hazırlanmış bir alt yapıya bağlıdır. Başta yörede yol, su, elektrik, kanalizasyon, otopark ve haberleşme gibi fiziksel alt yapı gelişecektir. Böylelikle bölge sahip olduğu turistik arz potansiyeli nedeniyle alt yapısı hazır olan diğer endüstri bölgeleriyle aradaki dengesizliği en aza indirmiş olacaktır.

Turizmin bölgesel kalkınmadaki rolü onu kalkınmış ülkelerde önemli bir sektör konumuna getirirken, gelişmekte olan ülkelerde kalkınmaya hız verici sektörlerden biri haline getirmektedir. Turizm kaynakları doğru kullanıldığında, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine hız kazandıracaktır. Tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin turizm sayesinde dengeli bir biçimde gelişme sağlaması mümkün görülmektedir. Belirtilen kalkınma unsurlarının gerçekleşme

hızı ÷lkedeki turizm kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımı ve turizmin ÷lke içinde öncelikli sektör haline getirilmesi ile mümkün olacaktır.

Turizmin geliştiğı bölgede yapılan turizm yatırımları ile birlikte yeni iş alanlarının açılması çalışanların gelirlerini artırır, gelir dağılımını olumlu etkiler (Çeken, 2003: 147, akt. Gülbahar, 2009: 30) ve bölge dışına doğru işgücü kaybını azaltır. Bunun sonucu artan gelir, bölge içinde ticareti hareketlendirerek altyapı hizmetlerinin de katkısıyla bölgenin kapalı ekonomi olma özelliğini terk etmesini sağlar (Unluonen vd., 2007: 177; akt. Gülbahar, 2009: 30).

Turizm, ÷lkelerin nispeten az gelişmiş bölgelerinde ekonomik gelişme açısından diğer sektörlerle göre daha fazla fırsat yaratmaktadır. Bu tur bölgelerde çiftçilik veya balıkçılık yapan insanlar, turizm sektörüne yönelerek gelirlerini büyük ölçüde artırabilirler. Turizmin yaygın hale geldiğı bölgelerde yerel el sanatları, hediyelik eşya gibi faaliyetler de gelişebilir (Bahar ve Kozak, 2006: 141; akt. Gülbahar, 2009: 30).

Bir bölgede turizmin gelişmesiyle birlikte pek çok sektörün (inşaat, yeme-içme, eğlence, taşımacılık v.b) de gelişimine katkı sağlanacaktır. Böylece bölgenin kalkınması hızlanacak ve bölgelerarası dengesizlik veya azgelişmişlik turizm sayesinde en aza indirilecektir. Özellikle başka bir sektörde kalkınma imkanı olmayan gelişmekte olan ÷lkeler; turizm sektörüne yapacakları yatırımlar sayesinde istihdam artışı sağlayarak işsizlik problemine çözüm sağlayabilecek ve ekonomik kalkınma hamlesi yapmalarına olanak sağlanacaktır.

Ayrıca turizm faaliyetlerinin çok yönlülüğü; kültürel anlamda da geri kalmış, okuma yazma oranı ve eğitim seviyesi düşük seyreden bölgelerde kültürel etkileşim ve halkın kendini geliştirmesiyle, sosyal boyutlarda da gelişim kaydedilmesinde rol oynayacaktır.

4.2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Bölgesel Perspektif

Dünyada giderek çok büyük bir endüstri haline gelen turizmin uzun vadede sürdürülebilir olması bazı faktörlere bağlı olmaktadır. Bu faktörlerden bazıları; sürekli olarak yüksek kalitede ürün sunmak, turistlerin yüksek kalitede deneyim elde etmesini sağlamak, turizm çalışanları ve turist kabul eden toplumun özünü korumak, doğal kaynakları, tarihi kültürel ve estetik değerleri gelecek nesilleri de göz önüne alarak koruyup yaşatmak olarak sıralanabilir (Avcıkurt, 2003: 71).

“Sürdürülebilir turizm planlamasının odak faktörleri uzun vadeli bir bakış açısı ve kapsamlılıktır. İkinci faktör ise sürdürülebilirliğin üç temel ögesi olan ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel öğelerin planlama yapılırken bir arada düşünülmesi gerekliliğidir” (Kauppila, Saarinenand and Leinonen, 2009: 425).

Sürdürülebilir turizm planlamasında aşağıdaki sorular önem taşımaktadır:

- Neredeyiz?
- Nerede olmak istiyoruz?
- Neler yapmalıyız?
- Hangi noktadayız?

Ayrıca kaynakların sürekliliğinin sağlanması amacıyla, bölgenin kaldırabileceği kullanımların üst sınırlarını gösteren taşıma kapasitesinin belirlenmesi gerekmektedir. Bölgenin taşıyabilirlik üst sınırları dikkate alınmalıdır. Bu durum turizm planlamasının başarılı olması ve turizmin sürdürülebilirliği için ön koşuldur (Usta, 2009: 210).

“Sürdürülebilir turizm planlamasının temel hedefi ekonomik kalkınma, sosyo-kültürel etkiler ve ekoloji arasındaki uzlaşma sağlayarak turizm planlamasının mekana entegrasyonunu sağlamaktır. Böylece turizm başlıca paydaşları olan planlama, sanayi, çevre ve yerel halk arasında işbirliği sağlayacaktır” (Kauppila, Saarinenand and Leinonen, 2009: 426).

Sürdürülebilir turizm, turizm endüstrisi, kamu kesimi, yerel halk ve çevrenin uyumunu gerektiren bir turizm şeklidir. Bu bileşenlerden birinin eksikliği turizmin sürdürülememesi sonucunu doğurabilecektir. Bu yüzden turizm ile ilgili politikalar belirlenirken kısa vadeli yüksek karları hedefleyen kararlar değil, uzun vadede turizmin sürekliliğini sağlayacak doğal, çevresel, tarihi ve kültürel kaynakları koruyarak kullanmayı öngören kararlar alınmalıdır. Çünkü günümüzde turizm hem turist gönderen, hem de turist kabul eden ülkeler üzerinde çok önemli etkilere sahiptir (Sarkım, 2008: 5).

“Sürdürülebilir kalkınma fikrinin esasını oluşturan sürdürülebilir turizm planlaması, bölgenin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik temellerine riayet etmeye ihtiyaç duyar. Bu nedenle bölgesel kalkınma merkezli bir yaklaşım, sürdürülebilirlik kavramını daha iyi temsil ediyor olarak yorumlanabilmektedir” (Laguna, &Vicente-Serrano, 2007; Tooman, 1997a, 1997b; akt. Kauppila, Saarinenand ve Leinonen,

2009: 430-431). Bölgesel kalkınma ve sürdürülebilir turizm kavramları birebir ilişkilidir. Sürdürülebilir turizm planlaması uygulandığında bölgesel kalkınma hamlesi de yapılmış olacaktır.

Sürdürülebilir bir çevre ve sürdürülebilir bir turizm için; turizm planları yapılırken gelecek nesillerin de turizmden faydalanabilmeleri adına turizm alanlarında, bugün ve gelecekte sosyo-kültürel sorunlar ve çevre sorunları yaratmayacak kararların verilmesi gerekmektedir. Ekonomik verimlilik, ekolojik duyarlılık ve toplumsal sorumluluk faktörlerinin bir arada ele alındığı öngörülü bir yaklaşım sürdürülebilir turizm planlaması için mutlak ölçütlerdir. Planların bu yaklaşımlarla yapılması bugün ve gelecekte turizmden en iyi şekilde faydalanılmasına olanak sağlayacaktır.

4.2.1. Bölgesel sürdürülebilir turizm planlaması süreci

“Sürdürülebilir turizm turistik faaliyetlere odaklanarak kaynak yönetimi, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlara da saygı duyarak kültürel bütünlüğün ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin yaşam-destek sistemidir” (WTO, 1993; akt. Oyola, Blancas, González, and Caballero, 2012: 660).

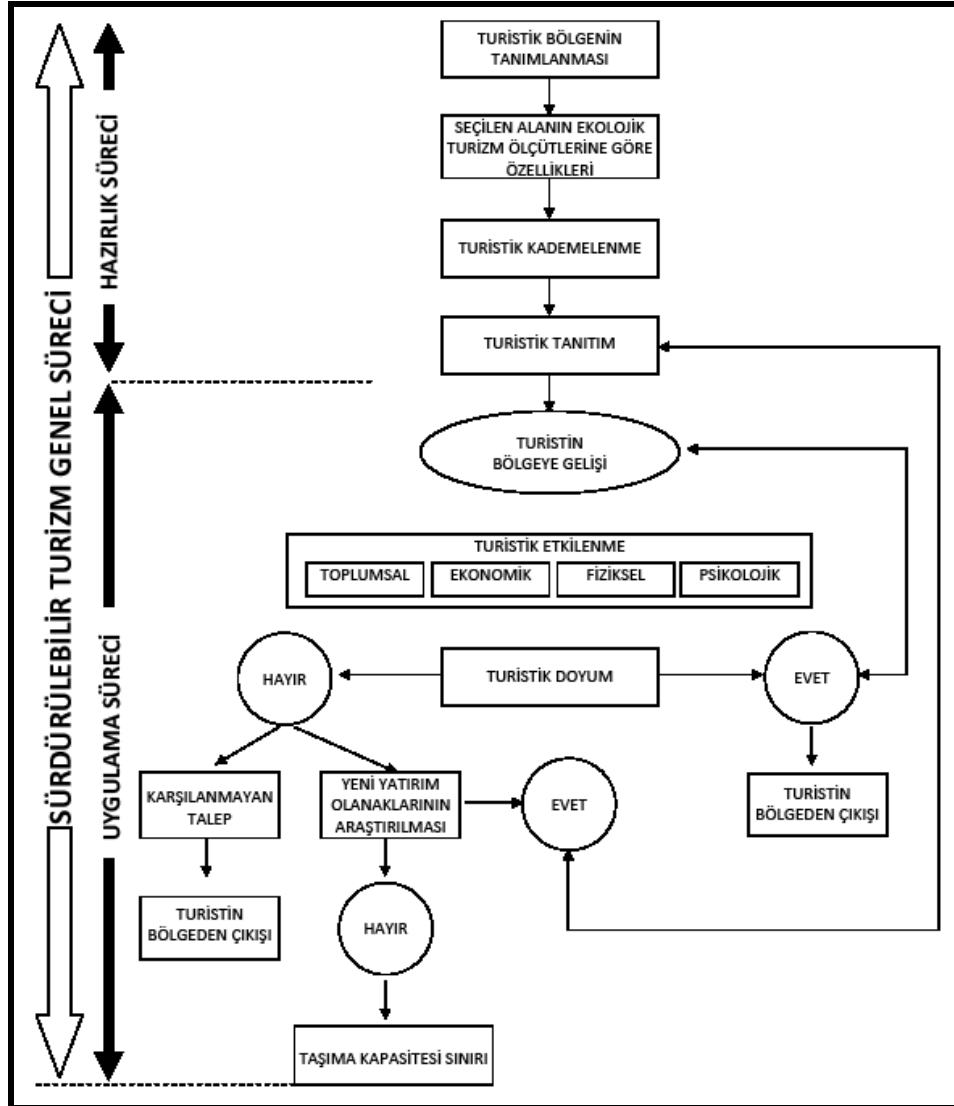
Sürdürülebilir turizm stratejisi için aşağıdaki 6 soruyu cevaplamak gerekmektedir:

- Hangi ürünleri sunmak istiyorum?
- Hangi ürünleri sunmak istemiyorum?
- Hangi pazarlara yönelmek istiyorum?
- Hangi pazarlara yönelmek istemiyorum?
- Kimle rekabet etmeyi isterim?
- Kimle rekabet etmeyi istemem?

Genel ve sürdürülebilir kalkınma arasında güçlü paralellikler bulunmaktadır. Nihai hedef sürdürülebilir turizm kalkınmasıysa; ulusal turizm örgütleri, bölgesel turizm organları, yerel yönetimler ve bireysel işletmelerin, bahsedilen 6 soruya objektif olarak cevap vermeleri gerekmektedir (McKercher, 2003: 2).

Çakılcıoğlu Çizelge 4.1.’de sürdürülebilir turizm sürecini, sürdürülebilir turizmin amacına ulaşılabilmesi için ilkeler doğrultusunda bir şemayla açıklamıştır.

Çizelge 4.1. Sürdürülebilir turizm yönetimi



Kaynak: Çakılcıoğlu, M. "Sürdürülebilir Kalkınma için Sürdürülebilir Turizm", <http://www.kentli.org/makale/kalkinma.htm> Erişim: 25.12.2012

Şemaya göre süreç iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama Hazırlık Süreci, ikinci aşama Uygulama Süreci olarak tanımlanmaktadır. Hazırlık Süreci'nde turistik bölgenin tanımlaması yapılarak turizm kaynaklarının özellikleri ortaya konulup bir kademelenme yapılmaktadır. Yapılan tanıtım çalışmalarıyla da sürdürülebilir turizm sürecinin hazırlık şeması tamamlanmış olacaktır. Tanıtımın ardından turistin toplumsal, ekonomik, fiziksel ve psikolojik etkilenme süreci ve doyum sağlayıp sağlamadığı belirlenmektedir. Olumlu etkilenmişse; turistin doyum sağladığı ve tekrar geleceği öngörülürken, olumsuz etkilenmişse karşılanmayan turistik taleplerin neler olduğu ve yeni yatırım olanaklarının araştırılıp harekete geçirilerek turistin bölgeye tekrar gelmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

İlk bölüm, alan çalışmaları ile masa başı çalışmalarının beraberce yürütüldüğü ve potansiyel kullanıcılara turistik bölge hakkında bilinmesi gereken tüm bilgilerin hazırlandığı bölümdür. Uygulama Sürecinin “Turistik Etkilenme” aşamasından sonra tek bir yol izlenmemiştir. İdeal olanı, ön araştırmaların doğru bir biçimde yapıldığı varsayımından yola çıkarak, turistin ve yerli halkın doyuma ulaştığı seçenektir. Ancak, öneri yöntemin amaçlarından birisi de, olası durumlar karşısında, nasıl davranılması gerektiğinin gösterilmesidir. Sürecin olumlu işleyeceği veya kesintiye uğrayacağı noktalar, kesintiye uğratan sorunun ne olduğu ve nasıl giderilebileceğini yöntemde izlemek olasıdır (Çakılcıoğlu, 2002).

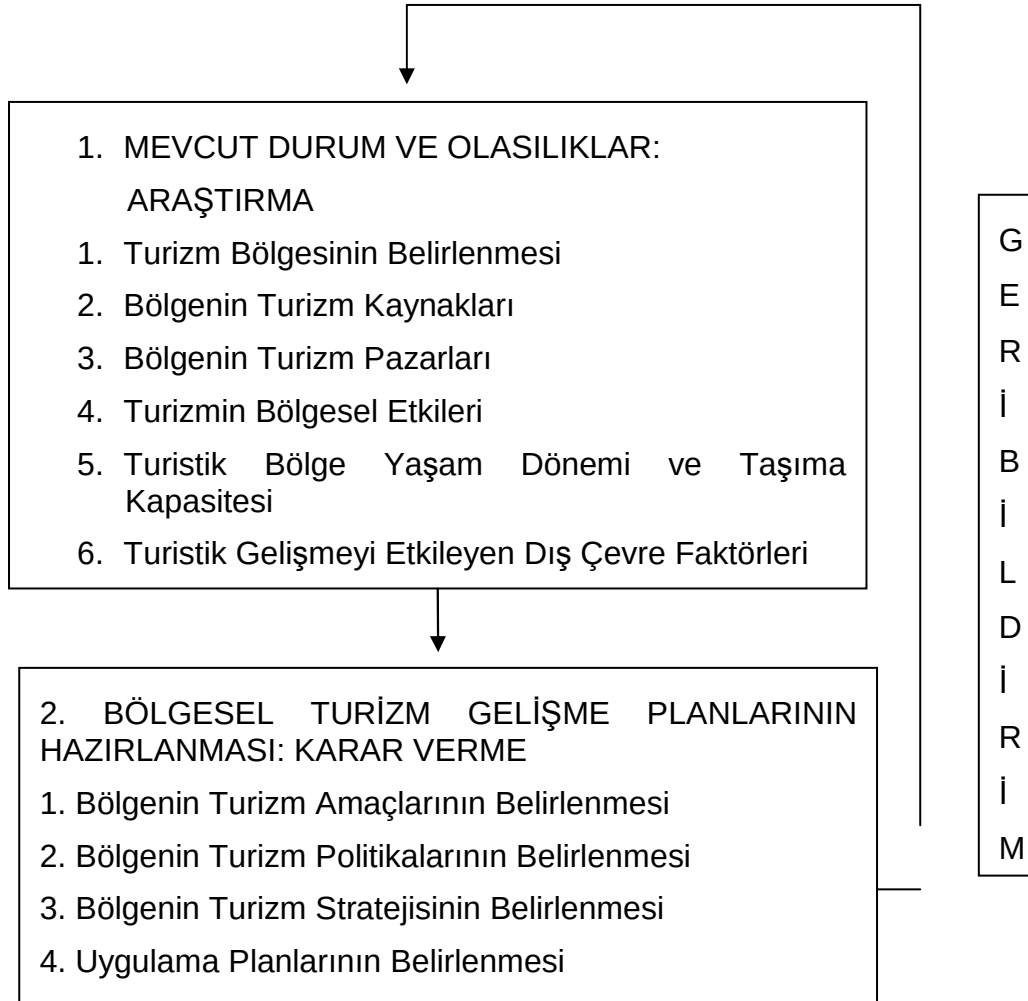
Sürdürülebilir turizmde topyekun (ekonomik ve toplumsal bir kalkınma söz konusudur. Bugüne dek süregelen turizm planlamalarında kısa erimli ekonomik başarılar söz konusudur. Kısa dönemde çevre kaygılarını geri plana bırakan ülkelerin, çevre konusunda kaygılı olan ülkelere göre daha hızlı büyüme gösterdikleri gerçektir. Orta ve uzun dönemde ise bu olası görülmemektedir. Gelişmiş ülkelerde bile kirlenmiş, bozunuma uğramış çevre, ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır (Çakılcıoğlu, 2002).

Her planlama yaklaşımında olduğu gibi bölgesel turizm planlamasında da kapsamlı bir planlamanın gerçekleştirilmesi için bir takım aşamaların uygulanması gerekmektedir. Bu aşamalar planların belirli amaçlara ve hedeflere ulaşabilmesinde önem teşkil etmektedir.

Turizm planlaması, genel planlama kavramlarının turizme uyarlanmasıdır. Bu nedenle; bölgesel planlama düzeyinde, turizm sisteminin unsurlarının tanımlanması, sistemin unsurları arasındaki ve alt unsurları arasındaki ilişkilerin ve çalışma mekanizmasının anlaşılması, turizmin ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel etkilerinin sürekli izlenmesi, planlama sürecine turist, yerel halk, işletmeciler, yerel idare hükümet gibi turizm ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kesimlerin katılımlarının sağlanması yollarının belirlenmesi; planlamanın araştırma unsuru ile sağlanır (İçöz, Var ve İlhan, 2009:148).

Aşağıda bir Bölgesel Turizm Planlaması Modeline yer verilmiştir.

Çizelge 4.2. Bölgesel turizm planlaması modeli



Kaynak: İçöz, Var ve İlhan, 2009:146

“Bölgesel turizm planlamasının ilk aşaması araştırmadır. Araştırma; önce bilinmeyen bulma ve daha sonra da bu bilinmeyi açıklama süreci olarak tanımlanabilir. Planlama süreci içinde araştırmanın üçüncü bir fonksiyonu ise değerlendirmedir” (Veal, 1992: 2; akt. İçöz, Var ve İlhan, 2009:145).

Karar verme aşamasında ilk olarak amaçların belirlenmesi gerekmektedir. Planlamada gerçekçi amaçların belirlenebilmesi doğru bilgi ve uygun araştırmalara bağlıdır.

Turizm planlamasında belirlenen amaçlara ulaşabilmek için izlenecek yollar turizm politikaları ile belirlenmektedir. Turizm politikasının hedefleri dışsal ve içsel sınırlayıcı faktörlerin etkisi altında belirlenir. Turizm politikasının ilkeleri; arz

ve talep yönündeki karar organları tarafından üzerinde uzlaşılan ilkelere dayanır ve diğer planların hazırlanmasına ışık tutarak, onların amaçlara yönelik olmasını sağlar. Turizm politikasının belirlenmesi; amaçlara ulaştıracak yön seçiminin kararlaştırılmasına yardımcı olacak ilkelerin belirlenmesidir (İçöz, Var ve İlhan, 2009:214).

Bölgesel turizm planlaması sürecinde turizm gelişiminin amaçları, politikaları ve stratejileri belirlendikten sonra bunlara uygun planlar geliştirilir. Bu planlar belirli bir hedefi gerçekleştirebilmek amacıyla belirli bir dönem için hazırlanmaktadır. Planlama eylemi plan hazırlandığında son bulmaz. Planların dönemin koşullarına göre gözden geçirilerek revize edilmesi gerekebilmektedir.

4.2.2. Bölgesel sürdürülebilir turizm planlaması göstergeleri

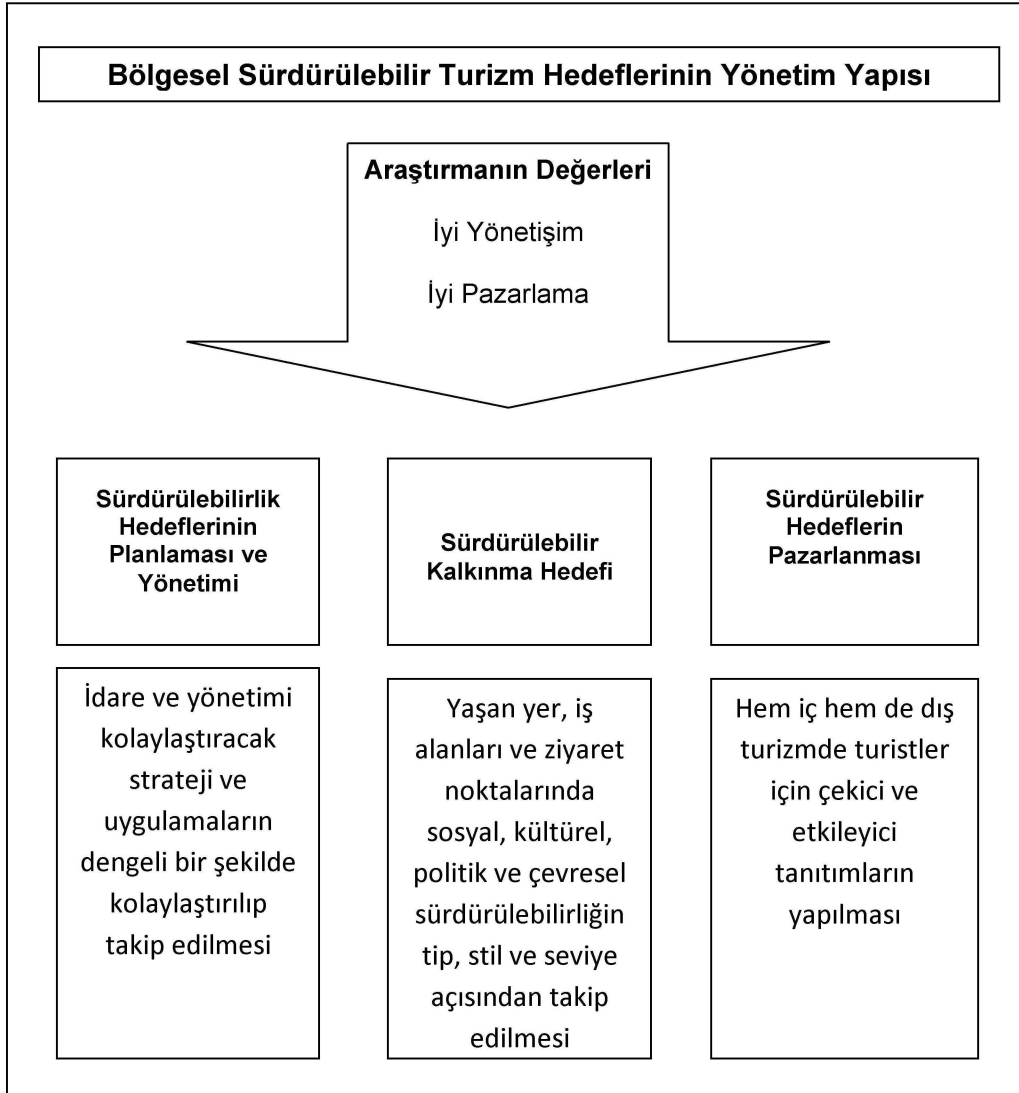
“Bölgesel turizm planlaması; bir turistik bölgenin turizm gelişimindeki amaçlarının belirlenmesi, bu amaçlara ulaştıracak değişik seçeneklerdeki faaliyetlerin sistematik olarak ele alınması, belirlenen seçeneklerin uygulanması ve başarıya ulaştırıp ulaştıramayacağını belirlenmesi için saptanan, seçeneğin değerlendirilmesini kapsayan, araştırmaya dayalı dinamik bir süreçtir” (İçöz, Var ve İlhan 2009:136).

“Turizm planlaması bu sektördeki ulaşım, konaklama, diğer altyapı tesisleri ile propaganda ve eğitime kadar yapılan her türlü planlama çalışmalarının, turiste koordine bir şekilde sunuluncaya dek geçen tüm faaliyetlerin tamamını kapsamaktadır” (Alatan, 1970:139).

Ekonomik kalkınma planlarının getirdiği kararların mekandaki dağılımlarının bilinmesi ve gösterilmesi, bir mekan planlaması ile mümkün olacaktır. Fiziksel çevreyi düzenleyen mekan planlamasının kalkınma kavramını da içine alması gerekmektedir. Bu suretle ekonomik planla bağlantısı kurulabilecek, başka bir deyişle mekan-planlama-kalkınma kavramı bir arada düşünülmüş olacaktır (Alatan, 1970:139).

Aşağıdaki çizelgede bölgesel sürdürülebilir turizm planlamasında hedeflerin yönetim yapısı verilmiştir;

Çizelge 4.3. Bölgesel sürdürülebilir turizm hedeflerinin yönetim yapısı



Kaynak: D.2008.Managing Local Tourism Master Class: Eastern Metropolitan Regional Council Workshop Materials, Southern Cross University, TweedHeads, Australia; akt. Wray, M., Dredge, D., Cox, C., Buultjens, J., Hollick, M., Lee, D., Pearlman, M., Lacroix, C., 2010).

Buna göre sürdürülebilir turizm gelişimi ile ilgili değerler, yönetim ve pazarlamayı destekleyen yaklaşımlara sahiptir. Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşılması için;

- Turizm endüstrisinin dayandığı doğal kaynakları korumak ve geliştirmek
- Toplumsal kalkınma ve refahı sağlayarak toplumsal değerlere beklentilere katkıda bulunmak
- Şimdi ve gelecekte pazarın değişimine esneklikle cevap vermek
- Bölgesel ekonomik hedeflerde turizmin katkısını artırarak uzun vadeli endüstriye canlılık sağlamaktır (Wray, M., Dredge, D., Cox, C., Buultjens, J., Hollick, M., Lee, D., Pearlman, M., Lacroix, C., 2010: 22).

Burns (1999) turizm planlaması için iki yaklaşım sunmuştur. İlki turizm endüstrisinin gelişiminde esas üzerinde durulması gereken konular iş göstergeleri ve ekonomik büyüme olgularıdır. Turizmin gelişimi sanayiye artırır ve ekonomik fayda sağlar. Ayrıca, bölgesel gelişme bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak kabul edilir. İkinci söylem ise, bölgesel kalkınma da bir araç olan turizmin ekonomik etkilerinin yanında asıl vurgulanması gerekenin sosyo-ekonomik faydalarının varlığıdır (Kauppila, Saarinenand, Leinonen, 2009: 426-427).

Herhangi bir bölgenin turizm bakımından gelişebilmesi ve kalkınma düzeyinin gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir:

- Bölgenin kültürel değerlerinin (arkeolojik eserler, anıtlar, folklor ve festivaller) analizi yapılmalı,
- Bölgenin yapısal (iklim durumu, doğal örtüler ve turizme elverişli arazi durumu) ön analizi yapılmalı,
- Bölgede bulunan mevcut tesislerin (otel, motel, pansiyon) durumu ve yenilerini ilave edebilme durumu,
- Bölgede bulunan, turizmle doğrudan ve dolaylı olarak özel mallar ve hizmetler üreten ve pazarlayan kuruluşlar,
- Bölgede kamu yatırımlarının durumu,
- Bölgeye yönelik uluslararası turizm talebinin analizi,
- Bölgede bulunan yerel halkın turizmi algılama düzeyi,
- Bölgede bulunan tesislerden yörede oturanlara iş imkanı sağlama durumu,
- Turizm sektörünün bölgedeki diğer sektörlerle olan ilişkisi,
- Bölgedeki sivil toplum örgütlerinin varlığı.

Yukarıda bahsedilen faktörleri bir turizm bölgesinde gerçekçi bir şekilde analiz ettikten sonra turizmin bölgesel kalkınmaya etkinliği de artmış olacaktır. Ancak bölgenin turizm potansiyelinin bir bölgesel proje çerçevesinde, diğer potansiyel varlıklarla birlikte değerlendirildiğinde bu etkinlik daha da artmış olacaktır (Çeken, 2008: 298-299).

Sürdürülebilir turizmin meydana gelmesi ve istenilen gelişmenin sürdürülebilir olabilmesi için, sürdürülebilir turizmin ölçütü olabilecek göstergelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu göstergelerin ölçümü turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sebep-sonuç ilişkisinin kurulabilmesine olanak sağlamaktadır. Gösterge sonuçları bölgenin diğer bölgelerden üstünlüklerini ve turistler tarafından seçilme nedenlerini ortaya koyabilecek çıktılar içermektedir.

Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) 2004 yılında sürdürülebilir turizmin değerlendirileceği 140 adet gösterge seti yayınlamıştır. Bu göstergelerin 38'i ekonomik gösterge, 50'si sosyal gösterge, 52'si de çevresel göstergedir. Bu göstergelere ilişkin bilgiler

ekte sunulmaktadır (EK-1). Bu göstergeler GAP Bölgesi'nde sürdürülebilir turizm yönetimi incelemesinin altlığını oluşturmaktadır.

Gerek ulusal gerekse bölgesel düzeyde oluşturulacak turizm politikaları, bilimsel olarak derlenmiş ve analize tabi tutulmuş bilgilere ihtiyaç duyar. Bu amaçla derlenecek bilgiler, sadece bir sektör araştırmasına dönük olmalıdır. (İncekara, 1998:23; akt. Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:6). Bu yüzden ayrıntılı ve objektif olarak yapılmış araştırmalara ihtiyaç vardır. Araştırmalarda kullanılan çalışma aracı ise bölge değerlendirme metotlarıdır. Araştırmalarda, bölgenin özelliklerinin, ileri sürülen veya mümkün olan turistik faydaları dikkate alarak değerlendirmekte ve sonuçta uygunluğun seviyesi belirlenebilmektedir. Turistik planlamada, genellikle tesis edilmiş turistik bölgelerde arazinin turizme uygun olduğu noktasından hareket edilmektedir. Yoğun bir turizm imkânı sunmayan, ancak farklı sebeplerden gelecekte turizme uygun olduğu, düşünülen ve öyle olması arzu edilen yerlerde, değerlendirme metotları kıstasları ile yapılan uygunluk araştırmaları öncelikli olarak bu alanlar için önem arz etmektedir (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:6).

Turizm potansiyeli bulunan bölgelerde turistik alt yapıya yapılacak yatırımlar bölgenin sosyal ve ekonomik anlamda gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bölgesel turizm planlaması ile bölge halkına iş ve istihdam olanakları yaratılacak ve yaşam standartları yükseltilecektir. Bu sayede başka bölgelere olan göçler ve bunun meydana getirebileceği toplumsal sorunlar önlenebilecektir.

Tüm ifadelerden de anlaşıldığı gibi sürdürülebilir turizm ancak; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurların birlikteliğinin bir ürünü olabilecektir. Sürdürülebilir turizm anlayışına göre doğal ve kültürel kaynakların, günümüzde topluma sağladığı yararların yanı sıra gelecekte sağlayacağı yararların devamlılığı için de korunarak geliştirilmesi gerekmektedir.

5. DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

5.1. Avustralya Goulburn Nehri Vadisi'nde Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme

Bölgede hazırlanan 2011-2016 yıllarını kapsayan turizm master planı incelenmiştir. Planda turizm gelişiminde; turizm eğitimi, ürün gelişimi ve pazarlama bir arada ele alınmıştır. Proje Avustralya hükümeti tarafından destelenmektedir. Yıl içinde 7 milyon turist gelmesi hedeflenerek, 2500 yatak 640 turizm işletmesinin faaliyete geçmesi öngörülmektedir. Planda 4 alt bölge ve 4 şarap bölgesi belirlenmiştir.

Politika; Victoria eyaletinde zorlayıcı sürdürülebilir deneyimler kazanmak ve doğal kültürel miras konularında artı değerler oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bölgede hem doğal hem kültürel miras açısından milli parklar, devlet ormanları, göller, nehirler, kırsal alanlar, aborjinlerin kültürel alanları gibi önemli kaynaklar bulunmaktadır. Kırsal korunma alanları ise oldukça fazla miktardadır.

Seyahat süresi yerliler için 2.45 yabancılar için 6.10 gündür. Yabancı turistler genellikle Yeni Zelanda ve İngiltere'den gelmektedir. Toplam 498 turizm çekim noktası bulunmaktadır. Bunlardan 97'si doğal alan, 101'i yerel yemek, 80'i kongre turizmi, 36'sı sanat kültür turizmi, 32'si yerel ürünler, 29'u tarihsel miras, 34'ü mahzen, 18'i golf, 18'i tur aktiviteleri, 23'ü macera turizmi, 12'si destinasyon olarak yemek, 7'si sağlık ve spa, 2'si eğitim, 9'u eko turizmdir.

Mevcutta 238 tane konaklama tesisi 2484 yatak bulunmaktadır. Tesislerin çoğu motel ve butik otel, karavan parkları şeklindedir. Ayrıca at çitliklerinde kalma olanakları da bulunmaktadır. En önemli aktiviteler şarap, yiyecek, doğaya bağlı aktiviteler ve festivallerdir.

Temel strateji kalış sürelerini uzatmak, turist sayılarını artırmak, ziyaretçilerin sürekli gelmelerini sağlamak, gelen misafirlere iyi deneyimler kazandırmaya çalışmak olarak belirlenmiştir.

Ürün geliştirme adına atılması gereken adımlar; ürünlerin pazarlaması ve geliştirilmesi için destek sağlamak, bölgede oluşan aktiviteler için takvim oluşturmak, gıda üreticilerini ürünlerini yerel olarak desteklemek, kafe ve restaurantların yerel ürünleri kullanmalarını teşvik etmek, bütün bölgeyi gıda zinciri haline getirerek yemek güzergahı oluşturmak, altyapı gereksinimlerini öncelikli olarak ele almak, yerlilerin sanatlarını gelişme potansiyelinin araştırılması, belirli bölgelerde botanik bahçeleri oluşturulması, turizm paketleri oluşturulması, bölgeye daha fazla konaklama tesisi için yatırım yapılması, kırsal turizmin gelişimi için kırsal turizm planlaması yapılması, şeklinde özetlenebilmektedir.

Bölgede altyapı gelişimi için özel turizm yatırımlarını kolaylaştırmak, daha fazla turistin daha geniş alanda dağılması, turizm ürünlerinden alınan deneyimin fazlalaşması adına atılması gerekli adımlar; modern iletişim teknolojilerini dikkate alacak turist bilgilendirme stratejilerinin belirlenmesi, yol gösterme, yönlendirme tabelaları ve yol tabelası, özel çekim noktaları, yön tabelası, mola noktalarının gösterilmesi, toplu taşınımı gösterecek bir haritalama projesinin oluşturulması, mevcut bölgelere ait ürünlerinin tescillenmesi şeklinde özetlenebilmektedir.

Sanayi desteği ve gelişimi adına mevcut turizm sanayiinde profesyonelliğin ve kapasitenin geliştirilmesi ve bölgesel yaklaşımın yararlarının öne çıkarılması için bilgilendirme merkezlerinin ve gönüllülerinin yaşamlarının kolaylaştırılması, yerel turist operatörlerinin şebeke halinde örgütlenmesinin kolaylaştırılması, ülke bazında forumlar yapılarak bilgilendirilmenin sağlanması atılması öngörülen adımlardan bazılarıdır.

Yönetim alanında atılması öngörülen adımlar; alt bölgeler ve ürün grupları arasında birleştirici ve bölge bazında ürünü pazarlamak için bir bütüncül idare sistemi oluşturulması için; yıllık araştırma programının geliştirilmesi, hem alt bölge bazında hem de belirli ürün bazında bölgesel bütünlük içinde çalışmaların oluşturulması, her yıl koyulacak hedeflerde yapılacak hedeflerin belirlenmesi şeklinde özetlenebilmektedir.

Planda sürdürülebilirliğin ancak en az çevresel maliyetle sağlanabileceği belirtilmiştir. Sürdürülebilir turizm politikası da bakanlık ve hükümet politikası tarafından benimsenmiştir.

5.2. Mısır'da Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme

Mısır için 2002 yılında hazırlanan turizm ve sürdürülebilir kalkınma raporunda Mısır'ın en önemli probleminin pazarlama ve çeşitlendirme olduğu belirtilmektedir. Hazırlanan rapora göre 90'lara kadar sadece tarihi turizmiyle öne çıkan ülke, 90'lardan sonra deniz kenarlarını da turizme kazandırmıştır. Bu konuda fiyat ve hizmet seviyesi olarak diğer ülkelerle rekabet edecek duruma gelmiştir. Mısır'a ziyaretler genelde turlarla sağlanmaktadır. Bireysel ziyaretler için henüz sistem tam olarak oturtulamamıştır.

Geçmiş yıllarda ülkeyi ziyaret eden turist sayısı stabil değildir, turist sayısında iniş çıkışlar kaydedilmiştir. Mısır'ı 1982'de 1.5 milyon turist ziyaret ederken, 1998'de 4 milyon, 2000 de ise 5.5 milyon turist ziyaret etmiştir. Havaalanlarının gelişmesi, otel kalitelerinin artırılması ve charter seferleri düzenlenmesi ile turist sayısını artarak Mısır turizmine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Ülkede 90'lardan sonra yüksek iniş çıkışlar meydana gelmiştir. Dünya çapında turizm pazarlamasına girilmiş, turiste verilen hizmetlerin fazlaşması, turizm destinasyonlarında farklılar yaratmaları turist sayılarını artırmıştır. 90'larda aşırı İslamcıların turistleri öldürmeleri ve 1991'deki Körfez savaşı turist sayısını % 17.5 düşürmüştür ve turizmin gelişimi engellenmiştir. 2000'lere doğru ise turist sayısı en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Mısır'da Turizm gelişme planları turizm bakanlığı tarafından yapılmaktadır. 1978'de yapılan Ulusal Turizm Planında 8 tane turizm gelişim bölgesi belirlenmiştir. Bu bölgeler; İskenderiye, Akdeniz ve Çöl bölgesi, Kahire, Nil Vadisi, Kızıldeniz, Kanal bölgesi, Delta bölgesi ve Sina Yarımadasıdır. Planda bölgelerin öncelikleri belirtilmemiş hedeflenen kişi sayısı ve yatak sayısı üzerinde durulmuştur.

Turizm geliştirme programı ve yatırım olanakları programıyla ise 5 tane yatırım öncelikli bölge saptanmıştır, Bunlar Akaba Körfezi, Kızıldeniz, Yüksek Mısır, İskenderiye Çevresi ve Batı çöl kısmıdır. Bu bölgeler gelişimlerini tamamladıklarında ise yerlerini yeni bölgelere bırakmaktadır.

1996'da alternatif mekansal stratejiler ile Nil Vadisi, Kızıldeniz ve Akdeniz bölgeleri ana bölgeler olarak belirlenmiş ve yatak sayıları saptanmıştır. 21. yy'ın başlarında Nil vadisi sistemli bir gelişme kaydetmiş ve öncelik bölgelerinden çıkarılmıştır. Kızıldeniz, Akdeniz ve Çöl Bölgesi öncelikli gelişim bölgeleri içinde kalmıştır.

Planlar genel olarak batılı firmalar tarafından yapılmaktadır. Bu planlarda öncelikli olarak Mısır'a kimleri getireceğiz sorusu üzerinde durulmuştur. Gelen bütün turistlerin güzergahı aynı sistemde ilerlemektedir. Dolaşım noktaları konusunda paket programlar oluşturulmuştur. Turların uzun ya da kısalığına göre bu turlar birleştirilerek güzergahlar belirlenmektedir.

Otel yapmak daha maliyetli olduğu için gemiler yapılmış, havaalanından inenler gemiye bindirilmiş ve bu gemilerde konaklamaları sağlanmıştır. Bu sayede yol ve otel maliyetleri azaltılmıştır. Güzergahlar boyu her yer için değişik bir tip ulaşım aracı belirlenmiştir. Mısır kayıkları, develer, kanallardan geçen özel gemiler, faytonlar... Bu durum turizmde eğlenceli ve nostaljik hava yakalanması sağlamıştır. Ayrıca yerel halkın kendi özellikleri ve yapabilecekleri iş olanakları desteklenerek turizme katılımlarına olanak sağlanmıştır. Mevcutta bulunan 13 farklı kabilenin kültürlerinin tanıtımının yapılabilmesi adına bu kabileler için turizm gelişim planı yapılmasının üzerinde durulmaktadır. İlkel köy evleri turizme açılarak bu evlerde yaşayan halkın yerel konuşma dilleriyle turistleri ağırlaması ve turistlerin kendi isimlerini bu dillerde söyleme gayreti bir turizm aktivitesine dönüşmüş durumdadır.

Planlarda restorasyonlara önem verilmiştir. Gösterişli heykellerin yapımı, piramitlerin restorasyonu, kral mezarlıklarının korunarak restore edilmesi önem taşımaktadır.

Sürdürülebilirlik açısından incelendiğinde yaban hayatı koruma kurulu oluşturulmuş, sanayi kuruluşlarının atmosferi kirletmesi, sıvı atıkların drenajı, içme suyu idaresi, av yasağı, sulama ve suyun sirkülasyonu, insan kullanımları, kuşların korunması ve sıvı atıklar konularında yasalar çıkarılmış, çevre ve turizm gelişimi fonu kurularak çevre konularının ulusun yararına olduğu kabul edilmiştir.

1982 de doğa koruma alanlarını koruma konusunda yasa çıkarılmış mevcutta 21; öneri olarak 10 adet koruma alanı belirlenmiştir. Ayrıca Nil kenarında, sit alanlarında, yüksek nüfuslu alanlarda ve deniz kenarlarında yapılabilecek oteller yasal olarak belirlenmiştir. Kıyı bölgelerinin geliştirilmesi için çevre yönetimi konusunda yol gösterici ilkeler belirlenmiştir.

Çevrenin korunması ile ilgili olarak Mısır Çevre İşleri Kurumu 1994'de kurulmuştur. 1994'deki ilk çevre yasası; hava, su ve toprakta yaşayan varlıklar ve insanların korunması konularında yasalar çıkarılmıştır.

2010'da 14 milyon olan turist sayısı Arap baharının etkileri ve bu dönemde erkeklerin kadın turistlere saldırıları sebebiyle 2011'den sonra turist sayısı % 37 azalarak 9 milyona düşmüştür.

2012 de 1.14 milyon kişinin turizm sektöründe çalışacağı öngörülmekte, her yıl 550 bin kişinin turizmde çalışmaya katılımı beklenmektedir. En büyük sorun ise personelin yetiştirilmesidir. Bu konuda teknik enstitülerde eğitim verilmektedir. Turizm araştırmaları, turizm işletmesi ve turist rehberliği konusunda daha fazla turizm iş gücü gerekmektedir.

5.3. Örneklerin Değerlendirilmesi

Turizm planlaması ülkelerin farklı konumların farklı özelliklerinin geliştirilmesine yönelik olarak değişiklik göstermektedir. Çalışma kapsamında Avustralya Goulburn Nehri Vadisi ve Mısır araştırmalarına yer verilmiştir.

İncelenen örneklerde öne çıkan en önemli özellik mevcut dokunun sürdürülebilirliğinin önem kazanmasıdır. Yapılan plan çalışmalarında bu bölgelere

mekansal bazda müdahalelerde bulunulmamaktadır. Bu ülkelerde sistemin erken kurulmuş olmasından kaynaklı ek bir müdahaleye gerek duyulmadan sadece var olan sistemi geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Avustralya Goulburn Nehri Vadisi örneğinde turizm gelişiminde; turizm eğitimi, ürün gelişimi ve pazarlama bir arada ele alınmıştır. Temel politika sürdürülebilir deneyimler kazanmak ve doğal kültürel miras konularında artı değerler oluşturmak olarak belirlenmiştir.

İncelenen planın temel stratejisi kalış sürelerini uzatmak, turist sayılarını artırmak, ziyaretçilerin sürekli gelmelerini sağlamak, gelen misafirlere iyi deneyimler kazandırmaya çalışmak olarak belirlenmiştir.

Ürün geliştirme, alt yapı gelişimi, sanayi desteği gelişimi ve yönetim alanında atılması öngörülen adımlar belirlenmiştir. Modern iletişim teknolojilerini dikkate alacak turist bilgilendirme stratejilerinin belirlenmesi, yerel turist operatörlerinin şebeke halinde örgütlenmesinin kolaylaştırılması, ülke bazında forumlar yapılarak bilgilendirilmenin sağlanması, ürünlerin pazarlaması ve geliştirilmesi için destek sağlamak, bölgede oluşan aktiviteler için takvim oluşturmak, gıda üreticilerini ürünlerini yerel olarak desteklemek bu adımlardan bazılarıdır.

Ayrıca planda sürdürülebilirliğin ancak en az çevresel maliyetle sağlanabileceği belirtilmiştir. Sürdürülebilir turizm bakanlık ve hükümet politikası tarafından da benimsenmiştir.

Bir diğer örnek olan Mısır'ın GAP'a benzeyen iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi kültürel zenginlikleri ikinci ise bölgede yaşanan özel koşullardır.

Mısır için hazırlanan turizm planları genellikle ekonomik gelişmeye vurgu yapmaktadır. Bu planlar turizmin mekansal çözümlerinden çok ekonomik kalkınma amacına yöneliktir. Mısır'da planlama çalışmalarının önemli bir özelliği de genelde uluslararası kuruluşların finansmanı ve yabancı uzmanlar tarafından gerçekleştirilmeleridir.

Mısır'daki başarının muhtemel etkenlerinden biri yatırım olanakları programıyla yatırım öncelikli bölgelerin saptanmasıdır. İlk planlama çalışmalarıyla kesin öncelikler belirlenmiş ve yatırımlar birinci öncelikli bölgeye yönlendirilmiş, sonraki etaplarda da diğer bölgelere geçilmiştir. Böylece kaynaklar verimli kullanılmış, her yeni dönemde başka bir bölge turizme açılmıştır.

Mısır'ın GAP ile bir diğer benzer yönü mevsimsel olarak ziyaret zamanlarıdır. Her ikisi de aynı mevsim süreçlerinde 8 ay boyunca turizmin devam edebileceği bölgelerdir. Ayrıca Mısır halkı eğitimsel olarak GAP bölgesi halkından daha geri kalmış durumdadır. Ancak bu durum bile Mısır'da turizme dönüştürülmüştür. Örneğin İlkel köy evleri turizme açılarak bu evlerde yaşayan halkın yerel konuşma dilleriyle turistleri ağırlaması ve turistlerin kendi isimlerini bu dillerde söyleme gayreti bir turizm aktivitesine dönüşmüş durumdadır.

Sürdürülebilirlik açısından incelendiğinde Mısır'da yaban hayatı koruma kurulu oluşturulmuş, sanayi kuruluşlarının atmosferi kirletmesi, sıvı atıkların drenajı, içme suyu idaresi, av yasağı, sulama ve suyun sirkülasyonu, insan kullanımları, kuşların korunması ve sıvı atıklar konularında yasalar çıkarılmış, çevre ve turizm gelişimi fonu kurularak çevre konularının ulusun yararına olduğu kabul edilmiştir.

Her iki örnekten de izlenebileceği gibi, sürdürülebilir turizm konusunda öncelikle sürdürülebilir turizm planlamasının bir devlet politikası haline getirilerek mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılmasının birinci öncelik olduğu görülmektedir. Daha sonraki adımlarda çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik önlemler alınmasının yanı sıra turizm eğitiminin, pazarlanmasının ve yönetiminin sağlanması yönünde adımlar atılmaktadır.

6. ÇALIŞMA ALANI: GAP BÖLGESİ

6.1. Tez Çalışmasının Yöntemi

Tez çalışması kapsamında, bölgesel ekonomik kalkınma idealiyle birlikte, toplumsal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik dengesine dayanan bir turizm anlayışı ele alınmıştır. GAP Bölgesi'nde turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bölgesel ekonomik kalkınmaya katkılarının araştırılması amacıyla hazırlanan tez çalışmasında cevap aranacak temel sorular;

- Yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizmin rolü nedir?
- GAP Bölgesi'nde turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada etkin bir rol alması için neler yapılmalıdır?
- Bölgenin sahip olduğu kaynakların sürdürülebilirliği nasıl sağlanmalıdır?

şeklinde belirlenmiştir.

GAP Bölgesi'nde sürdürülebilir turizm hedefine ulaşabilmek adına tez çalışmasında kullanılan yöntem oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada, hazırlanan tez çalışmasında yöntem; literatür taramaları, yerinde incelemeler, yerel aktörlerle yerinde yapılan derin görüşmeler, GAP Bölgesi'nde turizmin gelişimine katkı sağlaması öngörülen GAP Turizm Master Planı (2011)'nin katılım sürecinin ve sürdürülebilir turizm planlaması yönetiminin değerlendirilmesi, aşamalarını içermektedir.

Bölgesel yaklaşımda katılım mekanizmalarının etkin hale getirilerek, ortak amaçlar çerçevesinde güçlü birlikler oluşturulması oldukça önemlidir. Bu çerçevede tez çalışmasında yapılmış olan son turizm master planının incelenebilmesi adına ilk olarak katılım boyutu ele alınmıştır. Bu noktada bölgedeki Kalkınma Ajansları, Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, Belediyeler ve Sivil Toplum kuruluşlarındaki uzman, turizm araştırmacıları ve şehir plancıları ile derin görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde ilgili kişilerin GAP Turizm Master Planı ile ilgili görüşlerinin

alınmasının yanında, bölgenin tanıtımıyla ilgili yürütülen faaliyetlerle ilgili bilgiler edinilmiştir.

Tez çalışması ile ilgili Ankara'da bulunan GAP Bölge Kalkınma İdaresi, merkezi Gaziantep'de bulunan İpekyolu Kalkınma Ajansı, merkezi Diyarbakır'da bulunan Karacadağ Kalkınma Ajansı, merkezi Mardin'de bulunan Dicle Kalkınma Ajansı, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ve Belediyeler ile yine bu illerde bulunan şehir plancıları odası ile görüşmeler talep edilmiştir. Bu talepler doğrultusunda GAP Bölge Kalkınma İdaresi temsilcisi, İpekyolu, Karacadağ, Dicle Kalkınma Ajansları temsilcileri, Gaziantep ve Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü temsilcileri, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa Belediyeleri ile Diyarbakır ve Şanlıurfa Şehir Plancıları odası temsilcileri ile görüşme sağlanabilmiştir.

Derin görüşmeler (EK-2); Gaziantep'de beş, Diyarbakır'da beş, Şanlıurfa'da iki, Mardin'de üç ve GAP Kalkınma İdaresinde bir kişi olmak üzere toplamda 16 temsilci ile yapılmıştır. Alan çalışmasındaki bu görüşmeler 2013 yılı Ekim ayında gerçekleştirilmiştir.

Derin görüşmelerin içerikleri Çizelge 6.1.'deki gibidir.

Çizelge 6.1. Derin görüşme içerikleri

BÖLGE İÇİ FAALİYETLER	KATILIM SÜRECİ
Kurum	2011 yılında yapılan GAP Turizm Master Planının hazırlanma sürecinden haberdar mısınız? Sizce plan sürecinde katılım nasıl sağlanmalıdır?
Görev	Plan sürecinde toplantılara katıldınız mı? Katıldıysanız hangi toplantı olduğunu belirtir misiniz?
Adı Soyadı	Plana dair önerilerde bulundunuz mu? Bulunduysanız açıkla mısınız?
GAP Bölgesinin tanıtımı için ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz? Bu çalışmalar kim tarafından finanse ediliyor?	Plandan beklentileriniz nelerdir?
Yoğunlukla gelen turist profili hakkında bilgi verir misiniz? (Yerli /yabancı, hangi mevsimde daha yoğun?)	GAP Turizm Master Planı beklentilerinize cevap verdi mi? Önerilerinize planda yer verildi mi?

Derin görüşme içeriği iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm görüşülen kurumların yaptıkları faaliyetler ile GAP bölgesi turizmi ile ilgili genel bilgilerin alınmasına

yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde, ilgili kişilere GAP Bölgesi'nin tanıtımı için ne gibi çalışmalar yaptıkları ve bu çalışmaların nasıl finanse edildiği, bölgeye gelen turistlerin genel yapısı, yerli yabancı oranları ve tercih edilen turizm mevsimi ile ilgili sorular sorulmuştur.

İkinci bölümde GAP Turizm Master Planı'na katılım sürecinin değerlendirilmesine yönelik görüşler alınmıştır. Plan sürecinden haberdar olup olmadıkları, katılımın nasıl sağlanması gerektiği, plan sürecinde düzenlenen toplantılara katılıp katılmadıkları, plana dair önerilerde bulunup bulunmadıkları, plandan beklentileri ile sonuç olarak GAP Turizm Master Planı'nın beklentilerine karşılık verip vermediği konularında sorular sorulmuştur.

Çalışmanın temel dayanağı olan sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla, çevreye zarar vermeyen ekonomik kalkınma idealiyle birlikte, toplumsal ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik dengesine dayanan bir turizm anlayışı ele alınmıştır. Bu kapsamda 2011 yılında yapımı tamamlanan ve 15 yılı kapsayan GAP Turizm Master planının bölge planlama pratikleri doğrultusunda, sürdürülebilir turizmin göstergeleri açısından incelenmesi çalışmanın ikinci ayağını oluşturmaktadır.

GAP Bölgesinde Turizm Master Planı'nın sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi amacıyla Dünya Turizm Örgütü tarafından geliştirilmiş olan göstergeler ölçüt alınmıştır. Tez kapsamında GAP'da turizmin gelişimine etki edecek şekilde, hem turizmin konusunu belirleyici hem de çalışma alanına özgü koşulları tanımlayıcı göstergeler seçilmiş, çalışma bu çerçevede sınırlandırılmıştır.

DTÖ' nün 2004 yılında yayınladığı 140 adet gösterge bulunmaktadır. Bu göstergelerin 38'i ekonomik gösterge, 50'si sosyal gösterge, 52'si de çevresel göstergedir. GAP Bölgesi Turizm Master Planı için bu göstergelerden 14'ü çalışma alanı için anlamlı bulunmuştur. Bunlara ek olarak listeye çalışma alanında sürdürülebilir turizmin gelişimine katkıda bulunacağı düşünülen üç gösterge (Turizm Eğitimi Faaliyetleri, Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri ve Çevre Sorunları) daha eklenmiştir. Göstergelerin seçiminde çalışma alanı için ölçülmesi anlamlı olabilecek, bölge ölçeğine uygun ve değerlendirilmesi için veri bulunabilecek göstergelerin belirlenmesine dikkat edilmiştir.

Çizelge 6.2.'de belirlenen ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeler ve bu göstergelerin içerikleri verilmiştir.

Çizelge 6.2. Sürdürülebilir turizm planlaması gösterge içerikleri

	Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Göstergeleri	Gösterge İçerikleri
Ekonomik Göstergeler	E.1.Otellerin Verimlilik Düzeyi	Bölgede mevcutta bulunan otellerin ve yatak sayılarının ortaya koyularak, turistik talebe cevap verebilirliğinin sorgulanması
	E.2.Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları	Bölgeye yönelik tanıtım ve pazarlama stratejileri
	E.3.Bölgeye Yapılan Yatırımlar	Turizm faaliyetleri için bölgeye yapılan yada yapılacak yatırımlar
	E.4.Ulaşım Faaliyetleri	Bölgeye ulaşım da karayolu, demiryolu, havayolu ulaşımı ile ilgili mevcut altyapı sistemleri ve yeterliliği
Sosyal Göstergeler	S.1.İstihdamın Dağılımı	Bölge içinde istihdamın sektörler arası dağılımı ile turizm sektörüne düşen payın incelenmesi ve ek istihdam miktarı
	S.2.Nüfusun Artmasında Göçün Önemi	Bölge içinde göç alan ve göç veren illerin tespiti ile göçün nedenleri
	S.3.Tüm İlgili Grupları ve Paydaşların Fikirlerinin Alınması	Plan süreci ve hazırlık döneminde bölgede faaliyet gösteren merkezi yönetim ve üst düzey karar organlarının çalışmalarının içerikleri ile plan ile ilgili görüşlerinin alınması
	S.4.Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi	Bölgede etnik azınlıkla ilgili yürütülen faaliyetlerin ortaya konularak, yapılabilecek etkinliklerin değerlendirilmesi
	S.5.İçilebilir Suya Erişim	Bölgedeki su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin yeterliliğinin incelenmesi
	S.6.Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması	Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması
	S.7.Turizm Eğitimi Faaliyetleri*	Bölgede turizm eğitimi veren kuruluşların varlığı ve turizmde çalışacak personelin eğitimi
	S.8.Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri*	Bölgedeki Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatı ile seyahat acenteleri, tur organizasyonları ve tur güzergahlarının değerlendirilmesi
Çevresel Göstergeler	Ç.1.Turist Sayısındaki Değişim	Bölgeye gelen turist sayısı ve gelecek için öngörülen turist miktarı
	Ç.2.Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması	Çevre kirliliğine neden olan atıkların bölge içinde bertaraf işlemlerinin yeterli düzeyde olup olmayışının incelenmesi
	Ç.3.Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı	Bölgedeki Kültür ve Tabiat Varlıklarının niteliklerine uygun olarak sürdürülebilir turizm çerçevesinde turizm planlarının yapılması
	Ç.4.Sit Alanlarının Değerlendirilmesi	Sit alanlarının sınıfsal ayrımlarının yapılarak, niteliklerine uygun olarak turizm planlarının yapılması
	Ç.5.Çevre Sorunları*	Bölgede meydana gelen çevre sorunlarının sebepleri ve nitelikleri ile bu konuda alınması gereken önlemler

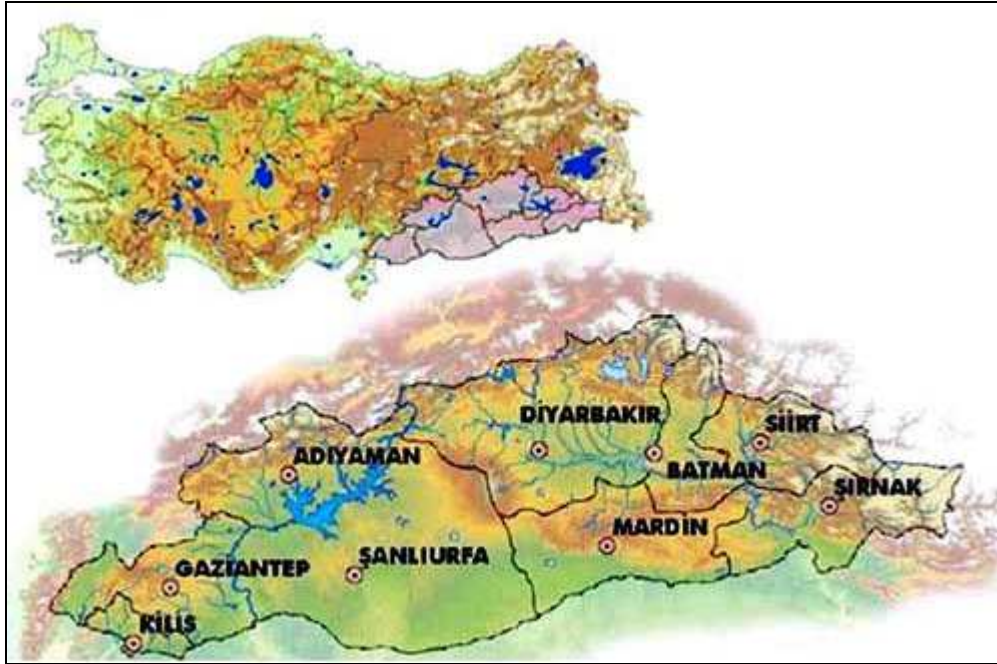
* Sürdürülebilir turizm planlaması göstergeleri listesinde bulunmamakta olup, GAP Bölgesinde turizmin sürdürülebilirliğine katkısı olacağı düşüncesiyle listeye eklenmiştir.

Bahsedilen tüm incelemeler sonucunda GAP Bölgesindeki turizm kaynaklarının bölgesel kalkınmayı artırıcı etkilerinin belirlenmesi, yerel kaynakların optimum ve

sürdürülebilir kullanımının sağlanması noktasında GAP Turizm Master Planının rolü değerlendirilmektedir.

6.2. Çalışma Alanının Tanıtımı

GAP Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğusunda yer almakta, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Bölgenin yüzölçümü 75,358 km² olup, Türkiye'nin toplam yüzölçümünün % 9,7'sini oluşturmaktadır. 2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre toplam nüfusu 8 096 352'dir ve nüfus yoğunluğu 107 kişi/m²'dir. Bölge, kuzeyde Doğu Anadolu Bölgesi'nin Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Bitlis, Van ve Hakkari İlleri, batıda Akdeniz Bölgesi'nin Adana ve Hatay illeri; güneyde Suriye ve güneydoğuda Irak ile çevrilidir.



Harita 6.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ülke içindeki konumu Kaynak: T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir#this Erişim: 10.08.2013

6.2.1. Doğal yapı

Bölgenin Ortalama yükseltisi 800-1000 m. civarındadır. Ortada yükselen Karacadağ sönmüş volkanı ile Mardin Mazıdağı yöresi bölgenin en engebeli

alanlarını oluşturur. Suruç, Ceylanpınar ve Harran Ovası, Altınbaşak, Viranşehir, Nizip gibi verimli ovaları bulunmaktadır

(www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/guneydogu-anadolu.htm Erişim: 20.09.2014).

Bölgede karasal iklim hüküm sürmektedir. Yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları soğuk ve yağışlı geçmektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün uzun yıllar içinde gerçekleşen (1960-2012) ortalama değerler resmi istatistiklerine göre bölgede özellikle Diyarbakır, Mardin Siirt, ve Şanlıurfa'nın bulunduğu kesim Türkiye'nin en sıcak bölgesidir. En sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır. En soğuk geçen aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır.

Ortalama sıcaklık en yüksek 18,3 ile Adıyaman'da en düşük 14,2 ile Şırnak' da ölçülmüştür. En yüksek sıcaklık 46,8 ile Şanlıurfa'da, en düşük sıcaklık -24 ile Batman'da kaydedilmiştir.

Bölgede en çok yağış Aralık ve Ocak aylarında görülmektedir. Bölgede en az yağış ise Temmuz ve Ağustos aylarında düşmektedir. Kar yağışı daha çok dağlık alanlarda görülmekte, bu kesimlerde dağlar uzun süre kar altında kalmaktadır.

Hakim rüzgar yönleri kuzey-kuzeybatı-batı rüzgarlarıdır. Kuzeybatı ve batı rüzgarları genelde her mevsim etkili rüzgarlardır.

Bölgenin tabii bitki örtüsünü bozkır bitkileri meydana getirir. Orman yönünden Türkiye'nin en fakir bölgesidir. Ormanlar bölgenin onda birinden daha az yer tutar. Ormanlarda yaygın olan ağaç türü mazı meşesidir. Meşeler genelde bodur ağaç ve çalı görünümünde olmalarına rağmen, yer yer orman meydana getirirler (www.turkcebilgi.com, Erişim: 20.09.2014).

6.2.2. Demografik yapı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin nüfusu 1990 yılında 5 158 013 iken 2000 genel nüfus sayımına göre 6 608 619 kişiye, 2010 ADNKS sonuçlarına göre 7 592 772 ve 2013 ADNKS sonuçlarına göre de 8 096 352 çıkmıştır. 1990 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye nüfusu içerisindeki payı % 9,13 iken 2000

yılında bu değer % 9,75 2010'da % 10,30 2013'de ise % 10,56' ya ulaşmıştır. Aşağıdaki çizelgede bölgedeki illerin nüfusunun yıllar içindeki değişimi görülmektedir.

Çizelge 6.3. 1990-2013 yılları arası nüfus gelişimi

ALT BÖLGE	İLLER	1990 Nüfusu	2000 Nüfusu	2010 Nüfusu	2013 Nüfusu	Nüfus Artış Hızı 1990-2019 (%)
TR C1	TRC 11 Adıyaman	513 131	623 811	590 935	597 184	0,71
	TRC 12 Gaziantep	1 140 594	1 285 249	1 700 763	1 844 438	2,68
	TRC 13 Kilis	121 752	114 724	123 135	128 586	0,24
TR C2	TRC 21 Diyarbakır	1 094 996	1 362 708	1 528 958	1 607 437	2,03
	TRC 22 Şanlıurfa	1 001 455	1 443 422	1 663 371	1 801 980	3,48
TR C3	TRC 31 Batman	344 669	456 734	510 200	547 581	2,56
	TRC 32 Mardin	557 727	705 098	744 606	779 738	1,73
	TRC 33 Siirt	243 435	263 676	300 695	314 153	1,26
	TRC 34 Şırnak	262 006	353 197	430 109	475 255	3,54
BÖLGE TOPLAMI		5 158 013	6 608 619	7 592 772	8 096 352	2,48
TÜRKİYE		56 473 035	67 803 927	73 722 988	76 667 864	1,55

Kaynak: 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı, ADNKS 2010 ve 2013 TÜİK Verileri

Nüfus artış hızlarına bakıldığında Adıyaman, Kilis ve Siirt'in Türkiye'nin % 1,55 olan ortalamasından düşük, Gaziantep Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Mardin ve Şırnak illerinin ise ülke ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Bölge içinde en yüksek nüfus artışına sahip il % 3,54 ile Şırnak iken en düşük nüfus artışına sahip il % 0,24 ile Kilis' dir. Bölge'nin toplam nüfus artış hızı ise ülke ortalamasından yüksek seyretmektedir.

6.2.3. Ekonomik ve sosyal yapı

TÜİK 2012 verilerine göre, GAP Bölgesi içinde yer alan TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgelerinde iş gücü durumu, Çizelge 6.4.'de, istihdamın sektörlere dağılımı ise Çizelge 6.5.'de verilmektedir.

Çizelge 6.4. GAP İlleri alt bölgelere göre iş gücü durumu (2012)

ALT BÖLGE	İLLER	İŞ GÜCÜ DURUMU (%)			
		İş Gücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	43,6	11,8	13,3	38,5
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	28,8	6,9	7,5	26,8
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	35,0	21,3	22,8	27,5
GAP Bölgesi Toplamı		35,2	12,4	14,2	30,8
Türkiye		50,0	9,2	11,5	45,4

Kaynak: TÜİK, 2012 verileri

Çizelgeye göre İstihdam oranı en yüksek olan alt bölge Adıyaman, Gaziantep ve Kilis illerini kapsayan TRC1 Bölgesidir. Bu bölgede istihdam Türkiye ortalamalarının altında kalsa da GAP Bölgesi istihdamından yüksek seyretmektedir. İşsizlik oranı en düşük olan bölge ise Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 bölgesidir, Bu bölgede işsizlik GAP Bölgesinden ve Türkiye ortalamasından düşüktür.

Çizelge 6.5. GAP İlleri alt bölgelerde çalışan nüfusun ana sektörlere dağılımı (2012)

ALT BÖLGE	İLLER	ANA EKONOMİK SEKTÖRLER (%)		
		Tarım	Sanayi(*)	Hizmet
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	23,3	34,7	42,0
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	30,0	23,8	46,2
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	12,3	22,8	64,9
GAP Bölgesi Toplamı		23,3	28,1	48,6
Türkiye		24,6	26,0	49,4

Kaynak: TÜİK, 2012 verileri (*)İnşaat sektörü dahil

Bölge genelinde ağırlık orana sahip olan sektörün hizmet sektörü olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün en düşük olduğu bölge TRC3 iken, en yüksek olduğu bölge TRC2'dir. Sanayide öne çıkan bölge TRC1 bölgesi iken en düşük bölge TRC3 bölgesidir. Buna karşılık TRC3 bölgesinin hizmetler sektöründeki oranı GAP ve Türkiye ortalamalarından yüksektir.

Bölgedeki illerin ülke genelindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması göre Adıyaman 66. Batman 70. Diyarbakır 67. Gaziantep 30. Kilis 63. Mardin 74. Siirt 77. Şanlıurfa 73. ve Şırnak 78. sıralarda bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2011, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2013: 50). Bu sıralamaya göre bölgedeki en gelişmiş il Gaziantep'tir. Bölgede sıralamada en sonda kalan il ise Şırnak'tır.

6.2.4. Tarihi yapı

İnsanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinen bölge Yukarı Mezopotamya ve Verimli Hilal olarak da adlandırılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi tarih öncesi çağlardan beri birçok uygarlığın bıraktığı eserlerle dünya tarihine tanıklık etmiş bir bölgedir. Bölgenin tarihsel özellikleri iller bazında açıklanmıştır.

Adıyaman, Anadolu'nun en eski yerleşim bölgelerinden biridir. Adıyaman Palanlı Mağarasında yapılan incelemelerde kent tarihinin M.Ö. 40 000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmıştır (www.adiyamankulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Batman ilindeki tarihi yapıların ait olduğu medeniyetlerin geçmişi Neolitik çağ öncesine dayanmaktadır. Batman Çayı kenarında bulunan Hallan Çemi Höyüğü kazılarından elde edilen bulgular yörenin geçmişinin 12 000 yıl öncesine dayandığını ortaya çıkarmıştır (www.batmankulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Diyarbakır'da Hilar Mağraları'nda Yontma Taş ve Mezolitik devirlerlere ait eserlere rastlanılmıştır. Ayrıca Çayönü Tepesi kazılarında günümüzden 10 000 yıl önceye tarihlenen köy toplulukları tespit edilmiştir. M.Ö. 7500-5000 yılları arasında iskan

edilmiş olan günümüzdeki kent uygarlığının ilk temellerinin atıldığı Çayönü, insanların göçebelikten yerleşik köy yaşantısına, avcılık ve toplayıcılıktan besin üretimine geçtikleri “Neolitik Devrim” olarak da bilinen teknolojik yaşam biçimi, beslenme ekonomisi ve insan doğal çevre ilişkilerinin tümünü içeren bir yerleşmedir (www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Gaziantep'in tarih devirleri Kalkolitik, Paleolitik, Neolitik dönemler, Tunç Çağı, Hitit, Med, Asur, Pers, İskender, Selefkoşlar, Roma ve Bizans, İslam-Arap ve İslam-Türk devirleri olarak sıralanabilir. Bu dönemlerin izlerini günümüzde de açık bir şekilde görmek mümkündür. Bir süre Babil İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalan Gaziantep, M.Ö. 1700 yıllarında Hitit Devleti'nin bir kenti olmuştur. Gaziantep, Kahramanmaraş'tan Halep'e, Birecik'ten Akdeniz kıyılarına ve Diyarbakır'dan İskenderun'a giden ana yollar üzerinde bulunduğu için, her dönemin kültür ve ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur. Antep'e 1921 yılında Gazilik unvanı verilmiştir. Şehir bundan sonra Gaziantep adıyla anılmıştır (www.gaziantepturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Orta Tunç Çağı'na kadar uzanan eski bir yerleşim yeri olan Kilis'de Taş Devri, Kalkolitik Çağ, Bakır Çağı, Hitit, Asur, Roma, Makedonya, Bizans dönemlerine ilişkin kalıntılar görülmektedir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Bölgede Selçuklu İmparatorluğuna bağlı bir Türk Devleti kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde Gaziantep İli'ne bağlı bir ilçe olan Kilis, 1995 yılında il olmuştur (www.kiliskulturturizm.gov.tr, www.tarihiyerlerimiz.net, Erişim: 10.08.2014).

Mardin, Yukarı Mezopotamya'nın en eski şehirlerinden biridir. Gırnava Tepesi kazılarında Mardin tarihinin M.Ö 4500'lere dayandığı ortaya çıkmıştır. İli; Subari, Sümer, Akad, Babil, Mitaniler, Asur, Pers, Bizans, Araplar, Selçuklu, Artuklu, Osmanlı Dönemi'ne ait eserlere ev sahipliği yapmaktadır (www.mardinkulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Siirt, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının kesiştikleri alanda kurulmuştur. 1963 yılında Halet Çamlıbel ve R.J.Braidwood başkanlığında kurulan Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları Karma Projesi kapsamında, Siirt İli'nde yapılan yüzey araştırmalarında Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Helenistik, Roma, Bizans—

İslam ve Yakınçağ'ı kapsayan dönemlere ait buluntular ortaya çıkarılmıştır (www.siirtkulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

Şanlıurfa tarihi M.Ö. 11.000'lere dayanmaktadır. Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hitit, Hurri-Mitanni, Arami, Asur, Pers, Makedonya, Roma, Bizans gibi uygarlıkların egemenliklerine giren Şanlıurfa, Eyyubi, Memluk, Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadirbeyliği, Safeviler iktidarlığını da görerek 1516'da Osmanlı Devleti sınırları içine dâhil edilmiştir. Cumhuriyet sonrasında, 1924'de il olmuştur. 1984 yılında çıkartılan bir yasa ile Urfa'ya "Şanlı" unvanı verilmiştir. Şehir bu tarihten itibaren Şanlıurfa adıyla anılmıştır (www.urfakultur.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

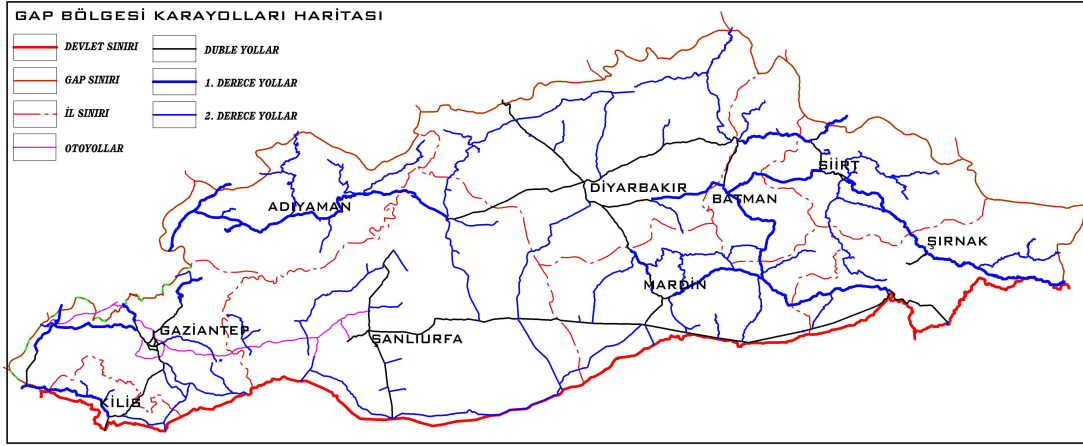
Şırnak tarihi süreç içerisinde Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasani Emevi, Abbasi egemenliklerini görmüştür. Birinci Babil devletinin başkenti Babil (Kebeli Köyü) Cizre sınırları, Guti (Gudi) imparatorluğunun başkenti olan Bajarkard, Silopi ilçesi topraklarındadır. Cumhuriyet döneminde Siirt iline bağlı bir ilçe iken 1990 yılında il olmuştur (www.sirnakkulturturizm.gov.tr, Erişim: 10.08.2014).

6.2.5. Bölgeye ulaşım

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ulaşım bölge içi ve bölge dışında ağırlıklı olarak karayolu ile sağlanmaktadır. Diğer ulaşım türleri ise havayolu ve demiryoludur.

Karayolu ulaşımı

Bölgenin en önemli ulaşım aksı, Edirne - Kapıkule sınır kapısından başlayarak İstanbul-Ankara-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre üzerinden Irak'a devam eden karayoludur. Bu yol aynı zamanda Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığının da yapıldığı ana akstır. Bölgenin dört ili Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak bu aks üzerinde yer almaktadır. Bu yol Şanlıurfa'dan itibaren duble yol olarak Habur sınır kapısına ulaşmaktadır

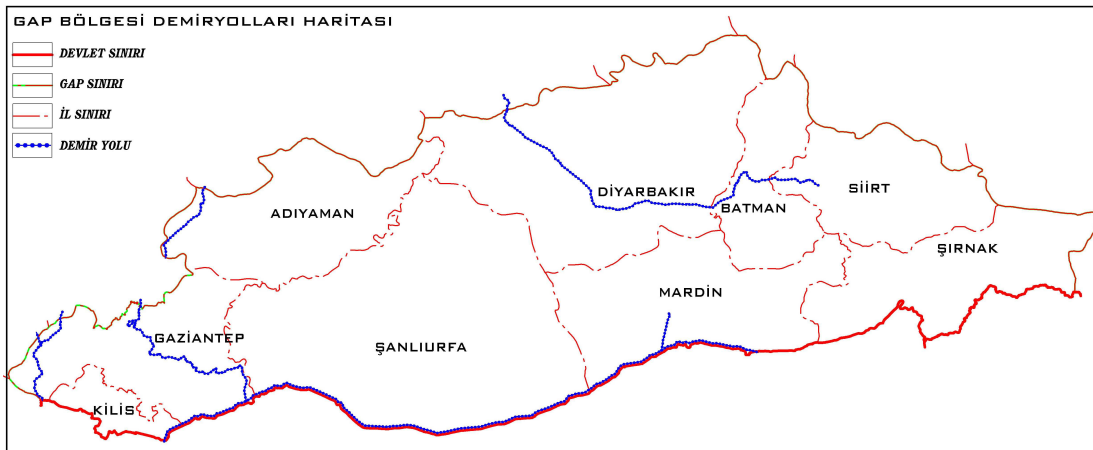


Harita 6.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi karayolları haritası Kaynak: www.kgm.gov.tr Erişim 06.08.2013

GAP Bölgesi'nde karayolu ağı uzunluğu 35.528 km' dir. Bunun 265 km' si otoyol, 5.941 km' si devlet ve il yolu, 29.322 km' si ise köy yoludur. Türkiye devlet ve il yolu şebekesinin % 9,5'i, köy yolları şebekesinin % 10.2'si Bölge'dedir (GAP' da Son Durum, Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2010).

Demiryolu ulaşımı

Bölge'de 9 ilden 7'si demiryolu güzergahında bulunmaktadır. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa demiryolu güzergahında bulunan illerdir.



Harita 6.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi demiryolları haritası Kaynak: www.tcdd.gov.tr Erişim 12.08.2013

Çalışma alanında Güney ve Orta Anadolu'dan gelerek Narlı'da birleşip Gaziantep üzerinden güneydoğuya uzanan demiryolu tek hat olarak Şanlıurfa

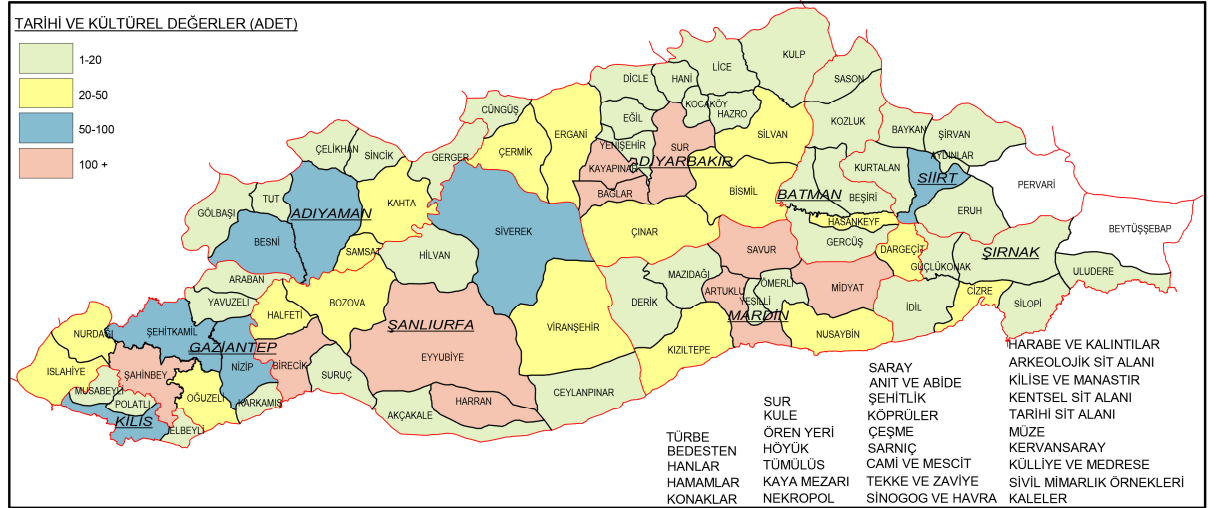
Ayrıca bölgede toplam 12 adet doğal sit alanı bulunmaktadır. Adıyaman'da dört adet, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da üç adet ve Mardin'de iki adet doğal sit alanı bulunmaktadır. Öne çıkan doğal sit alanları Adıyaman'da Palanlı ve Pirin Mağaraları, Batman'da Hasankeyf Oyma Mağara Konutları, Diyarbakır'da Çermik Kaplıcaları, Mardin'de Kuşçu ve Grekot Kalderası ve Şanlıurfa'da Balıklıgöl ve Birecik Kelaynak Üretim İstasyonu'dur.

Bölge içinde özellikle bölge içi rekreasyon açısından; Gaziantep Burç Ormanları, Gaziantep Dülük Ormanları, Mardin'de Çağ Çağ Çağlayanı, Diyarbakır Dicle Kıyısı (Hevsel Bahçeleri), Diyarbakır Devegeçidi Barajı, Eğil Dicle Baraj Gölü Park Alanı, Birecik Barajı ve Kıyı Düzenleme Alanı, Şanlıurfa'da Atatürk Barajı-Bozova Rekreasyon alanı öne çıkan kaynaklardır.

Termal Turizm için gelenlerin ve bölge nüfusunun kullanacağı kaynaklar ise; Şanlıurfa'da Karaali Kaplıcası, Diyarbakır'da Çermik Kaplıcası, Batman'da Taşlıdere (Holi) Kaplıcasıdır.

Tarihi ve arkeolojik değerler

Bölgede yer alan türbe, bedesten, han, hamam, konak, sur, kule, öğren yeri, höyük, tümülüs, kaya mezarı, nekropol, saray, anıt ve abide, şehitlik, köprü, çeşme, sarnıç, cami ve mescit, tekke ve zaviye, sinagog ve havra, harabe ve kalıntılar, arkeolojik sit alanı, kilise ve manastır, kentsel sit alanı, tarihi sit alanı, müze, kervansaray, külliye ve medrese, sivil mimarlık örneği ve kalelerin dağılımları Harita 6.6.'da gösterilmektedir.



Harita 6.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarihi ve arkeolojik değerlerin dağılımı
 Kaynak: Kültür Turizm İl Müdürlükleri Envanteri

Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerinden elde edilen envanterlere göre bölgede toplam 4206 adet Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı bulunmaktadır. Bunlardan 61 tanesi doğal varlık, bunun dışında 2853 adet sivil mimarlık örneği, 610 adet dinsel yapı, 424 adet kültürel yapı, 70 adet askeri yapı, 125 adet mezarlık ve şehitlik, yedi adet anıt ve abide, 56 adet de çeşitli kalıntılar bulunmaktadır.

Sivil mimarlık örneğinin en fazla olduğu il 945 adet ile Gaziantep'dir. Dinsel yapı 135 adet ile en fazla Mardin'de, kültürel yapı 113 adet ile en fazla Şanlıurfa'da, askeri yapı, 14 adet, mezarlık ve şehitlikler 36 adet ile en çok Diyarbakır'da bulunmaktadır. Çeşitli kalıntılar 19 adet ile en fazla Adıyaman'da bulunmaktadır.

Ayrıca bölgede 892 adet arkeolojik sit, 14 adet kentsel sit, yedi adet de tarihi sit alanı bulunmaktadır. Arkeolojik sit alan 344 adet ile en fazla Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Şanlıurfa'yı 200 adet arkeolojik sit alanı ile Gaziantep takip etmektedir. Ayrıca bölgede altı adet ile en çok kentsel sit alanı olan ve tek tarihi sit alanı bulunan il Şanlıurfa'dır.

Yerli turistlerin en çok ziyaret edebileceği kaynaklar; Mardin, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinin merkezleri ile Harran, Rumkale-Halfeti ve Midyat Merkez'dir. Yabancı turistlerin en çok ziyaret edebileceği noktalar ise Nemrut Dağı, Gaziantep Mozaik Müzesi ve Göbekli Tepe'dir.

Göbeklitepe Şanlıurfa'ya 15 km. mesafede olup yerli ve yabancı pek çok turistin ilgisini çekmektedir. Dünyanın ilk tapınağı Göbeklitepe günümüzden 12.000 yıl önce inşa edilmiştir. İnsanlık tarihiyle ilgili tüm bilgilerin tekrar gözden geçirilmesine sebep olan Göbeklitepe ilkel el aletlerinden başka bir aletin olmadığı bu dönemde, sütunların nasıl taşındığı, dikildiği ve insanların avcı toplayıcı olup; yerleşim ve tarım kavramlarından çok uzak olduğu dönemde bu yapıların nasıl tasarlandığı soruları henüz cevap bulamamıştır (gobeklitepe.info/tr Erişim: 27.01.2014).

Bölgeye inanç turizmi maksadıyla gelen yerli turistler ve bölge içi nüfusun ziyaret etmesi muhtemel kaynaklar; Veysel Karani Türbesi, Şanlıurfa Balıklıgöl, Kilis Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi, Şem'un Nebi Türbesi, Gaziantep Ökkeşiye Türbesi, Zeynel Abidin Türbe ve Camii, Eyüp Nebi Türbesi ve Sabır Makamı, Sultan Şeyh Musa Türbesi, Eğil Peygamber Türbeleri, Zülkifil Peygamber Türbesi, Nuh Peygamber Türbesi ve Süryani Manastır ve Kiliseleri'dir.

Turistler tarafından oldukça merak edilen ve ziyaret edilen Hasankeyf yerleşiminin bir kısmı Dicle Nehri üzerinde yapılacak olan Ilısu Barajı Gölü altında kalacaktır. 2011 yılında su tutmaya başlayan Ilısu Barajı'ndan Siirt ve ilçelerindeki tarihi eserlerin bir kısmı doğrudan bir kısmı ise dolaylı olarak etkilenecektir. Osmanlı Dönemi eserlerinden olan Erenler İç Kalesi ve Camisi, Erenler Mezrası ve Mezar Taşları, Meşelidere Köyü, Yerlibahçe Köyü ve Değirmeni; Roma ve Selçuklu Eserlerinden Çattepe Köyü ve Kalesi ile Botan Kervan Yolu bunlardan bazılarıdır.

Kültürel ve folklorik değerler

Güneydoğu Anadolu Bölgesi yerleşik hayata geçiş döneminden bu yana bir çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, kültürel ve folklorik anlamda bu uygarlıkların etkisi altında kalmıştır. Günümüzde de bölgenin dini inançlara, gelenek ve göreneklere bağlılıkları güçlü olup, toplumsal ilişkilerde ve günlük yaşamda etkisini oldukça göstermektedir. Bölgedeki festival ve özel günler, halk oyunları ve halk müziği, geleneksel giyim ve yöre mutfağı ile ilgili bölgedeki illerin kültür ve turizm il müdürlükleri ve valiliklerin internet sayfalarından ve www.guneydogumirasi.org sayfasından edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir (Erişim: 23.07.2014).

Festival ve özel günler

Güneydoğu Anadolu Bölge'sinde düzenlenen festivaller ve özel günler etkinlikleri yerel turizm açısından oldukça önem taşımaktadır.

Adıyaman İli'nde Uluslararası Kommagene Festivali düzenlenmektedir.

Diyarbakır'da Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı Tarancı'yı anma günleri ve Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir.

Gaziantep'te Uluslararası Altın Fıstık Festivali ve Turizm Fuarı yapılmaktadır. Ayrıca Altın Fıstık Festivali ve Kültür ve Bahar Bayramı düzenlenmektedir.

Kilis İli'nde düzenlenen en önemli etkinlik Mercidabık Zaferi'nin kutlanması etkinliğidir.

Siirt'teki etkinlikler Veysel Karani Anma Günü, İbrahim Hakkı Anma Günü ve Siirt Fıstığı Teşvik ve Bal Festivali'dir.

Şanlıurfa'da Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir. Ayrıca her yıl Birecik'te Kelaynak Festivali yapılmaktadır. Bu festival hem yurt içinden hem de yurt dışından ilgi görmekte ve önemli bir turizm aktivitesi yaratmaktadır.

Halkoyunları ve Halk Müziği

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde halk oyunları içinde en yaygın olan Halay'dır. Halay illere göre çeşitlilik gösterebilmekte, farklı adlar ve ezgilerle oynanabilmektedir.

Bölge halk müziğinde uzun havalar, türküler ve ağıtlar önemli bir yer tutmaktadır. Bağlama, saz, zurna, kaval, davul, divan, cura yörenin yaygın olan sazlarındandır.

Şanlıurfa'da geleneksel hale getirilen Sıra Geceleri düzenlenmektedir. Sıra gecelerinde divanlar ve hoyratlar okunmakta, halaylar çekilmektedir. Geleneksel

sıra geceleri yörenin halk müziğini, halk oyunlarını ve mutfağını yansıtmaları açısından bölge turizminde önemli bir etkiye sahiptir.

Geleneksel giyim

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal yörelerde geleneksel giyim tarzı varlığını hala korumaktadır. Bölgeye özgü geleneksel giyim tarzı turistler tarafından oldukça ilgi çekmektedir.

Giysilerde gösterişe önem verildiğinden parlak ipekli kumaşlar göze çarpmaktadır. Kadın ve erkeklerde yaygın olarak puşu kullanılmaktadır.

Erkeklerde yaygın olarak şalvar, ceket-şepik, yelek kullanılmaktadır. Ayrıca beden kısmından dize kadar uzanan cübbe ve aba, ak ketenden entariler ve bunun yanında fes, tunus, maşlah adı verilen başlıklar kullanılmaktadır.

Kadınlarda yaygın olarak çarşaf, şalvar, işlemeli hırkalar ve fistanlar kullanılmakta, başlarına altın veya gümüşle işlenmiş tunç - tepelik takarak, üzerine fes giyip, fese ipek puşu sarmaktadırlar. Takı ve süsler kadın giyiminin tamamlayıcı unsurlarıdır. Kına ve sürme makyajda önemli bir yere sahiptir.

Geleneksel el sanatları

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kendine has ve turistleri cezbedebilecek birçok el sanatı ürünü bulunmaktadır. Valilikler, kaymakamlıklar, yerel yönetimler el sanatlarını canlandırmak adına projeler geliştirmektedir.

Adıyaman'da halıcılık ve bakırcılık oldukça yaygındır. Batman'da iğne oyası, dantel, nakış işleri ağırlık kazanmaktadır. Diyarbakır'ın geleneksel el sanatları arasında kuyumculuk, bakırcılık ve ipekçilik öne çıkmaktadır.

Gaziantep'in el sanatları ülke sınırlarını aşmış yurt dışında önemli pazarlar bulmuştur. İldeki el sanatları içerisinde; bakır işlemeciliği, sedef kakmacılık, yemenicilik (ayakkabı), kilim dokumacılığı, kutnuculuk, yorgancılık, abacılık, altın

ve gümüş işlemeciliğinin yapıldığı kuyumculuk başta gelmektedir. Bakır ve bakır işlemeciliğinin tarihi ise insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Turistik eşya olarak üretilen el sanatları sadece yöre içinde kalmamakta, İstanbul, İzmir, Antalya, Ankara gibi büyük şehirlerde satılmakta ve yurtdışına da pazarlanmaktadır.

Kilis'te çeyiz ürünleri öne çıkmaktadır. Yorgancılık yaygındır. Ayrıca ilde önemli el sanatlarından biri de "Katre Bebek" yapımıdır. Mardin'de en önemli el sanatı kuyumculuktur. Özellikle Midyat'ta telkari gümüş en özgün el sanatıdır. Siirt'te başlıca dokuma hammaddeleri yün ve tiftiktir, battaniye ve şal en önemli dokuma türleridir.

Şanlıurfa'da yer alan başlıca el sanatı dokumacılıktır. Çulha Tezgahı denilen küçük dokuma tezgahlarında yerli bezler, aba, şallar, kuşaklar ve yerli kilimler ile erkek baş örtüleri dokunmaktadır. Şırnak'ta şal- şepik (Şırnak Şalı) ve rençberi denilen dokuma türleri yer almaktadır. Halı, kilim dokumacılığı, keçecilik ildeki el sanatlarının başında gelmektedir.

Yöre mutfağı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan yemekler Türkiye'nin dört bir tarafına yayılmıştır. Bölgede hayvancılığın temel geçim kaynağı olması sebebiyle halkın temel beslenme kaynağı et ve et ürünleridir. Yemek çeşitlerinin hazırlanmasında temel malzeme olan buğdaygiller de bölge mutfağında önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bölgede bol miktarda üretilen isot yemeklerde oldukça kullanılmaktadır. Bol baharatlı, acılı, ekşili karışımlarla terbiye edilen yemekler kömür ateşinde pişirilmektedir.

Bölge genelinde kebaplar, pideler ve tatlı çeşitleri başlıca yemek türlerini oluşturmaktadır. Bölgenin yöresel yemekleri; içli köfte, çiğ köfte, meftune, lebeni, kibebumbar, lahmacun, yuvalama, kaburga dolması, perde pilavı, borani, kitel ve büryan kebabı olarak sıralanabilir. Çeşitli baklavalara, pestil, pekmezli sucuk, humbar, künefe, şılık ise yöre tatlılarının en önemlilerindendir.

Mırra adı verilen süzme kahve bölgeye özgü bir içecek türüdür. Ayrıca meyan köklerinin ezilip suda ısıtılması ile elde edilen Meyan Şerbeti özellikle yaz aylarında en çok içilen şerbet türüdür.

Turizm sektöründe arz ve talep yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait arz ve talep yapısına ilişkin sonuçlara ulaşabilmek adına; bölgede plan öncesi dönem ve plan sonrası dönemlere ait tesis ve yatak sayıları iller bazında incelenmiştir. Bölgeye olan talebin yapısını değerlendirmek için de bölgedeki konaklama, geceleme sayıları ve doluluk oranları yine iller bazında plan öncesi ve plan sonrası dönemler olarak incelenmiştir. Ayrıca bölgede öne çıkan turizm kaynaklarının yıllar bazında ziyaretçi sayıları yine bu bölümde ele alınmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yatak arzı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan ilk Turizm Master Planı'nı dönemini kapsayan 2000 yılına ait tesis ve yatak sayıları Çizelge 6.6.'da verilmiştir. Buna göre bölgede 207 tesis ve 12.883 yatak bulunmaktadır. Bölge içinde en çok tesise ve yatak sayısına sahip il Gaziantep iken, en düşük tesis ve yatak sayısına sahip il Kilis'tir. Bölgedeki toplam yatak sayısı Türkiye toplamının % 1.92'sini oluşturmaktadır.

Çizelge 6.6. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı (2000)

TR		İLLER	TURİZM İŞLETME BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM	
			Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak
TRC1	TRC11	Adıyaman	10	795	16	554	26	1 349
	TRC12	Gaziantep	9	1 181	36	1 774	45	2 955
	TRC13	Kilis	-	-	3	136	3	136
TRC2	TRC21	Diyarbakır	10	985	49	3 117	59	4 102
	TRC22	Şanlıurfa	5	447	23	1 083	28	1 530
TRC3	TRC31	Batman	6	781	4	235	10	1 016
	TRC32	Mardin	4	373	10	399	14	772
	TRC33	Siirt	-	-	9	264	9	264
	TRC34	Şırnak	2	113	11	646	13	759
BÖLGE TOPLAMI			46	4 675	161	8 208	207	12 883
TÜRKİYE			1 824	325 168	7 832	344 736	9656	669 904

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

Bölgede ikinci Turizm Master Planı dönemini kapsayan 2010 yılına ait bilgiler Çizelge 6.7.'de verilmiştir. 2010 yılında bölgede tesis sayısı 203, yatak sayısı 17.533'tür. Bölge içinde yine bir önceki dönemde olduğu gibi en yüksek tesis ve yatak sayısına sahip olan il Gaziantep'tir. En düşük tesis sayısına sahip il Kilis iken, en az yatak Siirt 'de bulunmaktadır. 2010 yılında bölgedeki mevcut yatak sayısı Türkiye'deki mevcut yatak sayısının % 1,51'ini oluşturmaktadır.

Çizelge 6.7. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı (2010)

TR		İLLER	TURİZM İŞLETME BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM	
			Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak
TR C1	TRC11	Adıyaman	11	917	13	660	24	1 577
	TRC12	Gaziantep	29	4 029	14	828	43	4 857
	TRC13	Kilis	1	45	2	112	3	157
TR C2	TRC21	Diyarbakır	16	1 812	28	2 149	44	3 961
	TRC22	Şanlıurfa	9	1 162	33	1 803	42	2 965
TR C3	TRC31	Batman	9	1 105	1	67	10	1 172
	TRC32	Mardin	15	1 476	11	502	26	1 978
	TRC33	Siirt	-	-	4	153	4	153
	TRC34	Şırnak	4	479	3	234	7	713
BÖLGE TOPLAMI			94	11 025	109	6 508	203	17 533
TÜRKİYE			2647	629 465	9 185	527 712	11 832	1 157 177

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

2000 yılından 2010 yılına kadar geçen süre içerisinde; tesis sayısının azalırken, yatak sayısında artma gözlemlenmesi kalitesiz tesislerin kapatılması, mevcut tesislerin ise kalite artırımına yönelmesi şeklinde açıklanabilmektedir.

Bölgede ikinci plan döneminden sonraki dönemi kapsayan 2012 yılına ait bilgiler Çizelge 6.8.'de verilmiştir. 2012 yılında bölgedeki toplam tesis sayısı 271'e yükselirken, toplam yatak sayısı 20 951'e yükselmiştir.

Çizelge 6.8. GAP Bölgesi bütünündeki yatak kapasitesinin illere dağılımı (2012)

TR		İLLER	TURİZM İŞLETME BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM	
			Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak
TR C1	TRC11	Adıyaman	7	811	11	565	18	1 376
	TRC12	Gaziantep	37	4 593	45	2 060	82	6 653
	TRC13	Kilis	-	-	2	112	2	112
TR C2	TRC21	Diyarbakır	18	1 994	45	1 975	63	3 969
	TRC22	Şanlıurfa	12	1 717	33	1 872	45	3 589
TR C3	TRC31	Batman	6	779	4	245	10	1 024
	TRC32	Mardin	12	1 768	23	1 114	35	2 882
	TRC33	Siirt	-	-	5	183	5	183
	TRC34	Şırnak	3	711	8	452	11	1 163
BÖLGE TOPLAMI			95	12 373	176	8 578	271	20 951
TÜRKİYE			2 870	706 019	8 988	512 462	11 858	1 218 481

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

İkinci plan döneminden sonraki dönemde 2012 yılında bölgede yine en yüksek tesis ve yatak sayısına sahip il Gaziantep iken en düşük tesis ve yatak sayısına sahip il Kilis'tir. Bölge bütünündeki toplam yatak sayısı 20 951 dir ve Türkiye genelinin %1.72'sini oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde turizm talebi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi bütününde turizm talebinin yapısının ortaya koyulabilmesi ve plan dönemi ve sonrasındaki değişiklikleri görebilmek adına 2000, 2010 ve 2012 yıllarında iller itibariyle konaklayan kişi, geceleme, doluluk oranı verileri Çizelge 6.9., Çizelge 6.10. ve Çizelge 6.11'de verilmiştir.

Çizelge 6.9. GAP bütününde konaklama ve geceler (2000)

İLLER		KONAKLAYAN KİŞİ		GECELEME		ORTALAMA GECELEME		DOLULUK ORANI(%)	
		Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm
TR C1	Adıyaman	41 309	26 761	4 7141	32 483	1,1	1,2	26,78	11,16
	Gaziantep	75 230	107 942	87 921	154 252	1,2	1,4	19,22	35,69
	Kilis	7 008	-	9 257	-	1,3	-	20,90	-
TR C2	Diyarbakır	195 533	85 028	300 577	108 419	1,5	1,3	32,27	30,07
	Şanlıurfa	121 989	55 209	138 861	74 378	1,1	1,3	37,71	45,46
TR C3	Batman	14 026	63 622	14 126	79 202	1,0	1,2	16,42	27,71
	Mardin	14 471	69 607	17 660	72 766	1,2	1,0	19,61	42,39
	Siirt	23 764	6 288	24 882	10 524	1,0	1,7	27,41	34,23
	Şırnak	50 001	7 275	57 392	7 611	1,1	1,0	36,55	18,40
GAP BÜTÜNÜ		543 331	421 732	697 817	539 635	1,3	1,1	26,32	27,23
TÜRKİYE		11 177 090	15 659 978	21 481 351	44 986 605	1,9	2,9	20,37	36,82

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

2000 yılı verilerine göre bölgede en çok konaklama ve geceleme yapıldığı il Diyarbakır'dır. Diyarbakır'ı Gaziantep ve Şanlıurfa illeri izlemektedir.

Çizelge 6.10. GAP bütününde konaklama ve gecelemler (2010)

İLLER		KONAKLAYAN KİŞİ		GECELEME		ORTALAMA GECELEME		DOLULUK ORANI(%)	
		Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm
T R C 1	Adıyaman	47 880	52 340	51 954	57 349	2,1	1,1	1,91	32,04
	Gaziantep	85 623	264 346	143 594	387 924	1,7	1,5	19,10	31,12
	Kilis	4 705	2 375	6 783	4 464	1,4	1,9	15,88	27,18
T R C 2	Diyarbakır	173 981	218 195	255 375	317 799	1,5	1,5	35,43	46,51
	Şanlıurfa	125 281	95 115	173 632	123 981	1,4	1,3	25,49	28,91
T R C 3	Batman	22 523	56 299	22 523	77 957	1,0	1,4	25,19	26,87
	Mardin	23 118	110 668	32 902	166 069	1,4	1,5	20,96	38,04
	Siirt	21 213	-	28 302	-	1,3	-	42,37	-
	Şırnak	37 607	4 745	42 594	5 387	1,1	1,1	21,81	8,34
GAP BÜTÜNÜ		541 931	804 083	757 659	1 140 930	1,4	1,3	23,13	25,56
TÜRKİYE		23 499 891	29 753 966	51 028 935	98 158 007	2,2	3,3	32,74	49,17

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

İkinci plan dönemini kapsayan 2010 yılı verilerine göre en çok konaklama ve geceleme yapıldığı iller Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'dır.

Çizelge 6.11. GAP bütününde konaklama ve gecelemler (2012)

İLLER		KONAKLAYAN KİŞİ		GECELEME		ORTALAMA GECELEME		DOLULUK ORANI(%)	
		Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm
T R C 1	Adıyaman	25 147	59 522	28 879	74 194	1,1	1,2	19,31	24,36
	Gaziantep	114 111	441 521	177 771	653 894	1,6	1,5	23,58	44,57
T R C 2	Kilis	7 139	3 987	11 095	8 947	1,6	2,2	27,07	54,32
	Diyarbakır	248 252	199 694	311 739	277 482	1,3	1,4	49,83	39,34
T R C 3	Şanlıurfa	133 261	151 841	204 321	221 290	1,5	1,5	30,26	34,45
	Batman	23 693	40 927	25 103	61 790	1,1	1,5	27,99	18,82
T R C 3	Mardin	60 380	109 812	91 550	169 581	1,5	1,5	22,58	22,48
	Siirt	16 341	-	24 553	-	1,5	-	36,66	-
	Şırnak	30 350	33 774	35 461	47 119	1,2	1,4	21,44	36,26
GAP BÜTÜNÜ		658 674	1 041 078	910 472	1 514 297	1.4	1.4	28.75	30.5
TÜRKİYE		22 638 281	36 183 239	51 164 535	121 154 177	2,3	3,3	34,20	54,34

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

İkinci plan döneminin sonrası olan 2012 yılı verilerine göre konaklama ve gecelemede en yüksek paya sahip il Gaziantep'tir. Gaziantep'i Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri takip etmektedir.

Çizelge 6.12. GAP bütününde turizm ve belediye işletme belgeli tesisler toplamın da konaklayan kişi ve geceleme sayıları (2000-2010-2012)

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ	GECELEME
2000	965 063	1 237 452
2010	1 346 014	1 898 589
2012	1 699 752	2 424 769

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri Verileri

Konaklayan kişi sayısında 2000 yılından 2012 yılına kadar geçen 12 yıllık süreç içinde konaklama ve gecelemlerde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Konaklayan kişi sayısında toplam artış 734 689 (% 76) olmuştur. Gecelemelerde ise 1 187 317 (% 96) artış göstermiştir.

Talep boyutlarının tespit edilebileceği diğer bir gözlem konusu müze ve ören yeri ziyaretleridir. Bu amaçla Kültür ve Turizm Bakanlığı bilgileri karşılaştırmalı olarak Çizelge 6.13.' de verilmiştir.

Çizelge 6.13. GAP bütünündeki müze ve ören yerleri ziyaretçi sayıları

MÜZE VE ÖREN YERLERİ	1997	2009	2010	2012
ADIYAMAN				
Nemrut Milli Parkı	19 002	70 058	*	*
Adıyaman Müzesi	*	10 892	29 331	35 926
Perre Antik Kenti	*	16 498	16 129	21 185
Sofraz Tümülüsü	*	815	7 092	11 878
BATMAN				
Hasankeyf	*	57 700	43 105	86 230
DİYARBAKIR				
Müze	3 818		134	*
Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi	*	125 656	87 826	*
Ziya Gökalp Müzesi	*	7 167	8.911	*
GAZİANTEP				
Arkeoloji Müzesi	26 695	125 697	180 970	11 596
Hasan Süzer Etnografya Müzesi	*	19 767	19 461	8 119
Yesemek	9 653	9 866	9 018	4 547
Zeugma Müzesi				169 933
MARDİN				
Müze	*	48 831	73 052	67 981
ŞANLIURFA				
Müze	*	10 340	13 815	20 671
Şanlıurfa Kalesi	*	43 226	89 113	138 642
Harran	*	23 127	41 348	54 908

* Kaynaklara ait veriler bulunamamıştır.

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, GAP Turizm Geliştirme Planı (1999)

Bölgede; ziyaretçi sayıları en çok olan kaynakların Zeugma Müzesi, Hasankeyf, ve Şanlıurfa Kalesi olduğu görülmektedir. Müzelerdeki ziyaretçiler önemli miktarda bölgedeki öğrenci ziyaretçileri kapsadığı için girişler yüksek görülmektedir.

6.3. GAP Bölgesi'nde Yapılmış Olan Plan Çalışmaları

GAP Bölgesi'nde yapılmış olan ilki 1999 ve ikincisi 2011 yılında olmak üzere iki adet Turizm Master Planı bulunmaktadır. Bölgeyi bir bütün olarak gören bağımsız bir master plan ilk defa Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1999 yılında yaptırılmıştır. “GAP. Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı” adıyla hazırlanan plan o tarihe kadar yapılan projelerin verilerini kapsayan bütüncül bir çalışma olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı kanalıyla ilgili kamu kuruluşlarına, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile dokuz ilin Valiliğine gönderilmiş ancak planın uygulanmasına yönelik ortak yönetim ve koordinasyon birimleri kurulamadığı için plan önerileri bir bütünlük anlayışı içinde gerçekleştirilememiştir. Tez çalışmasının altlığını oluşturan ikinci plan 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.

6.3.1. İlk plan; GAP turizm envanteri ve turizm geliştirme planı (1999)

1999 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlatılan ilk GAP Turizm Master Planı 20 yıllık bir süreci kapsayarak 2020 hedeflerinden oluşmaktadır. Bu plan Türkiye'de bölgesel ölçekte yapılan ilk turizm planlama çalışmasıdır.

1999 yılında hazırlanan GAP Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı'nda temel planlama prensibinin; mevcut altyapıdan ve GAP potansiyellerinden maksimum faydalanılması ve gereksiz yatırımlara yönelinmemesi şeklinde oluşturulduğu belirtilmektedir. Geliştirilecek yatırımlar dizisinde yatırım kararlarının sonuç verici ve gerçekçi olması, olabilir en kısa sürede kendini amorti edebilmesinin çalışmanın temel prensiplerinden biri olduğuna değinilmiştir.

2011 yılında yapılan ikinci planda 1999 yılında yapılan ilk plana yönelik; “planının bütüncül olarak uygulanmasına yönelik herhangi bir kuruluş oluşturulamamış, bu nedenle bu plana ilişkin bütünsel ve koordineli bir uygulama yapılamamış olması

ve bu planın uygulanmasındaki en büyük sorunun planı sahiplenecek ve uygulama koordinasyonunu temin edecek bir kuruluşun olmaması” eleştirisine yer verilmiştir.

Bu prensipler çerçevesinde GAP Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı (1999)’da belirtilen planlama stratejileri ve planlama hedefleri aşağıdaki gibidir.

Planlama Stratejileri

Bölge’de plan hedeflerini ve kararlarını belirlemeden önce turizm sektörü için genel stratejiler saptanmıştır. Bölge içinde, turizm açısından iller ve alt bölgeler arasında gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Yatırımların gelişmiş kesimlerde yoğunlaşması ve daha az ziyaret edilen ve turizm açısından gelişmemiş bölgelerin sonraki etaplara bırakılması bu farklılığı daha da arttıracaktır. Önerilen yatırımların mekana yayılması ise her yerde turizm faaliyetlerinin aynı anda filizlenmesine neden olacaktır.

GAP Bölgesi’nde gelişecek turizm faaliyetlerinden beklenen ana sonuç bölge gelir düzeyi ve istihdamın artmasıdır.

Yukarıda belirtilen nedenlerle iki temel strateji saptanmıştır:

- Yatırım etaplamasının mekana göre yapılmaması, tüm bölgede yatırımların ilk etapta başlatılıp, proje bazında etaplamalara gidilmesi
- Halkın benimseyebileceği ve istihdam sağlayacak bir turizmin geliştirilerek, sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla halkın katılımının sağlanması.

Planlama Hedefleri

Planlama dönemi sonuna kadar alınacak belirli tedbirler sonucu müdahalesiz ortamda belirtilen geceleme sayılarını yükseltmek için aşağıda özetlenen temel hedefler dizisi oluşturulmuştur.

- Bölge’de uzun süreli tatil imkanı sağlayabilecek kaynakların değerlendirilmesi
- Bölge’deki turizm türleri ve kaynaklarının çeşitlendirilmesi
- Halen Bölge’nin batısında yoğunlaşmış turizm faaliyetlerinin mekana dengeli dağıtılması
- Bölge’de yabancı gelişlerin özellikle arttırılması.

Belirli planlama yaklaşımları ile yukarıdaki hedeflere ulaşılması sonucu yukarıda açıklanan turist gecelemlerinde beklenebilecek artışlar aşağıda özetlenmiştir.

- Bölge’nin turizm faaliyetleri halen kültürel ve arkeolojik değerlere bağlıdır. Bölge’de geliştirilebilecek diğer temel turizm türleri sağlık turizmi, eko-turizm ve inanç turizmidir.

- Bölge'nin inanç turizmine yönelik diğer kaynaklarının bir bütünlük içinde geliştirilmesi ve tanıtılmasının da ayrıca 200.000 geceleme yaratması beklenmelidir.
- Türkiye'nin batı kıyılarına gelen yabancı turistlerin uçakla Bölge'ye getirilmesi ve tur fiyatlarının belirli sübvansiyonlarla 150 dolara indirilerek Kapadokya ile rekabet edebilir hale gelmesi halinde planlama dönemi sonuna kadar batı kıyılarımız kaynaklı yabancı turist geceleme sayısının 400.000'e yükseleceği düşünülmektedir.
- Günümüzde çoğunlukla Şanlıurfa ve Adıyaman'ı ziyaret eden ve Bölge'de ancak iki geceleme yapan kültür amaçlı gelişlerin Fırat'ın doğusunda geliştirilecek kaynakların devreye girmesi ile Bölge'de dört gün kalması geceleme sayısını arttıracak diğer bir planlama hedefidir.

6.3.2. İkinci plan; GAP turizm master planı (2011)

2011 yılında Kalkınma Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlatılan ikinci GAP Turizm Master Planı 15 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu planda yerel kaynaklar da dikkate alınarak ağırlıklı kültür turizmi, inanç turizmi, yerel rekreasyon ve termal turizmi üzerine yoğunlaşmıştır.

Planın yöntemi; sağlıklı bir talep analizi yapma maksadıyla turistlerin ziyaret ettiği tüm kaynaklara gidilmiş, bu noktalarda görevli ören yeri bekçileri, olmaması durumunda yakınlarda yaşayan kişiler ile detaylı olarak görüşülerek bu kaynaklardaki talebin sayısal değeri ve yapısına ilişkin bilgilerin toplandığı, şeklinde belirtilmiştir. Diğer yandan ören yeri ve müze istatistiklerinin değerlendirilmesi, turizm acenteleri, tur operatörleri, taksi durakları (sadece Gaziantep'te), rehberler, gümrük kapısı görevlileri, otel işletmecileri ile yapılan görüşmeler birbirlerini test eder şekilde değerlendirilmiş ve toplanan bu bilgiler sonucu genel değerlendirmelere gidildiği açıklanmıştır.

GAP Turizm Master Planı (2011)'de belirtilen planlama stratejileri ve planlama hedefleri aşağıdaki gibidir:

Planlama Stratejileri

GAP Bölgesindeki temel turizm darboğazının Bölge'deki özel koşullardır. Bölge'nin bir bütün olarak algılanması nedeniyle, herhangi bir noktasındaki olumsuz bir olayın tüm Bölge talebini negatif olarak etkilemektedir.

Böyle bir ortamda temel stratejik yaklaşım; Bölge'yi bir bütün olarak tanıtmak ve pazarlamak yerine marka kentlere öncelik vermek olmalıdır. Gaziantep-Mardin – Şanlıurfa ve Diyarbakır mevcut ve devam eden turizm yatırımları ile asgari olarak iç talep açısından planlama dönemi içinde marka kentler olacaktır. Yurt içi uçak fiyatlarının özel sektör rekabeti nedeniyle ucuzlamış olması nedeniyle Bölge dışından marka kentlere uçakla ulaşmak ve özel otomobil kiralayarak herhangi bir marka kenti ve yakın çevresini bir hafta sonunda gezmek mümkündür.

Tanıtımında marka kentlerin GAP bütününe alternatif olarak öne çıkarma stratejisi Bölge'deki özel koşullarlar devam ettiği sürece doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak Bölge'nin stabil bir duruma gelmesi halinde Bölgeyi bir bütün olarak tanıtan "GAP Turizmi" kavramı öne çıkartılmalıdır.

Planlama sırasında önem verilmesi gereken diğer bir stratejik yaklaşım Bölge'de uzun süreli gecelemeyle olanak sağlayacak konulara önem verilerek, bu imkânı sağlayan kaynakları geliştirmek olmalıdır. Bölge için en büyük potansiyeli taşıyan mevcut termal kaynakların geliştirilerek bölge dışına da hizmet verecek hale getirilmesi ve diğer bir potansiyel kaynak olan bölgedeki baraj göllerinin turizm amaçlı devreye sokulması bu kapsamda ele alınması gereken iki önemli alandır.

Planlama Hedefleri

Bölge turizm talebini etkileyen özel koşullar özellikle kültür turizmini negatif olarak derinden etkilemekte olup bu çalkantıların ne zaman sona ereceğine ilişkin bir tahmin yapılamamaktadır. Özel koşulların Bölge'nin turist gitmeyen dağlık ve ücra kesimlerinde oluşmasına karşın Bölge'nin batı kesimi de bu durumdan eşit şekilde etkilenmektedir.

Güneydoğu Bölgesi'nin Türk toplumunda bir bütün olarak algılanması bu durumun başlıca sebebidir. Uzun yıllardır Bölge'ye düzenli tur tertip edilmemesinin muhtemel nedeninin de bu algı olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan son yıllardaki gelişmeler, termal turizm, inanç turizmi ve yerel rekreasyon faaliyetlerinin özel koşullardan etkilenmeden gelişmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu faaliyetlerin önemli bir kesimi Bölge içi talepten kaynaklanmakta olup, Bölge'ye dışarıdan gelir getirmemektedir. Buna rağmen Bölge içi nakit sirkülasyonunu artırması açısından konu özellikle desteklenmelidir.

Plan dönemi içinde Bölge'ye kültür turizmi maksadıyla gelmesi beklenen talep tahmininin eğilimler yerine hedeflere dayalı olarak yapılması yolu seçilmiştir. Hedef talebe göre yapılan tahminde; Bölge'deki özel koşulların sona erdiği ve turizm açısından stabil bir ortamın olduğu varsayılmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki hedefler belirlenmiştir.

- Türkiye nüfusunun yaklaşık 80 milyon olacağı ve bu nüfusun % 50'sinin (40 milyon) her yıl turizm faaliyetlerine katılacağı, bir kişinin 25-65 yaşları arasında 40 yıl boyunca tatile çıkacağı, 40 yılda bir defa Bölge'ye geleceği varsayılmış ve

planlama dönemi sonu itibariyle Bölge'nin yıllık yerli turist çekim potansiyeli bir milyon olarak tahmin edilmiştir.

- Bölgeye kültür turizmi maksadıyla gelecek yabancı turistlerin sayısını belirleyecek temel unsur tanıtım olacaktır. 2010 yılı itibariyle son derece iyi tanıtılmış ve markalaşmış olan Kapadokya'ya gelen yıllık yabancı turist sayısı 1.492.966 kişidir. Plan dönemi içinde tanıtım faaliyetlerinin artmasıyla GAP Bölgesi'ne yaklaşık olarak Kapadokya'ya gelen turist sayısının 1/3'ü kadar (500 000) yabancı turist geleceği varsayılmaktadır. Uzun yıllardan beri karakter ve miktar değiştirmeden devam eden İran-Suriye arasındaki yıllık 100 000 kişilik Şii kökenli hacı akımının Bölge'ye hiçbir katkısı olmadığı için bu değere dahil edilmemiştir.

6.4. GAP Turizm Master Planı (2011) Sürdürülebilir Turizm Değerlendirmesi

Bölgesel Sürdürülebilir Turizm Hedefine ulaşabilmek için hazırlanan planlar belirli bir süreç içinde gerçekleştirilmektedir. Bu süreç hazırlık ve uygulama süreci olarak iki aşamalıdır. Hazırlık süreci turistik bölgenin tanımlaması yapılarak, bölgenin ulaşım, iklim özellikleri, turizm alt yapısı ile turizm kaynaklarının özelliklerinin ortaya koyulup kademelenmesinin yapılması evresidir. Hazırlık sürecinde araştırmanın dayanması gereken iki temel nokta bulunmaktadır. İlki İyi yönetim, ikincisi iyi pazarlama teknikleridir. Bu noktadan hareketle GAP Turizm Master Planı (2011)'nin katılım süreçlerinin ve sürdürülebilir turizm yönetiminin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Sürdürülebilir turizm kavramı ile ilgili yapılan literatür taramalarında sürdürülebilir turizm planlamasının temel hedefinin; ekonomik kalkınma, sosyo-kültürel etkiler ve ekoloji arasındaki uzlaşının sağlanarak turizm planlamasının mekana entegrasyonu olduğu sonucuna varılmıştır.

Bölgesel Sürdürülebilir Turizm Hedefine ulaşmak için hazırlık aşamasının ikinci ayağı olan iyi pazarlama sistemi; sürdürülebilirlik hedeflerinin planlanması ve yönetimi için uygun stratejilerin takip edilmesi, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğin tespit edilmesi aşamalarını içermektedir.

Çalışma alanında turizm sektörünün mevcut durumunun tespiti ve bölgenin turizm sektörü ile kalkınmasına yönelik olarak literatür araştırmaları ile elde edilen

göstergeler incelenmiş, bu göstergeler arasında bölgeye uygun olan ekonomik, çevresel ve sosyal belirleyiciler tespit edilmiştir.

6.4.1. Katılım sürecinin değerlendirilmesi

“Yönetişim, bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen” (Bozkurt vd., 1998:274, akt. Özer, 63) olarak tanımlanmaktadır, Yönetişim birlikte yönetmek demektir ve katılımcı ve paylaşımcı bir anlayışı ifade etmektedir. İyi yönetişimde temel değer katılımdır. “Kamu sektörünün aldığı kararların katılımcı bir anlayış ile alınması, kararların o kararlardan etkilenecekleri kapsayacak düzeyde verilmesi kararların uygulanma olasılığını artırmaktadır” (TESEV, 2008: 19). Planların uygulanabilirliği ve sürecin asıl öznesi olan insanlara hizmet edebilirliği açısından katılım, planlama yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olmaktadır.

GAP bölgesinde katılımı değerlendirebilmek için derin görüşme yapılan kişilere daha önce aktarılan (Çizelge 6.1.) sorular sorulmuştur.

Soruların ilk bölümünde bulunan *GAP Bölgesi'nin tanıtımı için yapılan çalışmalar* hususunda GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'ndan alınan cevap aşağıdaki gibidir:

"GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, kültür varlıklarının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve turizmin canlandırılması amacıyla; bölgeleme, restorasyon projeleri, çevre düzenleme projeleri, kentsel tasarım ve restorasyon projesi, Turizm Master Planı, GAP Bölgesi için Rekabet Gündemi, baraj gölü altında kalacak alanlarda araştırma, kazı ve kurtarma çalışmalarını, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, üniversitelerin uzman ekipleri ve sivil toplum örgütleri ile birlikte gerçekleştirmektedir. Söz konusu Projeler Devlet Yatırım Programı'nda yer alan ödenek kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, AB (AB Kültürel Miras Bileşeni kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar), UNDP (Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi) fonları ve özel vakıflarla yapılan Mutabakat Zaptı (Zeugma Acil Kazı ve Kurtarma Projesi) çerçevesinde gerçekleştirilen Projeler de bulunmaktadır."

Konu ile ilgili İl Gaziantep Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü görüşü;

"GAP Bölgesi ve Gaziantep'in tanıtımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Özel İdaresi Gaziantep Valiliği ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ile bazen ortak bazen de İl Özel İdaresi bütçesinde Gaziantep'i tanıtıcı Rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD v.b çalışmalar hazırlayıp gelen yerli ve yabancı misafirlere kurum, kuruluş, otel ve lokantalara dağıtım yapıyor, Ulusal ve uluslararası fuarlara katılıp, ilimizin ve bölgemizin tanıtımını yapıyoruz."

şeklinde aktarılmaktadır.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin açıklaması ise aşağıdaki gibidir:

"Tarihi bölgelerin turizm potansiyellerini arttırmaya yönelik sokak sağlıklılaştırması, restorasyon çalışmaları, tarihi alanların (meydan, tarihsel yapılar, müzeler) projelendirilerek ortaya çıkarılması, özel şahıslara ait önemli yapıları kamulaştırma yapılarak projelendirilmesi, tanıtım çalışmaları, peyzaj düzenlemeleri, kentsel dönüşüm çalışmaları yapılmaktadır. Örneğin belediyemiz tarihi kentler birliği üyesi olup, her yıl yapılan toplantılarının bu yılki durağı olarak, 9-11 Kasım 2013 tarihleri arasında belediyemiz tarafından kentimizde düzenlenmektedir."

Mardin Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin görüşü;

"Bölge bazında çalışmamız bulunmamaktadır. İl için çalışma yürütüyoruz, İstanbul, Ankara, İzmir'de üçer günlük tanıtım günleri ve yılda 1 kez ve fuarlara katılıyoruz. Finansmanı belediye ve bir kısım bağışlar tarafından sağlanıyor."

şeklinde.

Yapılan görüşmelerde kurumlardaki temsilciler genelde bölge bazında değil il bazında tanıtım çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir. Tanıtım için yapılan faaliyetler ile ilgili, tanıtıcı rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD v.b çalışmalar hazırlanıp misafirlere oteller ve lokantalarda dağıtımlarının yapıldığı, ayrıca tanıtım toplantıları ve tanıtım günleri düzenlendiği aktarılmıştır.

Bölgeye gelen turist yapısı ile ilgili verilen cevaplar, bölgeye kültürel amaçlarla gelen yerli turist sayısının yabancılardan daha fazla olduğu yönündedir. Bölgeyi

ziyaret için tercih edilen zaman hakkında, en yoğun mevsimin bahar mevsimi olduğu ve en yoğun ayların nisan-mayıs ile eylül-ekim ayları olduğu cevabı verilmiştir.

Planın katılım süreci ile ilgili olarak; GAP Kalkınma İdaresi temsilcisi aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Gerek GAP İdaresi Başkanlığı'nın ilgili kurum ve kuruluşlar ile diğer taraflara konuyla ilgili yazdığı resmi yazılarla (yapılan çalışmalar hakkında genel bilgi ve konuyla ilgili varsa önerileri), gerekse de müellif firmanın ilgili kurum ve taraflarla yapmış olduğu birebir görüşmelerle katılım ve bilgilendirme yapılmıştır. Planın tamamlanmasından sonra da, gerek Bölge'de gerekse Ankara'da ilgili kurum ve kuruluşlara konuyla ilgili sunuşlar yapılmıştır."

Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin görüşü;

"Master Planla ilgili çalışmalardan haberdarız. Plan sürecinde il müdürlüğümüzün görüşü alınmış, yapılan anketlere de katılım sağlanmıştır. Süreç boyunca iki toplantıya katıldık. İlkinde planla ilgili çalışma hakkında bilgi verildi, ikincisinde ise biten projenin tanıtımı yapıldı."

şeklinde aktarılmıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin görüşü;

"Master Plan sürecinden haberdarız. Planlama çalışmaları devam ederken çalışma etaplarında kurum görüşü ve teknik destek ile yapılacaklar konuşuldu. Kalkınma ajansındaki toplantılara katılım sağlandı."

şeklinde belirtilmiştir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin görüşü aşağıdaki gibidir:

"Plan sürecinde tüm kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin de içinde bulunduğu periyodik toplantılar ve kamuoyu bilgilendirmesinin daha etkin yapılması için görsel ve yazılı medyanın daha yoğun kullanımı sağlanmalıdır."

Derin görüşme yapılan temsilciler plan hazırlık sürecinde ilgili toplantılara katılıp fikir beyan ettiklerini belirtmiş, planlama sürecinde katılımın sağlanabilmesi için görsel ve yazılı medyanın daha yoğun kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Plandan beklentiler konusunda GAP Kalkınma idaresi temsilcisinin görüşü;

"GAP Bölgesi turizmine yönelik yapılmış olan Plan çalışmalarının genel değerlendirmesinin yapılarak, yeni turizm politikalarına göre güncelleştirilmesi, koruma-kullanma dengesi gözetilerek belirli bir plan dahilinde sürdürülebilirliğinin ve kullanımının sağlanması, Bölge'nin kültür ve turizm potansiyelinin tek tek ele alınmasından çok bunların birbiriyle entegrasyonu sayesinde daha cazip ve güçlü alternatif varış noktaları, cazibe merkezleri, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgeleri/koridorları ve güzergahların oluşturulması, bütüncül bir yaklaşımla turizm açısından zayıf kalan illerin de güçlendirilmesi, kurumsal sorumluluk ve yönetim planının ortaya konmasıdır."

şeklinde aktarılmıştır.

Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin görüşü;

"Bölgenin iller bazında değil tüm GAP olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş, bütçenin yerli turistlerin gelmesine hazırlıksız yakalanması nedeniyle altyapısı ama en önemlisi sektördeki ara eleman ve kalifiye eleman sıkıntısını göz önüne almak gerekir. Planda yer alan bölgelerin ulaşımının daha kolay hale getirilmesi, bölge insanının var olan kültürel değerlerinin somut ve yerinde görülmesi ve çeşitlendirilmesi, bölgenin kalkınmasında turizmin ne kadar önemli olduğun halka daha çok inilerek anlatılmalıdır."

şeklinde açıklanmıştır.

Mardin Belediyesi temsilcisinin görüşü;

"Restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılması ve uygulanması beklentilerimiz arasındadır."

şeklinde aktarılmaktadır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEP temsilcisi,

"Planın kentlerin yerel kimliğine dikkat etmesi gerekir."

şeklinde görüşünü beyan ederek yerel kimliğin korunması konusuna vurgu yapmıştır.

Diyarbakır Şehir Plancıları Odası temsilcisi,

“Planın korumacı ve sürdürülebilir yaklaşımla, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanması,”

noktasına değinmiştir.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisi özellikle Göbeklitepe'ye vurgu yaparak görüşünü,

“Dünyanın en eski yerleşim yerinin bulunduğu kentin turizm potansiyellerini artırarak dünya inanç turizminde önemli bir noktaya gelmesi yolunda önderlik etmesi gerekir.”

şeklinde aktarmıştır.

Şanlıurfa Şehir Plancıları Odası temsilcisi;

“Bu tür üst ölçekli planlar kentlerin geleceklerine yön verip onların sahip olduğu potansiyelleri en iyi şekilde kullanmalarını sağlayarak sektörel olarak getirilerini maksimize etmek açısından oldukça önemlidir. Bu tür planlar yapılırken iyi irdelenmeli, sebep-sonuç ilişkileri iyi kurulmalı, var olan potansiyeller iyi saptanıp en yüksek seviyede verimlilik sağlanmaya yönelik kararlar alınmalıdır.”

şeklinde görüşünü beyan etmiştir.

Yukarıda aktarılan görüşlerden de anlaşılacağı üzere plandan beklentiler genelde bölgenin doğal ve kültürel değerlerini koruyarak değerlendirmesi ve kaynakların birbirleriyle entegrasyonlarının sağlanarak bütüncül bir yaklaşımla illerin güçlendirilmesine yönelik olması yönündedir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın 2012 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında da vurgulandığı gibi, kültürel zenginliğin, biyolojik çeşitliliğin ve çevresel sağlığın korunması sürdürülebilir turizmin hedefleri arasında yer almaktadır (UNEP, 2012). Benzer

şekilde Wray vd. 2010 yılındaki çalışmalarında temel hedefler arasında bu noktaya değinmektedirler.

Görüşmelerde sıklıkla vurgulanan diğer bir konu ise yerel kimliğin güçlendirilerek, turizm için değer taşıyan yerel sivil mimari öğelerinin restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılmasıdır. Tezin üçüncü bölümünde de aktarıldığı üzere yurtdışında bu konuda yapılan çalışmaların turizmi canlandırdığına yönelik pek çok örnek bulunmaktadır. Pearce'nin 1982 yılında İngiltere üzerine yaptığı çalışması, Blomstrom vd.'nin 1978 yılında Panama üzerine yaptığı çalışması, De Kadt'in 1979 yılında Malta üzerine yaptığı çalışması bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

Görüşmelerden elde edilen bir diğer bulgu, bölgeye erişimin daha kolay hale gelmesi beklentisidir. Kolay ve konforlu ulaşım imkanlarının sağlanması, yerleşimlere turistlerin eriştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır. Ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmesi ulusların ve toplulukların birbirleriyle daha çok yakınlaşmasına olanak vermekte, turizm faaliyetlerinin arttırılmasını kolaylaştırmaktadır.

6.4.2. Sürdürülebilir turizm göstergelerinin değerlendirilmesi

GAP Turizm Master Planının Sürdürülebilir Turizm açısından değerlendirilmesi, belirlenen göstergeler çerçevesinde mevcut durum ve plan kararları olmak üzere iki kısımda gerçekleştirilmektedir. Göstergeler planda yer verildiği şekilde açıklanarak, bölüm sonunda genel değerlendirme yapılmaktadır. Genel değerlendirmede göstergelere ne ölçüde yer verildiği, gösterge sonuçlarına göre bölgedeki olumlu, olumsuz ve geliştirilmesi gereken özellikler ortaya konulmaktadır. Planın incelenmesine altlık olan Sürdürülebilir Turizm'in göstergeleri aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge 6.14. Sürdürülebilir turizm planlaması göstergeleri

	Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Göstergeleri
Ekonomik Göstergeler	E.1.Otellerin Verimlilik Düzeyi
	E.2.Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları
	E.3.Bölgeye Yapılan Yatırımlar
	E.4.Ulaşım Faaliyetleri
Sosyal Göstergeler	S.1.İstihdamın Dağılımı
	S.2.Nüfusun Artmasında Göçün Önemi
	S.3.Tüm İlgili Grupları ve Paydaşların Fikirlerinin Alınması
	S.4.Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi
	S.5.İçilebilir Suya Erişim
	S.6.Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması
	S.7.Turizm Eğitimi Faaliyetleri
	S.8.Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri
Çevresel Göstergeler	Ç.1.Turist Sayısındaki Değişim
	Ç.2.Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması
	Ç.3.Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı
	Ç.4.Sit Alanlarının Değerlendirilmesi
	Ç.5.Çevre Sorunları

Ekonomik göstergeler*1. Otellerin verimlilik düzeyi*Mevcut durum analizi

Plan sürecinde mevcut durum analizi yapılırken Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli tesislerde illerin ayrı ayrı tesis ve yatak sayıları belirlenmiştir. Bölgede ilk plan dönemine ait, 1998 yılında Turizm İşletme Belgeli 49 Tesis, 4453 yatak, Belediye Belgeli 123 tesis, 5951 yatak, ve toplam 172 tesis, 10 404 yatak bulunmaktadır. İkinci plan dönemine ait, 2010 yılı verilerine göre ise, Turizm İşletme Belgeli 94 tesis, 11 025 yatak, Belediye Belgeli 109 tesis, 6508 yatak bulunmaktadır. Toplamda ise 203 tesis ve 17 553 yatağın bulunduğu tespit edilmiştir.

Konaklama ve gecelemlerle ilgili mevcut durum analizinde 1998-2010 yılları arası doluluk oranlarında önemli bir gelişme olmamasına karşın toplam konaklayan kişi ve dolayısıyla gecelemlerde önemli artışlar olduğu belirtilmiştir. 12 yıllık dönemde yıllık konaklayan kişi sayısı toplamda 515,602 (%38) artış göstermiştir. Gecelemlerde ise artış 658,261 (%37) olmuştur. Oranlar dikkate alındığında yabancılarda artışın daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Otel doluluk oranları hiçbir yerleşmede %100 oranına yaklaşmadığı gibi, yatak yetersizliğinden iptal edilen tur bulunmamaktadır. Temel sorunun talep yetersizliğidir.

Plan kararları

Günümüzde termal tesisler dışında turizm maksadıyla kullanılan tüm yataklar kent merkezlerine yığılmış olup ağırlıkla iş maksatlı gelişlere hitap eder durumdadır. Bölge'de turizm faaliyetlerinin ağırlıkla İlkbahar ve Sonbahar aylarında yoğunluk kazanması, kış aylarında Bölgeye gelen turist sayısının yok denecek düzeylere düşmesi ve benzer eğilimin planlama döneminde de devam etmesinin çok muhtemel olduğu dikkate alınarak planda salt turizme hizmet edecek herhangi bir konaklama merkezi önerilmemiştir. Plan dönemi içinde gelecek turistlerin Bölge'nin önemli kent merkezlerinde, temel olarak iş maksatlı gelişlere hitap eden konaklama birimlerinde ağırlanacağı varsayılmıştır.

2. Yerel toplumun ve turistlerin genel hareketliliği ve iletişim araçları

Mevcut durum analizi

Bölge'ye özel, etkili bir tanıtım ve pazarlama stratejisinin oluşturulması gerekmekte, Bölge'nin turizm açısından sahip olduğu zenginliğin, Türkiye'nin uluslararası tanıtımında ve turizm yayınlarında yeterince yer alması sağlanmalıdır. Bölge'nin medyada kötü bir imaj ile yansıtılmasını ve Bölge hakkında önyargıların oluşmasını önleyecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu açıdan bilgi ve iletişim araçları etkili kullanılmalı, Bölge'yi iyi bir şekilde tanıtan kapsamlı ve nitelikli internet sitelerinin oluşmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yurtiçi ve yurtdışı

kardeş şehir uygulamaları ile Bölge şehirlerinin tanıtımını yapmaya yardımcı olacak faaliyetler desteklenmelidir.

Bölge, din ve kültür turizmi açısından markalaştırılmalıdır. Mardin'in UNESCO "Dünya Mirası Kenti Listesine" dâhil olması için gerekenler yerine getirilmelidir. GAP Eylem Planı'nda, Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi ekseninde, Mardin yeni inanç ve kültür turizm çekim merkezlerinden biri seçilmiş, bu amaçla ilde gerekli düzenlemeler, altyapılar ve tanıtım çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Bölge'de ulusal ve uluslararası turlara dâhil olmayan fakat inanç turizmi açısından öneme sahip merkezlerin de hem Türkiye'de hem de yurtdışında özellikle Bölge'ye komşu olan ülkelerdeki tanıtımına önem verilmelidir. Turist çekme potansiyeline sahip bu alanların tanıtımı iyi şekilde yapıldığı takdirde, turizm gelirleri arttırarak Bölge'nin kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

Plan kararları

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Türk toplumunda bir bütün olarak algılamakta ve Bölge'nin ücra yerlerindeki özel koşulların Bölge turizmini bir bütün olarak negatif etkilemektedir. Bu ortamda Bölge'deki özel koşullar devam ettiği sürece Güneydoğu'nun bir bütün olarak tanıtılması yerine Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve Adıyaman'ın kendilerini markalaştıracak tanıtım politikaları izlemesi, GAP Bölgesi bütünü tanıtın politikaların ikinci planda tutulması önerilmektedir.

Sayılan il merkezlerinin markalaşması için Bölge'de görev yapan üç kalkınma ajansının birlikte hareket ederek markalaşması önerilen kentlerin geometrik merkezi olan Şanlıurfa'da bir markalaşma ofisi kurması, bu ofiste markalaşma uzmanlarını devamlı olarak istihdam etmesi ve bu ofis kanalıyla Bölge'ye profesyonel hizmet vermesi önerilmektedir. Kurulacak ofiste bir genel sekreter, bir marka uzmanı, iki adet turizm pazarlamacısı, bir web tasarımcısı ve iki de asistanın görevlendirilmesi ve ofisin aşağıdaki hizmetleri vermesi önerilmektedir.

- Kentlerin ve özel çekim unsuru olan kaynakların tanıtımı maksadıyla Bölge'ye basılı ve görsel basın mensuplarını davet edip tanıtımını yapmak,

- Son yıllarda Bölge'yi yanlış tanıtan televizyon dizileri hakkında kamuoyunu ve sorumlu makamları uyarmak, gerekirse bu tür dizilerin durdurulması için dava açmak,
- GAP Bölgesi'nin tüm turizm veri tabanını derleyip güncel tutmak, Bölge'ye turist getirmek isteyen acentelerle temas kurarak bu bilgileri aktarmak,
- Bölge'de turizm yatırımı yapmak isteyen yatırımcılara, ellerindeki bilgiyi vererek doğru yerde ve sürdürülebilir yatırım türlerini tanıtmak,
- Tanıtım maksadıyla turizm fuarlarına katılmak, WEB siteleri kurmak, basına ilan vermek,
- Broşür, katalog, turizm ağırlıklı haritalar hazırlamak
- Reklam filmleri hazırlamak, dijital ortamda marka kentleri ve markalaşması istenen kaynakları tanıtmak.
- Halen GAP Eylem Planı kapsamında sürdürülen ve yukarıda belirtilen faaliyetlerin bir kısmını kapsayan çalışmaları tek elde toplamak.

Önerilen kuruluşun başarılı çalışması halinde uzun vade de internet ortamından Bölge'nin bir bütün olarak tanıtımı ve aynı tanıtım ortamında Bölge otellerinin rezervasyonunun yapılması da teknik olarak mümkündür.

3. Bölgeye yapılan yatırımlar

Mevcut durum analizi

Mevcut durum analizinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Sosyal Destek Programı (SODES)'in yapmış olduğu veya proje aşamasındaki işlerin sayıları, proje tutarları, proje konuları ve yürütücüleriyle ilgili iller bazında ayrı ayrı dökümler yapılmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- 1999-2000 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığınca yaptırılmış olan “GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı'nın” günümüze kadar bütüncül bir uygulama birimi olmamıştır. Buna karşılık Bölge'de özellikle inanç ve kültür turizmine katkıda bulunabilecek neredeyse tüm kaynaklara yerel

merkezi idareler tarafından el atılmış, pek çok konuda büyük yatırımlar gerçekleştirilmiş veya gerçekleştirilme aşamasına gelmiştir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Yerel Belediyeler, Özel İdareler, Kalkınma Ajansları, Şanlıurfa İl Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) ve Şırnak'ı Geliştirme Vakfı (ŞIRGEV) bu yatırımlarda rol almışlardır.
- En büyük yatırımların inanç turizmi odaklı olduğu görülmüştür. Belediyelerin kültür turizmine yönelik ve genelde eski dokuların sağlıklılaştırılması ve restorasyonu konularında yaptıkları yatırımların ikinci sırada yer aldığı söylenebilir.
- Belediye yatırımları özellikle Gaziantep'te özel sektör yatırımlarını ateşlemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nce (ODTÜ) yürütülen "Kommagene Nemrut Koruma ve Geliştirme Programı" Bölge turizmine büyük katkılar sağlayacak olup uygulamaya geçme aşamasındadır. Mardin Koruma Amaçlı İmar Planı İhalesi'nin ön hazırlıkları tamamlanmıştır. Şanlıurfa ve Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planları ise yapım aşamasında olup, Gaziantep ve Midyat Koruma Amaçlı İmar Planları uygulama aşamasındadır. Bu projelerin uygulanması sonucu, Gaziantep'te olduğu gibi, adı geçen kentlerde de benzer gelişmelerin olması çok muhtemeldir.
- Bölge'de plan uygulama kurumlarının birbirlerinden bağımsız çalışması, iller arasında hiçbir şekilde yatırım ve tanıtım konularında koordinasyonun bulunmaması, Bölge'nin temel sorunlarını oluşturmaktadır.
- Mali kaynak açısından Bölge'de herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yatırım olanakları dikkat çekicidir. Bu yatırımlar GAP Eylem Planı'nın yürürlüğe girmesinden sonra ve bu plan doğrultusunda yoğunlaşmıştır. Gaziantep; ilk yatırımların Belediye tarafından yapılması ve sonraki yatırımlara yol açılması halinde, özel sektörün de yatırımlara hızla katıldığını göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Plan kararları

Yakın gelecekte toplam turizm faaliyetleri içinde birinci sırayı yerel rekreasyon, ikinci sırayı inanç turizmi, üçüncü sırayı kültür turizmi, son sırayı ise termal turizmin

oluşturacağı geçmiş eğilimlere bakarak söylenebilir. Mevcut ve yapılmakta olan yatırımlar da bu yöndedir.

4. Ulaşım faaliyetleri

Mevcut durum analizi

Mevcut durum analizinde bölgedeki 9 ile ait karayolu, demiryolu ve havayolu sistemleri ayrı ayrı belirtilmiştir.

Karayolu sistemi ile ilgili olarak bölgenin en önemli ulaşım aksı, Edirne - Kapıkule sınır kapısından başlayarak İstanbul- Ankara-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre üzerinden Irak'a devam eden karayolu aksı olduğu ve Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak illerinin bu aks üzerinde yer aldığı belirtilmiş, bu yol aynı zamanda Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığının yapıldığı ana aks olduğu eklenmiştir. Bölge içindeki II. Derece yollar ise illeri birbirlerine bağlayan yollar olup, bunların; Hatay-Osmaniye-Adıyaman karayolu, Adıyaman-Diyarbakır karayolu, Adıyaman-Şanlıurfa Karayolu, Öncüpınar-Kilis-Gaziantep karayolu, Kahramanmaraş-Gaziantep-Şanlıurfa Karayolu, Elazığ-Diyarbakır-Mardin karayolu, Diyarbakır-Siirt karayolu, Batman-Siirt-Şırnak-Hakkâri Karayolu olduğu anlatılmıştır. Yol kaliteleri açısından bölgedeki devlet karayolları sert yüzeyli asfalt olup, il yollarının büyük kısmı asfalt, az bir kısmının ise stabilize olduğu ve bölgede kaplaması yapılmamış çok az yolun kaldığı belirtilmiştir.

Demiryolu ulaşımı ile ilgili olarak il ve ilçelerdeki demiryolu güzergahları ayrı ayrı belirtilmiştir. Buna göre; Güney ve Orta Anadolu'dan gelerek Narlı'da birleşip Gaziantep üzerinden güneydoğuya uzanan demiryolu tek hat olarak Şanlıurfa ve Mardin illerinin güney sınırı boyunca devam etmekte ve Nusaybin'de Suriye'ye geçmektedir. Diğer bir hat ise Elazığ üzerinden bölgeye giren Diyarbakır-Batman-Kurtalan hattıdır. Doğu Anadolu ile Çukurova'yı birbirine bağlayan Kurtalan Demiryolu 1944'te açılmıştır. Bu hat ana seferler için kullanılan hattır. Adıyaman İli'nde ise demiryolu ulaşımı Gölbaşı ilçesinden yapılmakta olup, Malatya - Adana demiryolu Gölbaşı'ndan geçmektedir. Bölge'de 9 ilden yalnız 7'si demiryolu güzergahı üzerinde yer almaktadır.

Havayolu ulaşımı ile ilgili olarak bölgede bulunan havaalanı ve havalimanlarının illere göre konumları, kapasiteleri, kente uzaklıkları ve bölgeye hizmet eden havayolu şirketlerinin analizi yapılmıştır. Hava trafiğinin son bir yıl içinde yaklaşık % 35,0 artış gösterdiği saptanmış, en yüksek artış oranı % 52,2 ile Gaziantep'te olduğu belirtilmiştir. Diğer iki büyük havaalanı olan Diyarbakır'da artış oranı % 31,7, Şanlıurfa'da ise % 23,0 olduğu tespitine varılmıştır.

Plan kararları

Ulaşım sektörüyle ilgili olarak gerek Bölgeye ulaşım, gerekse Bölge içi ulaşımında mevcut ulaşım sistemi plan dönemi ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayacak düzeyde olduğu belirtilerek, turizm sektörünü etkileyecek herhangi bir ek ulaşım kararı veya yatırım önerisi getirilmemiştir.

Sosyal göstergeler

1. İstihdamın dağılımı

Mevcut durum analizi

Çizelge 6.15. GAP illeri ve alt bölgelerde çalışan nüfusun ana sektörlerle dağılımı

ALT BÖLGE	İLLER	ANA EKONOMİK SEKTÖRLER (%)								
		TARIM		SANAYİ(*)		TİCARET		HİZMET		TOPLAM
		2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005/10
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	19,0	24,6	34,4	32,2	21,3	18,9	25,3	24,3	100,0
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	33,6	27,9	14,9	17,2	25,4	21,5	26,1	33,4	100,0
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	29,1	28,1	15,2	19,5	19,9	19,2	35,8	33,2	100,0
GAP TOPLAMI	BÖLGESİ	27,0	26,6	22,4	23,7	22,5	19,9	28,1	29,8	100,0

(*)İnşaat sektörü dahil

Kaynak: TÜİK, 2005 ve 2010 verileri

Çizelge 6.16. GAP Bölgesi alt bölgelerinde istihdam ve nüfus oranları (2010)

ALT BÖLGE	İLLER	NÜFUS	NÜFUS %	İSTİHDAM %'Sİ
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	2 414 833	31,8	39,7
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	3 192 329	42,0	36,4
TRC3	Batman, Mardin, Siirt, Şırnak	1 985 610	26,2	23,9
GAP Bölgesi Toplamı		7 592 772	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, 2010 Verileri

GAP Bölgesi illerinin 2005 ve 2010 yıllarında istihdamın sektörlere göre dağılımı incelenmiş, turizmin sektörünü içine alan hizmetler sektöründe 2005 yılında toplam nüfusun % 28,1'i, 2010 yılında toplam nüfusun % 29,8 lik miktarının istihdam edildiği görülmüştür.

Plan Kararları

Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin genellikle ilkbahar ve Sonbahar aylarını tercih ettiği dikkate alınarak, (senede toplam 3 ay) ilave geceleme talebinin yaratacağı yatak sayısı % 25 doluluk varsayımı ile 57.424 olarak hesaplanmıştır. Belirtilen geceleme ve yatak sayılarının Bölge ekonomisine olası katkıları aşağıda özetlenmiştir.

A) İnşaat Sektörü

- Yatak başına 25 m² kapalı alan varsayımı ile 1 435 600 m² inşaat
- 500 TL/m² inşaat maliyeti ile 717 800 000 TL inşaat cirosu

B) Ek İstihdam

- Yatak başına 0,20 personel varsayımı ile = 11 490
- Ticaret ve hizmetler sektörü ek istihdam (takribi) = 3 280
- Ara Toplam = 14 770

C) Projenin Gıda İhtiyaçları

a) Süt, 0,25 litre/kişi/gün	= 1 310 000 litre
b) Peynir 30 grm/kişi/gün	= 157,2 ton
c) Tereyağı 30 gram/kişi/gün	= 157,2 ton
d) Bal, reçel,30 gram/kişi/gün	= 157,2 ton
e) Ekmek 0,75 ekmek/kişi/gün	= 3 930 000 adet
f) Şişe suyu 1 litre/kişi/gün	= 5 240 000 adet (1 litrelik şişe)
g) Et 250 gram/ kişi/gün	= 1 310 ton
h) Meyve-Sebze-Salata 1 kg/kişi/gün	= 5 240 ton
i) Yumurta ½ yumurta/kişi/gün	= 2 620.000 adet
j) Tavuk 1/6 tavuk/ kişi/gün	= 873 000 adet

D) Turistik Eşya Satışları, Müze Girişleri, Ulaşım Giderleri Ve Yemek Gelirleri

Geceleme Başına 50 TL Varsayımı ile 262 000 000. TL

E) Konaklama giderleri

Geceleme başına 70 TL varsayımı ile 366 800 000. TL olarak belirlenmiştir.

2. Nüfusun artmasında göçün önemi

Mevcut Durum Analizi

GAP Bölgesi ülke ölçeğinde nüfusu en fazla artan bölgelerden biridir. Bölge genelinde doğurganlığın azalma trendinde olmakla birlikte çok yüksek olması bunun başlıca nedenidir. Bölge genelde göç alan bir bölge olmamakla birlikte, bölge içi göç hareketleri oldukça fazladır.

Bölge genelinde nüfus hareketleri çok yoğundur. Gerek güvenlik sorunları, gerek ekonomik kısıtlar, gerekse daha iyi sosyal koşullar kırsal alanların hızla göç vermesine neden olmaktadır. Göçler bölge içinde başta üç büyük il merkezi olan Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'ya yönelmektedir. Diğer il merkezleri ve büyük

ilçe merkezleri de bu göçten nasibini almaktadır. Ancak, kırsal niteliğini koruyan ve yatırımların az olduğu kentsel merkezlerin nüfusları aynı hızla artmamaktadır.

Adıyaman İli konumu nedeniyle GAP yatırımlarından en az faydalanan illerden biridir. Bu nedenle, 20 yıllık dönem içinde göç veren illerden biri olmuştur. Göç özellikle kırsal nüfusta yoğun olarak yaşanmıştır. İlk etapta, kentsel merkezlere yönelen nüfus bu merkezlerin nüfusunu şişirmiş, ancak sonraki yıllarda, kentsel merkezlerde de iş olanakları bulunamadığından, daha büyük merkezlere göç başlamıştır.

Diyarbakır, bölge içinde nüfus açısından en büyük üç ilden biri olması ve yoğun göç almasına karşın, bu üç il içinde nüfus gelişimi en az olan ildir. Bunun en önemli nedeni, ekonomik olanakların Şanlıurfa ve Gaziantep'in gerisinde kalmasıdır. Diğer taraftan ilde hala güvenlik sorunlarının olması, ekonomik yapıyı ve yatırımları, dolayısıyla nüfus gelişimini olumsuz etkilemektedir. İl içinde kentsel merkezlerdeki yığılma da büyük ölçüde güvenlik sorunlarından kaynaklanmıştır.

Gaziantep il olarak önemli bir ekonomik atılım gerçekleştirmiştir. Önemli sanayi yatırımlarının yanı sıra hizmet sektörlerindeki gelişmeler de ile göçü hızlandırmıştır ve son on yıl içinde bölge ölçeğinde nüfusu en fazla artan il olmuştur. Gerek il içindeki kırsal yerleşmelerden, gerek bölge içinden Gaziantep'e göç çok yoğundur. İl içinde il merkezi dışında Nizip gibi büyük ilçe merkezleri de bu göçlerin hedefi olmaktadır.

Mardin İli de özellikle 1990-2000 döneminde büyük nüfus artışı gösteren illerden biri olmuştur. Bu artış bir ölçüde bazı ilçelerde köylerin boşaltılmasından ve kırsal nüfusun il ve ilçe merkezlerine yerleşmesinden kaynaklanmıştır. Son on yıllık dönemde ise artış azalmıştır. Diğer illerde olduğu gibi kırsal nüfus azalmamakla birlikte artış da göstermemektedir.

Kırsal nüfusu en çok azalan illerden biri Siirt olmuştur. GAP yatırımlarından az fayda gören ilde, güvenlik sorunlarının da etkisiyle köylerden göç hızlanmıştır. İl bütün olarak da az gelişme gösteren illerden biridir.

Şanlıurfa İli GAP yatırımlarından en çok faydalanan il olmuştur. Tarımsal yatırımların yanı sıra, hizmet sektöründe de gelişmeler sonucu, bölgede nüfusu en fazla artan il olmuştur. Dikkat çekici olan ise, ilde kırsal nüfusun, kentsel nüfusla paralel artış göstermesi ve özellikle son 10 yıllık dönemde, kentsel nüfus artış hızı düşüş gösterirken, kırsal nüfus artışının düzeyini korumasıdır.

Şırnak İlinin GAP Bölgesi içinde, nüfus artışının en yüksek olduğu illerden biri olması dikkat çekicidir. Şırnak'ın 1990'da il olması, kamu kurumlarının gelmesi, askeri yığılmalar ve güvenlik nedenleriyle çevreden göçler sonucu, Şırnak il merkezinin yanı sıra, Silopi ve Cizre gibi ilçe merkezlerinin nüfuslarında da gelişme olmuştur.

Plan kararları

Planda göçün önlenmesine yönelik herhangi bir karar önerilmemiştir.

3. Tüm ilgi gruplarının ve paydaşların fikirlerinin alınması

Mevcut durum analizi

Merkezi Yönetim ve Üst Düzey Kararları ve Projeler ile ilgili olarak, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Dokuzuncu Kalkınma Planındaki turizm planlaması, bölgesel gelişim ve bölgeye ilişkin turizm kararlarına yer verilmiştir. Bölgede yer alan İpekyolu, Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajanslarının misyon ve vizyonları ile, bölgede yürütülen çalışmaları anlatılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Türkiye Turizm Stratejisi ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı, Turizm Merkezleri ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri, 2011 yılında yapılması planlanan işler bünyesinde Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Bakım- Onarım ve Restorasyon İşleri, Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Muhtelif Etüt Proje İşleri, Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan İnşaatlar, geçmiş dönemlerde gerçekleştirilen projeler ile ilgili Turizm Envanterleri ve Turizmi Geliştirme Planları ve GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı'na yer verilmiştir.

Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Koruma Alanları ve 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planları incelenmiştir.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bünyesinde GAP Eylem Planı, GAP Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı, Geçmiş Dönemlerde Gerçekleştirilen Projeler ile ilgili GAP Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Projesi, Atatürk Baraj Gölü Alt-Bölge Gelişme Planı, Adıyaman Eko Kent Planlama Yaklaşımı, Birecik, Halfeti, Suruç İlçelerinin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelenmesi, Acırlı (Midyat-Mardin) Sit Alanı Çevre Düzenleme Projesi, Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması, Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Yerlerde Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması, Mardin Kasımiye Medresesi Restorasyonu, Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu, Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu, Birecik Barajından Etkilenen Nüfusun Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Sosyo-Ekonomik Yatırımları İçin Planlama ve Uygulama Projesi gibi yapılan çalışmalar anlatılmıştır.

Plan kararları

Konu ile ilgili plan kararlarında yer alan yorumlar aşağıdaki gibidir:

Bölge'de plan uygulama kurumlarının birbirlerinden bağımsız çalışması, iller arasında hiçbir şekilde yatırım ve tanıtım konularında koordinasyonun bulunmaması, Bölge'nin temel sorunlarını oluşturmaktadır.

Uygulama araçlarının en önemlisi şüphesiz ki teknik bilgiye sahip insan gücüdür. Bölge'de yapılan çalışmada salt turizme yönelik herhangi bir teknik (planlama ve ya uygulama) birime rastlanmamıştır. Bütüncül turizm planlaması kavramı veya bu konuyla uğraşan birim yoktur. Konular münferit olarak ele alınmakta ve çözülmektedir.

Röleve, restitüsyon, restorasyon projeleri genellikle Diyarbakır ve Gaziantep'te yerleşik özel sektör firmaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm

Bakanlığı'na bağlı Diyarbakır Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü ile yapılan görüşmede kurulların gelen proje taleplerine ancak 6 ay sonra cevap verebildiği öğrenilmiştir.

Önemli uygulama araçlarından bir diğeri olan mali kaynak açısından ise, Bölge'de herhangi bir sorun olmadığı açıkça görülmektedir. Özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yatırım olanakları dikkat çekicidir. Bu yatırımlar GAP Eylem Planı'nın yürürlüğe girmesinden sonra ve bu plan doğrultusunda yoğunlaşmıştır. Gaziantep; ilk yatırımların Belediye tarafından yapılması ve sonraki yatırımlara yol açılması halinde, özel sektörün de yatırımlara hızla katıldığını göstermesi açısından önemli bir örnektir.

4. Sürdürülebilir gelişme promosyonu için olan organizasyonlarda yerli nüfusun ve etnik azınlığın temsil edilmesi

Mevcut durum analizi

Yıllık yaklaşık 100 000 kişilik bir kitle (tümü Şii kökenlidir) İran Van-Bitlis- Veysel Karani-Diyarbakır-Şanlı Urfa- Gaziantep-Kilis Öncüpınar yoluyla Suriye'ye geçip Sitti Zeynep Türbesini ziyaret etmekte ve aynı yolla geri dönmektedir. Bölgede konaklamayan bu kitlenin ikincil harcamaları da son derece düşüktür. Hristiyan kökenli inanç turizmi kaynaklarına yurt dışı talebin tüme yakın bir kesimini, yurt dışında yerleşmiş Süryani nüfus oluşturmaktadır. Bu talep mevcut kaynakları turla gezme görmeden çok akraba ziyaretine gelmişken Süryani eserlerini ve mabetlerini ziyaret şeklinde kendini göstermekte olup geliştirilmesi halinde büyük bir potansiyel arz etmektedir.

Plan kararları

Mardin Turabdin Bölgesi'nde Turabdin Haftası organizasyonu ile Hafta boyunca Bölge'yi geçmiş tarihlerde terk etmiş Süryani nüfusun Bölge'yi ziyaret etmesi, bu dönemde muhtelif etkinliklerin düzenlenmesi, Bölge nüfusu üzerinde son derece olumlu sonuçlar verebileceği gibi, Bölge'nin yurt dışında tanıtımı açısından da önemli olacaktır.

5. İçilebilir suya erişim

Mevcut durum analizi

Adıyaman ilinde su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Ağustos ve Aralık arasında kuraklık arttığında kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Adıyaman'da içme suyu arıtma tesisi yoktur. Su dağıtım sistemine verilmeden önce depolarda klor gazıyla dezenfeksiyon uygulanmaktadır. Su şebekesi bugün için yeterlidir.

Batman'ın 50 yıllık su ihtiyacını karşılayacak Zilek ve Batman projeleri kapsamında içme suyu, isale hattı ve su depoları yer almaktadır. Altyapı yetersizliğinden kaynaklanan sıkıntılardan dolayı su sıkıntısı yaşanmaktadır.

Diyarbakır'da mevcut içme suyu kaynak suları ve derin kuyulardan dalgıç pompalarla çıkarılan sulardan ibarettir. İlin su temini Dicle Barajı ve Gözeli Su Havzasından sağlanmaktadır.

Gaziantep kentine içme suyu şehrin değişik yerlerinde bulunan kuyulardan, Kartalkaya Barajı'ndan, Kahramanmaraş-Narlı ovasındaki Mizmilli kaynağından sağlanmaktadır. Sular arıtma tesislerinde arıtılmaktadır.

Su sıkıntısı çeken Kilis ilinde halk içme ve kullanma suyu ihtiyacını kendi imkanları ile açtığı kuyulardan temin etmektedir. Belediye hizmet bölgesi içindeki içme suyu kaynakları; Yeniyapan, Narlıca ve Seve Barajı'dır. Kilis Belediyesi, içme suyu arıtma tesislerini devreye sokarak yıllardır süregelen su sorununa kalıcı bir çözüm getirmiştir.

Mardin'de İçme suyu olarak kullanılan Gurs Suyu su kaynağında aynı zamanda yüksek şelaleler mevcuttur. İçme suyu sorun olmaya devam etmektedir.

Siirt'de mevcut içme suyu Hesko olarak bilinen tek bir kaynaktan karşılanmaktadır. İlde mevcut arıtma tesisi olmadığından, içme suyu arıtma işlemi yapılmamaktadır. Su kirliliğini önlemek için otomatik klorlama cihazları kullanılmaktadır.

Şanlıurfa'da içme suyu ihtiyacı Atatürk Barajı Şanlıurfa tünelleri çıkış ağzından alınan su ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılmış olan içme suyu pompajı ve arıtma tesisinden sağlanmaktadır. Şehir merkezinin uzun yıllar içme ve kullanma suyu problemi giderilmiştir. İçme suyu arıtma tesisinden il merkezinin içme suyu ihtiyacı tamamıyla karşılanmaktadır.

Şırnak'da Kasrik, Güçlükönak, Fındık, Sırtköy, Çalışkan, Görümlü ve Şenoba belediyelerinde şebeke mevcut ve yeterli durumda iken, Balveren, Cizre, İdil, Silopi, Başverimli, Uludere ve Uzungeçit belediyelerinde ise yetersiz durumdadır. Arıtma tesisi ise hiçbir belediyede yoktur.

Plan kararları

Planda İçilebilir Suya Erişim ile ilgili herhangi bir karar bulunmamaktadır.

6. Somut olmayan kültürel mirasın korunması

Mevcut durum analizi

Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerler; Halkoyunları ve Halk Müziği, Yöre Mutfağı, Festival ve Özel Günler, Geleneksel Giyim ve Geleneksel El Sanatları ayrıntıları yönünden oldukça zengindir. Bölgeye özgü öne çıkan kültürel mirasın fazlalığı bilhassa yöre mutfağı ve sıra geceleri dünya çapında ilgi çekmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bazı yörelerinde belli günlerde uluslararası nitelikte yerel etkinlikler düzenlenmektedir. Günümüzde bu etkinlikler yerel turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. Bölge'de düzenlenen bu etkinlikleri aşağıda özetlenmiştir. Aşağıda belirtilen özel günler dışında illere özel kurtuluş günleri ve çeşitli yerel etkinlikler yer almaktadır ancak bunların turizm için önemleri bulunmamaktadır.

Adıyaman İli'nde Uluslararası Kommagene Festivali düzenlenmektedir.

Diyarbakır'da kutlanan özel günler İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı Tarancı'yı anma günleri ile Diyarbakır

Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından düzenlenen Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivalidir. Gaziantep'te 1-15 Eylül tarihleri arasında Uluslararası Altın Fıstık Festivali ve 15-22 Nisan tarihleri arasında Turizm Fuarı yapılmaktadır.

Gaziantep'te düzenlenen başlıca etkinlikler Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Altın Fıstık Festivali ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen Kültür ve Bahar Bayramı'dır.

Kilis İli'nde düzenlenen en önemli etkinlik Mercidabık Zaferi'nin kutlanması etkinliğidir.

Mardin İli'nin en önemli yerel etkinliği Yeşilli'de düzenlenen Kiraz Festivali'dir.

Siirt'teki önemli etkinlikler Veysel Karani Anma Günü, İbrahim Hakkı Anma Günü ve Siirt Fıstığı Teşvik ve Bal Festivali'dir.

Şanlıurfa İli'nde ise her yıl Birecik'te Kelaynak Festivali yapılmaktadır. Bu festival hem yurt içinden hem de yurt dışından ilgi görmektedir ve önemli bir turizm aktivitesi yaratmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa Belediye Başkanlığı tarafından Şanlıurfa Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir.

Plan kararları

Mevcut Durum Analizinde belirtilen etkinliklerin desteklenmesi dışında bunlara ek olarak Mardin ve Midyat'ın beraberce organize edeceği ve her yılın belirli haftalarında tekrar edilen "Turabdin Kültür Haftası" şeklinde bir düzenlemenin Bölge dışından Süryani kökenli önemli bir nüfus çekebileceği düşünülmüş ve bu konuda;

- Midyat Metropoliti
- Mardin Metropoliti
- Midyat ve Mardin Belediye Başkanlıkları
- Midyat Kaymakamlığı

- Mardin Valiliği

ile görüşülmüştür. Görüşülen tüm taraflar istisnasız olarak bu görüşü benimsemiş, böyle bir organizasyona katkı sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir.

Bu gelişmeyi ayrıca desteklemek maksadıyla Bölge'de yer alan;

- a) Hah (Anıtlı) Kilisesi
- b) Mor Avgin Manastırı
- c) Mor Kiryakus Manastırı'nın

restore edilmesi ve ziyarete açılması bir yandan çekiciliği arttıracak diğer yandan gecelemeği uzatabilecektir.

7. Turizm eğitim faaliyetleri

Mevcut durum analizi

Bölgede seyahat işletmeciliği, turizm rehberliği, konaklama işletmeciliği, yiyecek içecek işletmeciliği konularında eğitim veren 11 adet yükseköğrenim kuruluşu bulunup, bu kuruluşların 2010-2011 öğrenim yılı toplam kontenjanının 925 kişi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bölgede Konaklama ve seyahat hizmetleri ile yiyecek içecek hizmetleri eğitimi veren eğitim veren 7 adet orta öğrenim kuruluşu bulunmaktadır. Bu orta öğretim kuruluşlarının 2010-2011 yılı toplam kontenjanı 1140 kişidir.

Plan kararları

Bölgede yeterli sayıda turizm eğitimi veren kuruluş yer almaktadır. Gerekli yatırımların yapılması ve turist sayısının artırılması halinde turizm tesislerinde iş imkanlarının artmasıyla bu kişilerin bölge içinde istihdamı mümkün olacaktır. Turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitimi de büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla turizmin yerel ekonomiye sağlayacağı sosyal ve ekonomik faydaları her türlü yerel basın ve yayın organı ve yerel toplantılar ile

yerel siyasetçiler ve kamu yöneticileri tarafından anlatılmalıdır. Turizm Master Planı'nın bir kalkınma projesi olduğu görüşü özellikle vurgulanmalıdır. Ayrıca, tüm okullarda konunun işlenmesi sağlanmalıdır.

8. Turizm örgütlerinin faaliyetleri

Mevcut durum analizi

Turizm Örgütleri ve Turizm Faaliyetleri konusunda Kamu Kuruluşlarından Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatları, özel Sektör kuruluşlarından seyahat acenteleri ve tur rehberleri, tur organizasyonları ve tur güzergahları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bölge bazında bir teşkilatı bulunmamaktadır. Her il merkezinde Turizm İl Müdürlükleri ve Adıyaman Kahta'da Turizm Danışma Bürosu bulunmaktadır.

Bölgede 1997 yılında 40 adet seyahat acentesi bulunurken bu sayı 2010 yılında 144'e yükselmiştir. 2010 yılı itibariyle Adıyaman'da 5, Batman'da 7, Diyarbakır'da 34, Gaziantep'de 59, Kilis'de 1, Mardin'de 8, Siirt'de 3, Şanlıurfa'da 24, Şırnak'da 3 adet seyahat acentesi bulunmaktadır.

Bölgeye yönelik 22 adet tur bulunmaktadır. Turlar genelde talebe uygun olarak düzenlenmektedir. Bölgeye gelen turlar genelde İstanbul ve Ankara ve daha az sayıda İzmir ve Konya kaynaklıdır. Bölgede en çok ziyaret edilen yerler; Hasankeyf, Deyr Ul Zafaran Manastırı, Nemrut Dağı, Midyat, Harran, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep Kent Merkezleri'dir.

Plan kararları

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tur güzergâhlarına ilişkin doğrudan karar verici bir politikası yoktur. Bu ortamda plan dönemi içinde sadece kültür turizmi maksadıyla Bölge'ye gelecek turların ve özel araçla gelip Bölge turu yapacak olan ziyaretçilerin takip edebilecekleri muhtemel rota tahmini sunulmuştur. Bu güzergâh

tahmininin yapılması sırasında kültür turizmi açısından önemli kaynaklar, konaklama imkânı veren yerleşim merkezleri ve günümüze kadar olan tanıtım ve marka imajları esas alınmıştır.

Bölge'deki özel koşulların plan döneminde de devam etmesi halinde Bölge'nin önemli merkezlerine uçakla hafta sonu (bayram tatili v.b.) ulaşmak ve bir kentte konaklayarak yakın çevredeki kaynakları günübirlik turlarla görmeye dayalı bir gelişimin desteklenmesi faydalı olacaktır.

Arazi çalışması sırasında tüm inanç merkezleri ziyaret edilmiştir. Ancak, bu merkezleri birleştiren belirgin bir güzergâh tespit edilememiştir. Genelde ziyaretçilerin kendi tercihleri ve inançları doğrultusunda bu merkezleri ziyaret ettikleri ve ziyaretlerin noktasal olduğu düşünülmektedir.

Çevresel göstergeler

1. Turist sayısındaki değişim

Mevcut durum analizi

Bölgeye kültür turizmi maksadıyla gelen yıllık turist sayısının 70 000 dolaylarında olduğu (en çok ziyaret edilen Gaziantep cam ve mutfak müzeleri ve Nemrut Dağı kayıtlarından tespit edildiği kadarı ile) tahmin edilmektedir.

İnanç turizmi maksadıyla bölgeye gelen yerli turist sayısına ilişkin gerçekçi bir değer verebilmek mümkün değildir. İslam inancına hitap eden kaynaklar son derece yoğun kullanılmakta olup bunların hiçbirinde biletli giriş yoktur. Bu nedenle bu noktalara bölge dışından gelen turist sayısı tahmini dahi son derece zordur. İslami inanç merkezleri temel olarak içinde bulunduğu il veya çevre il nüfusları tarafından ziyaret edilmekte olup bölge dışından inanç turizmi maksadıyla gelen yerli turist sayısı kabaca 5 000 olarak tahmin edilebilir.

Yıllık yaklaşık 100 000 kişilik bir kitle (tümü Şii kökenlidir) İran Van-Bitlis- Veysel Karani-Diyarbakır-Şanlıurfa- Gaziantep-Kilis Öncüpınar yoluyla Suriye'ye geçip

Sitti Zeynep Türbesini ziyaret etmekte ve aynı yolla geri dönmektedir. Bölgede konaklamayan bu kitlenin ikincil harcamaları da son derece düşüktür. Hristiyan kökenli inanç turizmi kaynaklarına yurt dışı talebin tüme yakın bir kesimini, yurt dışında yerleşmiş Süryani nüfus oluşturmaktadır. Bu talep mevcut kaynakları turla gezme görmeden çok akraba ziyaretine gelmişken Süryani eserlerini ve mabetlerini ziyaret şeklinde kendini göstermekte olup geliştirilmesi halinde büyük bir potansiyel arz etmektedir.

Bölgedeki termal turizm talebi son derece kısıtlı olup, mevcut tesisler ağırlıkla yerel talebe cevap vermektedir.

Plan kararları

Plan kararlarında, planlama dönemi içinde Türkiye nüfusunun yaklaşık 80 milyon olacağı ve bu nüfusun % 50'sinin (40 milyon) her yıl turizm faaliyetlerine katılacağı, bir kişinin 25-65 yaşları arasında 40 yıl boyunca tatile çıkacağı, 40 yılda bir defa Bölge'ye geleceği varsayılmış ve planlama dönemi sonu itibariyle Bölge'nin yıllık yerli turist çekim potansiyeli bir milyon olarak tahmin edilmiştir. Yıllık bir milyon yerli turist tahminine kültür, termal ve inanç turizmi maksadıyla Bölge'ye gelecek olanların tümü dahil edilmiştir.

Yabancı turist tahminiyle ilgili Kapadokya emsal alınmıştır. 2010 yılı itibariyle son derece iyi tanıtılmış ve markalaşmış olan Kapadokya'ya gelen yıllık yabancı turist sayısı 1 492 966 kişidir. Plan dönemi içinde tanıtım faaliyetlerinin artmasıyla GAP Bölgesi'ne yaklaşık olarak Kapadokya'ya gelen turist sayısının 1/3'ü kadar (500 000) yabancı turistin geleceği varsayılmaktadır.

2. Üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması

Mevcut durum analizi

Adıyaman mevcut atık su arıtımını sağlayabilecek aktif bir tesis ve sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip değildir. Evsel atıklar belediye tarafından toplanmaktadır. Toplanan atıklar Adıyaman kentinin yaklaşık 7 km. güney

doğusunda bulunan mevkiide depolanmaktadır. İl merkezinde oluşan tıbbi atıkların bir kısmı İstanbul, Ankara, Antalya, Sivas ve Muğla illerinde bulunan yakma tesislerinde, bir kısmı da düzensiz depolanmak suretiyle bertaraf edilmektedir.

Batman'da evsel atıkların oluşturduğu bir kirlenme söz konusudur. Şehrin evsel atıkları Belediye Temizlik Müdürlüğü bünyesinde yapılan çalışmalarla toplanmaktadır. İl Çevre Müdürlüğüne atık kâğıtlar toplanarak geri kazanım sağlanmaktadır. Düzenli katı atık sahasındaki atıklar, sağlıklı koşullarda çöp ayıklayıcılar tarafından değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Diyarbakır'da kullanılan atık depolama sahasında düzensiz depolama yapılmakta olup, bu saha da ömrünü doldurmak üzeredir. İl merkezinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından planlanan Düzenli Depolama ve Kompost Tesisi proje aşamasındadır.

Gaziantep çöp depolama sistemi projesine göre çöpler kendi içerisinde sınıflandırıldıktan sonra yakılacak ve buradan elektrik enerjisi elde edilecektir. Katı Atık Düzenli Depo Tesisleri'nde toplanılan evsel katı atıklardan çıkan metan gazı sıkıştırılmış doğal gazla dönüştürülerek, elde edilen gaz elektrik üretiminde ve araçlarda yakıt olarak kullanılacaktır.

Kilis'de Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi, ruhsatlandırma işlemlerini müteakiben 2011 yılı içinde açılacağı öngörülmüştür. Mevcut vahşi depolama alanının rehabilitasyonu çalışmaları da GAP Bölge Kalkınma İdaresi finansmanı ile gerçekleştirilmiştir.

Mardin İli yaşanabilir sit şehri olması ve konutların ve sokakların konumu nedeni ile çöp toplama araçları sokaklara girememekte ve bu nedenle evsel atıkların ara depolanmasında kullanılan ekipmanlar da yetersiz kalmakta, katı atıkların bertaraf işlemi başlangıç aşamasında sekteye uğramakta ve bu durum atıkların yönetimi konusunda önemli bir sorun olmaktadır. İl merkezinde ve ilçelerde toplanan çöpler yerleşim alanlarının yakınlarında ve yol kenarlarında seçilen yerlerde düzensiz olarak depolanmaktadır. Depolanan bu çöplerin yanması sonucu oluşan duman hem hava kirliliğine neden olmakta hem de önemli bir trafik sorunu olarak ortaya

çıkılmaktadır. Mardin Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi'nin 2012 yılında işletmeye alınması planlanmaktadır.

Siirt'de şehrin belirli bölümlerine yerleştirilen konteynırlarda biriktirilen çöpler vahşi depolama şeklinde depolanmaktadır. Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi Uygulama Projesine ait İnşaat çalışmaları 2009 yılında başlamış, olup, % 70 oranında tamamlanmıştır.

Şanlıurfa'da katı atıklar katı atık birliği desteği ile kurulan düzenli depolama alanında bertaraf edilmektedir. Katı atık deponi alanında oluşan sızıntı suyu geri devir yöntemi uygulanarak sahanın üstünün sulanmasında kullanılmaktadır. İlde katı atık birliği üyesi olmayan diğer ilçe ve belde merkezlerinde oluşan atıklar vahşi depolama ile plansız bir şekilde uzaklaştırmaktadır.

Şırnak İl Merkezinde 300 adet çöp toplama konteynırı bulunmasına karşın, halk çöp toplama noktaları ve konteynırları dururken, çöplerini düzensiz bir şekilde bırakmaktadır ve önemli bir çevre sorunu yaratmaktadır. Katı Atık Depolama Alanı'nın ise 2011 yılında faaliyete geçmesi beklenmektedir.

Plan kararları

Planda, üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması ile ilgili herhangi bir karar bulunmamaktadır.

3. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı

Mevcut durum analizi

Bölgedeki Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Dağılımı aşağıda verilmiştir.

Çizelge 6.17. GAP Bölgesi'nde iller itibariyle taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının dağılımı

İller	Sivil Mimarlık	Dinsel	Kültür el	Askeri	Mezarlar Şehitlik	Anıt Ve Abideler	Doğal Varlık	Kalıntı	Toplam
Adıyaman	18	47	20	8	7	2	6	19	127
Batman	13	32	15	11	8	-	2	5	86
Diyarbakır	132	131	108	14	36	-	7	6	434
Gaziantep	945	68	59	3	17	2	5	4	1 103
Kilis	242	31	20	1	2	2	4	1	303
Mardin	733	135	34	8	27	-	25	7	969
Siirt	26	40	31	8	12	-	5	1	123
Şanlıurfa	726	96	113	10	16	1	7	10	979
Şırnak	18	30	24	7	-	-	-	3	82
TOPLAM	2.853	610	424	70	125	7	61	56	4 206

Plan kararları

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik alınması öngörülen noktasal kararlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Zeugma Arkeolojik sit alanının tamamında korunma amaçlı imar planı yaptırılmalı ve iskele yeri belirlenmelidir. Yapılacak koruma planında otopark alanı, günübirlik tesis, bilet satış gişesi, el sanatları, broşür ve hediyelik eşya satış birimleri, wc, bekçi kulübesi, misafir karşılama birimlerinin yerleri belirlenmelidir.

Aşağı Çardaklı Köyü Sahili'nin baraja yakın kısımlarda, alanın yeşil dokusunu bozmayacak bir düzenleme ile günübirlik tesisler önerilmektedir.

Eski Halfeti'nin koruma amaçlı imar planı halen yapım aşamasındadır. Yerleşmenin küçük apart otel ve ev pansiyonculuğu ile desteklenmesi, çok sayıda gelişmesi beklenen günübirlik tekne için yerleşmenin sahil cephesini kapamak yerine güney istikametine (çekem köyü yönüne) yeni rıhtım yapılması önerilmektedir.

Bölge'de gelişmesi önerilen diğer bir turizm türü kış sporları konusunda Karacadağ'ın çok sapa bir noktada yer alması, kotunun düşük (1850 m), pistinin de çok kısa olması aynı tesisin olduğu yerde yenilenmesini anlamsız kılmaktadır. Kış turizminin sürdürülebilirliği açısından Adıyaman Çelikhan İlçesi çevresinde yer alan Akdağ (2506 m), Düzgün Baba (2031 m), Zahiran (2223 m) tepeleri gerek mevsim uzunluğu gerekse kolay ulaşılabilirlik açılarından çok daha elverişli olup bu

Bölge’de kayak federasyonuna gerekli etüt ve yer seçimi yaptırılması önerilmektedir. Bölge’nin Malatya ve Elazığ’a günübirlik mesafe içinde yer alması, talebi güçlendirecek bir etmendir. Kayak federasyonunun Bölge’de uygun yer tespitinden sonra kar derinliği, karlı gün sayısı, nem, sis ve rüzgâr ölçer kayıt cihazlarından oluşan bir rasat istasyonu Bölgeye kurulmalı ve asgari olarak 2 yıl süreyle yapılacak gözlemlerden sonra nihai yatırım kararı verilmelidir.

Termal turizm kaynakları konusunda Bölge’de yer alan Karaali, Çermik ve Holi Kaplıcaları geliştirilmeleri halinde Bölge dışından da uzun süreli konaklamaya imkân veren potansiyele sahiptir. Karaali kaplıca suyu halen termal otellerde ve Bölge’de sayısı hızla artan seralarda ısı kaynağı olarak kullanılmakta olup, önemli bir kısmı da açıkta boşa akmaktadır. Seralar son derece verimli taban toprağı üzerine kurulmuş olup, suyun 1 km.’den daha az bir mesafede yer alan Tek Tek Dağları’nın kıraç batı eteklerine taşınması halinde kıymetli tarım arazileri tekrar devreye girebilecektir. Karaali Bölgesi’nde termal turizm, tarım ve seracılığın beraberce yaşayabileceğı özel bir planlama yapılması önerilmektedir.

Türkiye’de tek örnek olan ve karayolu yapımı nedeniyle tahrip olmuş Yavuzeli Dolmenlerinin yeniden ayağı kaldırılarak Gaziantep Müze Müdürlüğü’nce koruma altına alınması önerilmektedir.

Mardin Kalesinin güney yamaçlarında kentsel sit alanını da tehdit eden kaya düşmesi riski ile ilgili ivedilikle gerekli önlemler alınmalıdır. Bu alanda ayrıntılı bir jeolojik ve jeoteknik rapor hazırlanarak, raporun öngördüğü önlemler yerine getirilmelidir. Kalenin bulunduğu alan arkeolojik sit alanıdır. Bu alanın da koruma amaçlı imar planı yapılması gerekmektedir.

4.Sit alanlarının değerlendirilmesi

Mevcut durum analizi

Planlama bölgesi içinde yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilan edilmiş Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları iller itibariyle detaylı olarak aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge 6.18. GAP Bölgesi'nde iller itibariyle sit alanlarının dağılımı

İLLER	ARKEOLOJİK	KENTSEL	DOĞAL	TARİHİ	TOPLAM SİT ALANLARI
Adıyaman	88	-	4	-	92
Batman	12	-	-	-	12
Diyarbakır	122	1	3	-	126
Gaziantep	200	1	-	-	201
Kilis	25	1	-	-	26
Mardin	82	5	2	-	89
Siirt	13	-	-	-	13
Şanlıurfa	344	6	3	2	355
Şırnak	6	-	-	-	6
GAP TOPLAMI	892	14	12	2	920

Kurumların sit alanları ile ilgili yürüttükleri çalışmalar ise aşağıda verilmiştir. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı;

- Batman, Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma ve Kazı Kurtarma Projesi'nin bitirilmesi,
- Hasankeyf Arkeolojik Sit Alanında Bulunan Yapıların Acil Onarımı,
- Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi,

Kültür ve Turizm Bakanlığı;

- Şanlıurfa Kent Merkezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi koruma planı hazırlanması,
- Nemrut Milli Parkı – Kommagene Höyüğü ve Arsemia, Perre Antik Kenti ve Perre Köyü Sit Alanı, Karakuş Höyüğü, Cendere Köprüsü ve Cendere Nehri ile çevresi ve Eski Kahta'da Yeni Kale ve çevresini kapsayan Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması,
- Batman'da Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması,
- Diyarbakır'da Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması,
- Diyarbakır'da Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması,
- Gaziantep'de Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şahinbey ve Nizip),
- Gaziantep'de Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Gaziantep – Tilmen Höyüğü – Yesemek – Kilis – Oylum Höyüğü – Gaziantep, arasında günübirlik turların düzenlenmesi, Yesemek ve Kilis arasındaki karayolunun iyileştirilmesi,

Gaziantep – Birecik barajı- Zeugma – Halfeti – Rumkale – Gaziantep arasında günöbirlik turların düzenlenmesi, Karkamış'ın orta ve uzun vadede geliştirilmesi),

- Kilis'de Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şahinbey ve Nizip),
- Kilis'de Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Oylum Höyük, Ravanda Kalesi),
- Mardin'de Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Mardin, Midyat ve Savur),
- Mardin'de Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Mardin, Dara, Nusaybin, Midyat, Savur ve Mardin),
- Siirt'de Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (dört höyük, Şirvan Kalesi ve çevresi, Kurtalan ilçesindeki Antik Erzen kenti),
- Şanlıurfa'da Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şanlıurfa, Harran ve Birecik),
- Şanlıurfa 'da Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Şanlıurfa - Harran – Bazda Mağaraları – Han El-Barur Kervansarayı – Şuayb Kenti – Soğmatar, Nemrut Tahtı (Jacob Kilisesi), Göbekli Tepe, Siverek Kalesi),
- Şanlıurfa'da Doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları yönetim planlarının oluşturulması,
- Şırnak'da Sit alanı yönetim planının hazırlanması,
- Şırnak'da Doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları yönetim planlarının oluşturulması,
- Acırlı (Midyat-Mardin) Sit Alanı Çevre Düzenleme Projesi,
- Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması,

Karacadağ Kalkınma Ajansı;

- Sit alanları için alan yönetim planlarının ve koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması.

Plan kararları

- Perre Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanında kazının devam ettirilmesi, ziyaretçi merkezi ve çevre düzenlemesinin yapılması,
- Palanlı Mağarası Doğal Sit Alanı–Perre arasında yaya aksı düzenlemesi ve günübirlik tesis yapılarak ziyarete açılması,
- Hassuni Mağaraları 1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanında Mağaraları çevre düzenlemesi, otopark, ziyaretçi karşılama merkezi yapılması,
- Hilar Mağarası ve Çayönü Ören Yeri 1. Derece Arkeolojik Sit Alanına misafir karşılama merkezi, Boğaz Çayı üzerine yaya köprüsü ve alanın tamamının çevre düzenlemesinin yapılması,
- Tilmen Höyük 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanında çevre düzenlemesine ek otopark, wc, günübirlik tesis yapılması,
- Birecik Baraj Gölü sahası 1. Derece Arkeolojik Sit alanında göl kıyısındaki arkeolojik, tarihi, mimari, doğal değerlerin geliştirilerek baraj gölünün ülkenin tek nehir odaklı turizm alanı olmasının sağlanması,
- Mardin kentsel sit alanının koruma planı yapılması, sokak sağlıklılaştırması ve meydan düzenlemelerinin yapılması,
- Midyat Kentsel Sit Alanı'nda ziyaretçi karşılama merkezi yapılması, Estel meydan düzenlemesi, restorasyonu ve sokak sağlıklılaştırması yapılması,
- Şanlıurfa Kent Merkezi'nin koruma planı yapılması,
- Şanlıurfa Kalesi 1. Derece Arkeolojik Sit alanının Kalenin temizliliğinin yapılması, kazı çalışmalarının başlatılması ve çevre düzenlemesinin yapılması,
- Şanlıurfa Göbeklitepe Arkeolojik sit alanındaki mülkiyet sorunlarının giderilmesi, misafir karşılama merkezi ve çevre düzenlemesinin yapılması,
- Harran Arkeolojik Sit alanında koruma imar planı yapılması ve sur içinde yapılmış olan gecekonduların yıkılması ve çevre düzenlemesinin yapılması,
- Hasankeyf'te müze yapılması, su üzerinde kalan arkeolojik sit alanında koruma planı ve çevre düzenlemesi yapılması,
- Zeugma Arkeolojik sit alanının tamamında korunma amaçlı imar planı yaptırılması,

- Mardin Kalesi'nin Kalenin güney yamaçlarında kentsel sit alanını da tehdit eden kaya düşmesi riski ile ilgili ivedilikle gerekli önlemler alınması,
- Dara antik kenti koruma imar planı yapılması ve Nusaybin karayolu bağlantısının iyileştirilmesi,

Kommagene Nemrut Koruma ve Geliştirme Programı çerçevesindeki alt projeler;

- Kocahisar Köyü, Yenikale-Arsemia Sit Alanları Koruma İmar Planı Projesi,
 - Sofraz Tümölüsleri Arkeolojik Sit Alanı Koruma İmar Planı'nın hazırlanması.
- Hazırlanan projelerle sit alanlarında meydana gelen kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

5. Planlama Bölgesi Çevre Sorunları

Mevcut durum analizi

Çevre ve Orman Bakanlığı Ç.E.D. ve Planlama Genel Müdürlüğü'nün 2010 tarihli raporuna göre:

- Hava kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller: Adıyaman, Batman, Diyarbakır ve Gaziantep
- Atıkların 1. öncelikli sorun olduğu iller: Kilis, Siirt ve Şırnak
- Su kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller: Mardin ve Şanlıurfa olarak belirlenmiştir.

Plan kararları

Kommagene Nemrut Yönetim Planı kapsamında İlk 5 yılda hazırlanacak ve uygulanacak projeler; Palanlı Köyü Çevre Kirliliğinin İzlenmesi Projesi, Sofraz Çayı Çevre Kirliliğinin İzlenmesi Projesi, Besni Çayı Çevre Kirliliğinin İzlenmesi Projesi, Göksu Nehri Çevre Kirliliğinin İzlenmesi Projesi, Taşgedik Köyü Çevre Kirliliğinin İzlenmesi Projesi olarak belirlenmiştir.

6.4.3. Sonuçlar

Turizm Master Planı'nın hazırlık aşamasının incelenmesinde ilk olarak katılım sürecinin değeriendirilmesi yapılmıştır. Bu noktada görüşülen kurum temsilcileri kurumlarında yürütölen GAP Bölgesi ile ilgili çalışmalarını ve bölgeye olan talebin yapısını anlatıp, GAP Turizm Master planından haberdar olup olmadıklarını bildirmişlerdir. Planların uygulanabilirliği ve sürecin asıl öznesi olan insanlara hizmet edebilirliği açısından katılım oldukça önem taşımaktadır.

Planın hazırlanma süreciyle ilgili görüşölen Kalkınma Ajansları, Költör ve Turizm İl Müdürlükleri, Belediyeler ve Sivil Toplum kuruluşlarındaki uzman, şehir plancısı ve turizm araştırmacılarından oluşarı 16 temsilciden 4'ü plan sürecinden haberdar olmadığını belirtmiştir. Bunlar dışında görüşölen 12 temsilci ise plan hazırlanırken görüşlerinin alındığını ve tanıtım toplantılarına katılıp görüş bildirdiklerini açıklamışlardır. Bu da % 75'lik bir orana denk gelmektedir. Bu noktada planların uygulanabilirliği ve sürecin asıl öznesi olan insanlara hizmet edebilirliği açısından, planlama yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olan katılımın sağlandığını söylenebilmektedir.

Temsilciler, kurumlarınca bölgede yapılan çalışmaları kısaca anlattıktan sonra bölgeye gelen turistlerle ilgili bilgiler vermişlerdir. Bölgeye gelen turist yapısı ile ilgili verilen cevaplar, bölgeye költörel amaçlarla gelen yerli turist sayısının yabancılardan daha fazla olduğu yönündedir. Bölgeyi ziyaret için tercih edilen zaman hakkında, en yoğun mevsimin bahar mevsimi olduğu ve en yoğun ayların nisan-mayıs ile eylöl-ekim ayları olduğu cevabı verilmiştir.

Derin görüşmeler yapılırken karşılaşılan koordine problemleri sistemle alakalı bazı aksaklıkların bulunduğunu göstermiştir. Planlama sürecinde kurumların ve kurumlarda çalışan ilgili kişilerin birbirleriyle irtibatsız oluşu, kurumlardaki görev değışiklikleri ve bu görev değışiklikleri nedeniyle kurum hafızasının sekteye uğraması istenilen bilgilere ulaşılmasına, ilgili kişilerin görüşlerinin alınamamasına neden olmuştur.

Bölgede var olan kaynakların bugün olduğu gibi gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için sürdürülebilir bir turizm planlaması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm planlamasında asıl hedef turizmin çevreye ve ekonomiye etkileriyle ilgili bilinci artırmak, planlara bu bakış açısıyla yön vermektir.

Bölgede sürdürülebilir turizmin değerlendirilmesi aşamasında, sürdürülebilir turizmin belirleyicileri olan ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerin incelenmesi için planda mevcut durum analizinde göstergenin bölgedeki durumu belirlenmiş, plan kararlarında da önerilen kararlar ortaya konmuştur.

Çizelge 6.19. sürdürülebilir turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerinin GAP Turizm Master Planı'nın mevcut durum ve plan kararlarında incelenme durumuna göre hazırlanmıştır. Planda göstergelere yer verilmişse +, verilmemişse – koyulmuştur.

Çizelge 6.19. Sürdürülebilir turizm göstergelerinin GAP turizm master planında incelenmesi

	Sürdürülebilir Turizm Planlamasının Göstergeleri	Mevcut Durum	Plan Kararları
Ekonomik Göstergeler	E.1.Otellerin Verimlilik Düzeyi	+	+
	E.2.Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları	+	+
	E.3.Bölgeye Yapılan Yatırımlar	+	+
	E.4.Ulaşım Faaliyetleri	+	+
Sosyal Göstergeler	S.1.İstihdamın Dağılımı	+	+
	S.2.Nüfusun Artmasında Göçün Önemi	+	-
	S.3.Tüm İlgili Grupları ve Paydaşların Fikirlerinin Alınması	+	+
	S.4.Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi	+	+
	S.5.İçilebilir Suya Erişim	+	-
	S.6.Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması	+	+
	S.7.Turizm Eğitimi Faaliyetleri	+	+
	S.8.Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri	+	+
Çevresel Göstergeler	Ç.1.Turist Sayısındaki Değişim	+	+
	Ç.2.Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması	+	-
	Ç.3.Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı	+	+
	Ç.4.Sit Alanlarının Değerlendirilmesi	+	+
	Ç.5.Çevre Sorunları	+	+

Sürdürülebilir Turizm göstergelerine göre GAP Turizm Master Planı incelendiğinde öne sürülen dört ekonomik, sekiz sosyal ve beş çevresel olmak üzere toplamda 17 göstergeden 14'ünün planın hem mevcut durum analizinde hem de plan kararları bölümünde ele alındığı görülmektedir. 17 göstergenin tamamının mevcut durum analizlerinde incelemeleri yapılmıştır. Plan kararlarında ise 17 göstergeden 14'ine yer verilmiştir. Plan kararlarında yer verilmeyen göstergeler sosyal göstergeler içerisinde yer alan S.2. kodlu Nüfusun Artmasında Göçün Önemi, S.5. kodlu gösterge İşme Suyuna Erişim, ve çevresel göstergeler içerisinde yer alan Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması yani Ç.2. kod numaralı göstergedir. Bu göstergelerin bölgedeki analizleri mevcut durumda ele alınmıştır ancak plan kararlarında, bahsedilen konularla ilgili herhangi bir karar getirilmemiştir. Plan ekonomik göstergeler açısından yeterli bulunurken sosyal ve çevresel göstergeler konusunda eksik kalmıştır. Ayrıca sürdürülebilir turizm kavramından planın hiçbir yerinde bahsedilmemektedir. Planın, planlama stratejilerine ve hedeflerine bakıldığında sürdürülebilirlik kaygısı gütmeyeceği görülmektedir.

İncelenen mevcut durum analizleri ve plan kararlarından hareketle GAP Bölgesi Turizm Master Planı (2011) Sürdürülebilir Turizm göstergeleri açısından incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Bölgede bölge içi ulaşım imkanları, konaklama tesis türleri, yatak adetleri ve turizme yönelik eğitim birimleri açısından mevcut turizm talebiyle karşılaştırıldığı zaman herhangi bir darboğazın bulunmadığı görülmüştür. Otel doluluk oranları hiçbir yerleşmede %100 oranına yaklaşmadığı gibi, yatak yetersizliğinden iptal edilen tur bulunmadığı belirtilmiştir. Temel sorunun talep yetersizliği olduğu görülmektedir.
- Bölge'nin din ve kültür turizmi açısından yeniden canlandırılması bölgenin tanıtımında önemli rol oynayacaktır. Bu konuda Bölge'nin turizm açısından sahip olduğu zenginliğin, Türkiye'nin uluslararası tanıtımında ve turizm yayınlarında yeterince yer alması sağlanmalıdır.
- Gerek bölge içi gerek bölgeye ulaşımında mevcut ulaşım sistemi plan dönemi ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilecek niteliklere sahiptir. Bu nedenle turizm sektörünü etkileyecek herhangi bir ulaşım kararına ya da yatırım önerisine

gerek duyulmamıştır. Bölgedeki yatırımların sırasıyla rekreasyon, inanç turizmi, kültür turizmi ve termal turizm gibi faaliyetlere yönelik yapılmakta olduğu geçmiş eğilimlere bakılarak söylenebilmektedir.

- Bölgedeki geceleme ve yatak sayılarının bölgedeki istihdama katkısı incelendiğinde yatak başına, 0.20 personel varsayılarak 11.490 ek istihdam ve ticaret ve hizmetler sektöründe takribi 3.280 ek istihdam olacağı düşünülerek toplamda 14.770 kişi ek istihdam sağlanacağı düşünülmüştür.
- GAP Bölgesi'nde Bölge içi göç hareketleri oldukça fazladır. Gerek güvenlik sorunları, gerek ekonomik kısıtlar, gerekse daha iyi sosyal koşullar kırsal alanların hızla göç vermesine neden olmaktadır. Mevcut durum analizinde göçlerin bölge içinde üç büyük il olan Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine yöneldiği sonucuna varılmıştır. Plan kararlarında göçlerin önlenmesiyle ilgili herhangi bir karar getirilmemiştir, ancak turizm kaynaklarının bulunduğu noktaların göç alması muhtemel görülmektedir.
- Bölgedeki tüm ilgi gruplarının fikirlerinin alınması noktasında anket sürecinde karşılaşılan sorunlarla plan hazırlama sürecinde de karşılaşıldığını göstermektedir. Plan uygulama kurumlarının birbirlerinden bağımsız çalışması, iller arasında hiçbir şekilde yatırım ve tanıtım konularında koordinasyonun bulunmaması, Bölge'nin temel sorunlarını oluşturmaktadır. Ayrıca Bölge'de yapılan çalışmada salt turizme yönelik herhangi bir teknik (planlama ve ya uygulama) birimi ve bütüncül turizm planlaması kavramı veya bu konuyla uğraşan birim bulunmamaktadır. Konular münferit olarak ele alınmakta ve çözülmeye çalışılmaktadır.
- Yerli nüfusun etnik azınlığın temsili konusunda bilhassa bölgeyi terk etmiş Süryani nüfusun bölgeyi ziyaret etmesi amacıyla Turabdin Haftası organizasyonu önerilmesi bölge tanıtımı açısından önemli olacaktır.
- Bölge somut turizm kaynaklarında olduğu gibi kültürel ve folklorik değerler açısından da oldukça çeşitliğe sahiptir. Bazı yörelerde belirli günlerde düzenlenen uluslar arası nitelikte yerel etkinlikler somut olmayan kültürel mirası tanıtımı açısından büyük öneme sahiptir.
- Turizm faaliyetlerinin tabanını oluşturacak turizm eğitimi konusunda bölgede yeterli sayıda eğitim kuruluşu bulunmaktadır. Gerekli yatırımların yapılması ve

turist sayılarının artmasıyla turizmde çalışacak eğitimli personelin istihdamı sağlanacaktır.

- Kültürel çeşitliliğin zenginliğiyle öne çıkan GAP Bölgesinde turizm faaliyetleri ve turist sayısı oldukça kısıtlıdır. Bölgeye plan dönemi içinde yerli turist çekim potansiyeli 1 milyon, yabancı turist sayısı ise 500 bin olarak tahmin edilmiştir.
- Bölgede 2853 sivil mimarlık örneği, 610 dinsel, 424 kültürel, 70 askeri, 125 mezarlık ve şehitlik, 7 anıt ve abide, 61 doğal varlık, 56 kalıntı olmak üzere toplamda 4206 taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır. Ayrıca 892 arkeolojik, 14 kentsel, 12 doğal ve 2 tarihi olmak üzere toplam 920 sit alanı bulunmaktadır. Bu kaynakların değerlendirilmesi ve sürdürülebilir kullanımıyla ilgili koruma kullanma dengesi gözetilerek plan kararları alınmış ve koruma amaçlı imar planlarının yapılması gerekliliği önem kazanmıştır.
- Bölgede içme suyuna ulaşım Bölge bütününde çoğunlukla çözülmüş olsa da su dağıtım şebekelerinin yetersiz olduğu alanlarda bulunmaktadır. Mevcut durum analizinde Adıyaman, Mardin, Siirt, Şırnak gibi illerin bir kısım bölgelerinde su kaynakları ve dağıtım şebekeleri oldukça yetersiz olduğu görülmüştür.
- Bölgede atıkların işlenmesi ve depolanması konularında bazı illerde sistemlerin oluşmamış olduğu göze çarpmaktadır. Genel olarak atıklar belediyelerce toplanmaktadır. Ancak Gaziantep ve Diyarbakır dışındaki illerde düzensiz depolama şeklinde, sağlıksız koşullarda bertarafı sağlanmaktadır.
- GAP Bölgesi genelinde Çevre ve Orman Bakanlığı Ç.E.D. ve Planlama Genel Müdürlüğü'nün 2010 tarihli raporuna göre hava kirliliğinin birinci öncelikli sorun olduğu iller; Adıyaman, Batman, Diyarbakır ve Gaziantep' dir. Atıkların 1. öncelikli sorun olduğu iller Kilis, Siirt ve Şırnak ve su kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller Mardin ve Şanlıurfa olarak belirlenmiştir. Bu konuda Kommagene Nemrut Yönetim Planı kapsamında İlk 5 yılda hazırlayacağı ve uygulayacağı planlar dışında tüm bölgenin sorunlarını giderecek projelerin hazırlanması gerekmektedir.

Planda bahsedilen projenin en önemli sosyal çıktısı GAP Bölgesi dışında yaşayan nüfusun Bölge'yi tanıması ve bunun sonucu Bölge'nin, Türkiye'nin diğer yerlerinden farklı olmadığını anlaması olacaktır. Bölge gerçeklerini yansıtmayan TV dizilerinin ve özel koşulların tüm bölgeye eşit dağılmış gösteren gazete

haberlerinin etkisi altında olan çok geniş bir kitlenin mevcut olduğu göze çarpmaktadır. GAP yerleşimlerindeki yaşantının ülkenin diğerk kesimlerinden farklı olmadığını yerinde görüp yaşayanlar, geri dönüşte bu durumu çevresine anlatarak bölge ile ilgili çekinceler ortadan kalkmasına katkıda bulunacaklardır.

Planda bahsedilen projenin temel nitelikli diğerk bir sosyal çıktısı Birecik Baraj Gölü ve Diyarbakır Dicle Kıyısı rekreasyon projelerinin tamamlanması ile özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır nüfusunun ilk defa geniş çapta geleneksel rekreasyon anlayışlarının dışında çok daha renkli, su sathı kullanımına kavuşma imkanına sahip olmasıdır. Bu durum uzun vadede yerel toplum üzerinde deniz kenarında yaşayan toplumlarımıza benzer değerk yargıları kazandırabilecek son derece olumlu bir gelişme olarak yorumlanmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalkınma kavramı toplumların varlığını sürdürüp kaliteli yaşam standartlarına ulaşabilmeleri adına ulaşılmak istenen bir durumdur. Bölgesel kalkınma kavramı bölgelerin kendine ait kaynaklarının faaliyete sokularak, bölgenin gelir ve istihdam düzeyinin artırılması ile bölge halkının huzur ve refahının sağlanması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi şeklinde açıklanabilmektedir. Bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesi veya en az seviyeye indirilebilmesi için bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi gerekmektedir.

Turizm sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin veya bölgelerin sahip oldukları turizm kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması konusunda önemli bir yere sahiptir. Turizm faaliyetlerinin çok yönlülüğü; turizmin salt ekonomik anlamda değil sosyo-kültürel anlamda da gelişmenin sağlanmasına olanak sunmaktadır. Aynı zamanda unutulmamalıdır ki turizm kendi kaynaklarını yok edebilen bir sektördür. Turizmden bugün olduğu gibi gelecekte de faydalanılabilmesini sağlamak sürdürülebilir turizm kavramının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Tezin amacı; yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizmin rolünü incelemek, yoğun turizm değerine sahip GAP Bölgesi'nde turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada etkili bir faktör olup olmayacağı ve kaynakların sürdürülebilirliği adına neler yapılması gerektiği sorularına cevap bulmak, GAP Bölgesi'nde yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizmin gelişimine katkı sağlaması öngörülen GAP Turizm Master Planı (2011)'nin sürdürülebilir turizm planlaması pratikleri doğrultusunda irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan tez çalışmasında cevabı aranan temel soruların bulguları şöyledir:

Yerel-bölgesel kalkınmayı sağlamada turizm rolü, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin veya bölgelerin sahip oldukları turizm kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması konusunda oldukça önemlidir. Turizm faaliyetlerinin çok

yönlülüğü turizmin salt ekonomik anlamda değil sosyo-kültürel ve çevresel anlamda da gelişmenin sağlanmasına olanak sunmaktadır.

GAP Bölgesi'nde turizm potansiyellerinin bölgesel ekonomik kalkınmada etkin bir rol alması, bölgeye olan talebin artırılması ile mümkündür. Talebi artırabilmek adına Bölge'nin turizm açısından sahip olduğu zenginliğin, Türkiye'nin uluslararası tanıtımında ve turizm yayınlarında yeterince yer alması sağlanmalıdır. Bölge'nin din ve kültür turizmi açısından yeniden canlandırılması bölgenin tanıtımında önemli rol oynayacaktır. Ayrıca bölgedeki özel durumun bölgenin tamamında etkili olmadığı yapılan tanıtım faaliyetlerinde belirtilmelidir.

Geçmiş eğilimlere bakılarak toplam turizm faaliyetleri içinde birinci sırayı yerel rekreasyon, ikinci sırayı inanç turizmi, üçüncü sırayı kültür turizmi, son sırayı ise termal turizm oluşturmaktadır. Dolayısıyla yatırımların öncelikle bu alanlarda yapılması kaynakların verimli kullanımı adına önem teşkil etmektedir.

Bölgenin sahip olduğu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için, bölgesel sürdürülebilir turizm hedefine ulaşma yolunda hazırlanan planlar oldukça önem taşımaktadır. Yapılan planlarda sürdürülebilirlik hedeflerinin planlanması ve yönetimi için uygun stratejilerin takip edilmesi, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Planlama çalışmaları koruma kullanma dengesi gözetilerek hazırlanmalıdır.

GAP Bölgesi ülkemizde Kültürel Turizm dendiğinde akla gelen ilk bölgelerden olmaktadır. Nemrut, Göbeklitepe, Halfeti, Harran ve Hasankeyf gibi çok bilinen turizm değerlerine sahip Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğa ve kültürel turizmde gelecek yıllarda Türkiye'de en fazla payı alabilecek potansiyele sahiptir. Zengin kültürel mirasa sahip bölge; turizm açısından ülke talebine cevap verebilecek kaynaklara sahip olduğu gibi, uluslararası turizm talebine de cevap verebilecek niteliktedir.

GAP Bölgesinde Bölge içi göç hareketlerinin oldukça fazla olduğu ve en çok göç alan illerin Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri olduğu göze çarpmaktadır. Bu illerin, bölge içinde ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan en gelişmiş iller olması ve

turizm kaynaklarının bu illerde yoğunlukta olması, turizm mevsimlerinde yaşanan göçü kaçınılmaz kılmaktadır.

Bölgede yeterli sayıda turizm eğitimi verebilecek eğitim kuruluşu bulunmaktadır. Gerekli yatırımların yapılması ve turist sayılarının artmasıyla turizmde çalışacak eğitimli personelin istihdamı sağlanacaktır.

Bölgede içme suyu, atıkların bertarafı ve hava kirliliği problem olmaya devam etmektedir. Bölgede yaşayan halkın ve turistlerin ihtiyaçlarını giderebilmek ve turizm gelişimini sağlayabilmek için tüm bölgede altyapıya ilişkin sıkıntılar giderilmelidir. Bu konuda bölgeye yönelik alt yapı yatırımlarının artırılması gerekmektedir.

Bölgede kültürel ve folklorik değerler çeşitlilik göstermektedir. Yöre mutfağı, el sanatları, halk oyunları gibi yöreye özgü değerler korunarak halk kültürü yaşatılmalıdır. El sanatları ve bilhassa yöre mutfağının dünya çapında tanıtımının yapılarak desteklenmesi turistlerin bölgeye olan ilgisini arttıracaktır. Bölge ekonomisine katkıda bulunacak ve bölge kadınlarının da ekonomiye katılacağı etkinlikler düzenlenip, bu etkinliklerin sivil toplum örgütleri ve bakanlıklar tarafından organize edilerek eğitici programların düzenlenmesi bölge kültürünün gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bölge yemeklerinin öne çıkarılacağı tanıtıcı programlar, bölgeyi ziyarete gelen turistleri yöresel yemekleri tatma konusunda isteklendirecek, bölgede gastronomi turizminin de gelişimine olanak sağlanacaktır.

Tarihi dokunun korunabilmesi için müze kent konumunda olan Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Gaziantep’de kaynakların sürdürülebilirliği, kentleşmenin düzenli ve kontrollü sağlanabilmesi için koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca kültür varlıklarının korunması ve turizm hizmetinde kalitenin artırılması için eğitici seminerlerin düzenlenmesi yöre halkının bilinçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bölgede var olan özel koşullar nedeniyle bölgenin bir bütün olarak algılanmasını önlemek için yeniden canlandırılan kentlerin oluşturulması önem kazanmaktadır. Yeniden canlandırılan kentler olarak Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve

Adıyaman illeri öne çıkmaktadır. Bu kentlerde bölgedeki üç kalkınma ajansı ile birlikte hareket edilerek bir yeniden canlandırma ofisi kurulması, bu ofiste yeniden canlandırma uzmanlarının istihdam edilmesi ve bu ofis kanalıyla Bölge'ye profesyonel hizmet verilmesi bölgedeki turizm stratejisinin önemli bir ayağını oluşturacaktır. Bu sayede yeniden canlandırılan kentleri ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin nitelik ve nicelikleri artırılarak turizm gelirleri en üst düzeye çıkarılacaktır.

Bölgeye turist kazandırabilme konusunda yeniden canlandırma süreci oldukça önemlidir. Turizmde yeniden canlandırma süreci sadece reklam kampanyalarından oluşmamaktadır. Bir turistin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni duyduktan sonra internet sitelerine girip doyurucu bilgiler alarak bölgeye gelme isteğinde olması, seyahat acentası ve otellerin bilgilerine hızlı bir şekilde ulaşması sağlanmalıdır. Turist bölgeye geldikten sonra ise hijyenik konaklama yapması, temiz ulaşım araçları ile dolaşması, yol gösterici harita ve broşürler elde etmesi, dürüst satıcılardan hediye eşya ve yöresel ürünler alması, lezzetli yemekler yemesi gibi etkinlikler yeniden canlandırma sürecinin önemli unsurlarıdır. Günümüzde bir kaç dakika içinde milyonlarca insana ulaşan bilgilerin kaynağı olan sosyal ağlar da devreye sokularak tüm çalışmalar eş zamanlı olarak yürütülmelidir.

Yapılan literatür taramalarının ve yerinde yapılan incelemelerin sonuçları göstermiştir ki GAP Bölgesinde turizmin bölge ekonomisine katkısı olumludur ve bölgede turizm, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde oldukça etkilidir. Az olan turizm talebi, öne çıkan kentler üzerinde uygulanacak yeniden canlandırma politikalarıyla artacaktır. Çevreye, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına dayalı bir turizm anlayışı, GAP'ın gelişiminde ve kalkındırılmasında önemli rol oynayacaktır. Sürdürülebilir turizme yönelik bir planlama anlayışı ve yeniden canlandırma politikalarıyla, turizm bugün ve gelecekte GAP Bölgesinde kalkınmanın öncü sektörlerinden biri olacaktır.

Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm Planlaması henüz istenen seviyeye gelememiştir. Türkiye'de yapılan planlarda sürdürülebilirliğin önündeki en önemli engelin, ekonomik kazancın ön planda tutulması olduğu görülmektedir. Bu nedenle turizm

planları genellikle sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği geri plana atıp, para kazanma amacına hizmet etmektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de turizm sayesinde elde edilecek döviz girdisi ve ekonomik hareketlilik oldukça önem kazanmaktadır. Ayrıca turizm sayesinde işsizlik sorununa çözüm bulunabilmektedir. Turizmin bu etkileri Türkiye'de ekonomik gelişmenin ön planda tutulup, sürdürülebilirliğin ne yazık ki göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alatan, H. (1970). Türkiye Turizminde Fiziksel Planlama, **Türkiye’de Turizmin Geliştirilmesi**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 138-153
- Aşağı Fırat Havzası Turizm Gelişim Koridoru ve Eylem Planı Raporu, **Barlas İmar Planlama Ltd. Şti.**, Ankara, 2013.
- Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi, **Detay Yayıncılık**, Balıkesir
- Aydemir, B., Saylan, U., Özdemir, İ.M. (2011). Turizm Girişimciliği ve Bölgesel Kalkınma: Balıkesir Örneği, **1.Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildirileri, 22-23 Eylül 2011-Malatya**, Başak Matbaacılık, Ankara, 551-559
- Aydın, A. (2008). İktisadi Açıdan Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 304-312
- Baysal, S., Vural, A.Z.B.(2012). Sürdürülebilir Kalkınma mı, Yoksa Süründüren Kalkınma mı?: Türkiye Gerçeğinde Tekno-Kölelik, **e-Journal of New World Sciences Academy**, 336-358
- Çakılcıoğlu, M. (2002). Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin; Sürdürülebilir Turizm **10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi**
<http://www.kentli.org/makale/kalkinma.htm>.
- Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, 293-306
- Çetin, M. (2006). Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 7, 1, 293-306
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, 2012, Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu.
- Doğan, H. Z. (2004). Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri, **Detay Yayıncılık**, Ankara,
- Ercan, F. (2006). Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime, Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, 45-116, Derleyen Doç. Dr. F Aylan Arı, **Derin Yayınları**, İstanbul,
- Eceral, T., Ö.(2005). Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, **Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü**, 16, 55, 89-106
- Erbay, R. E., Özden, M. (2013). İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım, Sosyal Bilimler Metinleri, **Namık Kemal Üniversitesi**,

Filiztekin, A. (2008).Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar, **TÜSİAD**, İstanbul,
Goulburn River Valley Tourism, Tourism Development Plan, 2011-2016, 2011.

Göktürk, A. (2006).Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış, Bölgesel Birikime, Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Derleyen Doç, Dr. F Aylan Arı, **Derin Yayınları**, İstanbul, 23-44

Güneydoğu Anadolu Projesinde (GAP) Son Durum, **T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı**, Şanlıurfa, 2010.

Gülbahar, O. (2006). Turizmin Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü (Türkiye Örneği), **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23,1, 19-47

Gündüz, A.Y. (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası, **Ekin Kitabevi**, Bursa

Gürer, Nilüfer. (2009). Dağlık Alanların Bölgesel Gelişmeye Katkısına Yönelik Anahtar Göstergelerin Belirlenmesi, Erzurum Erzincan Bayburt Bölgesi Örnek Alanı, **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara

Hassan, S.S. (2000). Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry, **Journal Of Travel Research**, 239-245

Ildıraz, M. (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, **Nobel Yayın Dağıtım**, Ankara

İncekara, A., Savrul, B.K. (2011). Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, **International Conference On Eurasian Economies**, 405-411

İçöz, O., Var, T., İlhan, İ. (2009). Turizm Planlaması ve Politikası, Turizmde Bölgesel Planlama, **Turhan Kitabevi**, Ankara

Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2011, **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2013.

Karaaslan, Ş., Örs, H.(2007). Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımları ve Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm Uygulamalarında Kamu Arazilerinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi, Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar, Prof. Dr. Orhan Kuntay’a Armağan, **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü**, 425-441, Ankara,

Kargı, N. (2009). Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye’nin Bölgesel Politika Analizi, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 19-39

- Kauppila, P., Saarinen, J., Leinonen, R.(2009). Sustainable Tourism Planning and Regional Development in Peripheries: A Nordic, View **Scandinavian Journal Of Hospitality And Tourism**, 424-435
- Kozak, N, Kozak, M. A., Kozak, M. (2001). Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar, **Detay Yayıncılık**, Ankara,
- Kum, M. (2011). İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 30, 235-255
- Kuntay, O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Planlaması, **Alp Yayıncılık**, Ankara,
- Lozano-Oyola, M., Blancas, F. J., González, M., Caballero, R. (2012). Sustainable tourism indicators as planning tools in cultural destinations, **Ecological Indicators**, 659-675
- Mc, Kercher, B.(2003). Sustainable Tourism Development, **Guiding Principles For Planning and Management**
- Olalı, H. (1990). Turizm Politikası ve Planlaması, **Yön Ajans**, İstanbul
- Özbey, F. R. (2002). Küreselleşme ve Sürdürülebilir Kalkınma (Sustainable Tourism Development In Globalization Progress) **Globalization and Sustainable Development, International Scientific Conference**, 135-150
- Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası, Özellikler ve Bölgeler, **Çantay Kitabevi**, İstanbul
- Özgür, E. M. (2010). Bölgesel Kalkınma, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara
- Özer, M. A. Yönetişim Üzerine Notlar, Sayıştay Dergisi, 63.
- Özkök, F., Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 51-71
- Rady, A. (2002). Tourism and Sustainable Development in Egypt, **To Make Tourism an Economic Force Of Development**,
- Ruhanen, L. (2008). Progressing the Sustainability Debate: A Knowledge Management Approach to Sustainable Tourism Planning, **Current Issues In Tourism**, 429-455
- Sarkım, M. (2008). Değişen Seyahat Eğilimleri Kapsamında Sürdürülebilir Turizm Anlayışının Turizm Politikaları Üzerine Etkileri, **2.Ulusal İktisat Kongresi, Deü İİBF. İktisat Bölümü**, İzmir
- Sezgin, O. M. (2001). Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, Turistik Kavramlar-Ekonomi-Pazarlama, **Detay Yayıncılık**, Ankara

- Taneri, E. (1986). Bölge Planlama, **Yıldız Üniversitesi Yayınları**, İstanbul
- TESEV, (2008). İyi Yönetişim El Kitabı, TESEV Yayınları
- TUSİAD,(2012). Sürdürülebilir Turizm Raporu, İstanbul
- Turizm Bakanlığı, (1996). Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, **Yaygın Eğitim Daire Başkanlığı Yayını**, Ankara
- Uğurlar, A.(2006). Turizmin Yerel Ekonomiye Etkileri ve Sürdürülebilirliği; Van Örneği, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara,
- Usta, Ö. (2009). Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım, **Detay Yayıncılık**, Ankara
- Ürger, S. (1992). Genel Turizm Bilgisi, **Akdeniz Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu**, Antalya
- Wray, M., Dredge, D., Cox, C., Buultjens, J., Hollick, M., Lee, D., Pearlman, M., Lacroix, C. (2010). Sustainable Regional Tourism Destinations, **Best Practice For Management, Development and Marketing**, Australia
- Yalçinkaya, A., Durmaz, V., Adiller, L, (2011.). Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Yeni Ölçümleme: Üçlü Performans, **Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri**, Saraybosna-Bosna Hersek, 3320- 3332
- Yavan, N. (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçim Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara
- Yeşiltaş, M., Öztürk, İ. (2008). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 9, 1
- Zengin, B. (2006). Turizm Coğrafyası- Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası, **Değişim Yayınları**, İstanbul
- <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-5>, Making Tourism More Sustainable - **A Guide for Policy Makers**, UNEP and UNWTO,11-12, 2005.

EKLER

EK-1. Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi: (Gürer, 2009: 42).

Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Belirleyicileri

1. İşlenmemiş Maddelerin Alınmasının Önemi ve Yerel İşletmelerde Üretimler
2. Yabancı Mülkiyetin % si ve Mülkiyetin Değeri
3. Diğer Gidilen Yerlere Göre Alandaki Turistik Etkinliklerin Verimlilik Göstergesi
4. Otellerin Verimlilik Düzeyi
5. Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Ekonomik Varlığı ve Yatırımın Geri Dönüş Yüzdesi.
6. Yerel Ekonomiye Turizmin Katılması
7. Turistlerin Döviz Olarak Harcama Oranı
8. Toplam Turistik Gelire Göre Kaçan Döviz % si
9. Verginin Ekonomik Etkinlik Üzerine Etkisi
10. Elde Edilen Tüm Gelirlere Göre Turistik Gelirin Oranı
11. Etkinliklerin Sürdürülebilir Gelişmesi
12. Ortak Eylem ve Danışmanın Dağılım Düzeyi
13. Etkinliklerin Promosyonu, Satışı, Donatımı İçin Ortak Yapıların İşlevlik Derecesi
14. İhracatta Yarışma
15. Donatı Mallarının İthalatı
16. İhracatın Ulusal Zenginlik Üzerine Yansıması
17. Gelişmeye Yardım Kapsamında Finansman Yardımlarının Etkisi
18. Sürdürülebilir Turizmin Gelişmesine Katkıda Bulunan Yasaların Çıkarılma ve Kullanımı Düzeyi
19. Uluslararası Anlaşmaların Onayı ve Uygulanması
20. Ülke Düzenleme Süreçleri: Turistik Gidilecek Yerler İçin Stratejik Bölgesel Bir Planın Varlığı ve Onun Uygulanma Derecesi
21. Ekonomik Devletin Taahhütleri
22. Sürdürülebilir Tescilli Donatılar ve Sitlerin Oranı
23. Ekonomik Etkinliğin Gelişmesini İçeren Öngörülerin Kalitesi
24. Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları
25. Yerel Ücretlerde Gıdaya Ayrılan Ortalama Ücret Payı

Ek.1. (devam) Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi:
(Gürer, 2009: 42).

26. Diğer Ükelere Göre Mal ve Hizmet Sunuşlarının Yerel Fiyat Göstergeleri
27. Yerel Halkın Turizmden Elde Ettiği Gelirin Diğer Etkinliklerden Elde Ettiği Gelire Oranı
28. Turistik Geliri Olan Çiftçi Yüzdesi
29. Duyarlı Bölgelerde Sürdürülebilir Üretimin Çeşitlilik Derecesi
30. Yerel Üretimin Önemi ve Aracısız Satış Noktasına Başvuranlar
31. Mevcut Turistik İşletmelerin % si ve Yerel Aktörler Tarafından Yönetilmesi
32. İşletmelerin Yaratılmasına Yardım Sistemi ve İşletme Sahiplerine Krediler
33. Turistik Yatırımların Gelişme Yüzdesi
34. Konaklama Biçimlerinin Çeşitliliği ve Bölgede Sunulanların Önemi
35. Gecelemenin Gelişmesi ve Mevsimlik Dağılımı
36. Demiryolu ve Havayolu İle Gelişlerin Gelişmesi
37. Yabancı Yatırımlar, Teknik İşbirliği ve Teknoloji Devri
38. Bilgi Ağı ve Yapısı – Yayılma Derecesi

Sürdürülebilir Turizmin Sosyal Belirleyicileri

1. Geleneksel Ustalık Hizmeti Karşılığının Ölçülmesi
2. İşlenen Tarım Alanlarının Sayısı ve Gelişimi, Ağı ve Bağlı Hizmetler
3. İmalathanelerin Katma Değerinin Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya Oranı
4. Kayıtsız Ekonomiden Gelen Gelirlerin Oranı
5. Ülkede Hizmetler, Ticaret ve İstihdamın Dağılımı
6. Nüfusun Genel Eğitim Seviyesi
7. Sanayide Çalışanların Eğitim Seviyesi ve Uygulayıcıların Bütünü
8. Eğitim ve Araştırma Projelerinde Nicelik ve Nitelik
9. Sektörün Sürdürülebilirliğinde Niteliğin %si ve Niteliği Sağlayan Staj Sistemi
10. Nüfus Artmasında Göçün Önemi
11. Kentsel Nüfus
12. Nüfus Üzerine Etki
13. Sosyal Yarar / Turizm Maliyeti Oranı
14. Baskı Göstergesi
15. Tüm Nüfus İçin Konut Stoğunun Gelişmesi ve Durumu

Ek.1. (devam) Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi:
(Gürer, 2009: 42).

16. Yasal Olan ve Olmayan İşletmelerin Nüfusu ve Yüzeyleri Arasındaki İlişkiler
17. Gelire Oranla İşletmelerin Genel Giderleri
18. Turistik Sitlere ve Plajlara Erişebilirlik
19. Engelliler ve Gençler İçin Erişme Araçları
20. Yerel Toplumun Katılım Seviyesi ve Toplum Örgütleri (Tüm ilgi grupları ve paydaşların fikirlerinin alınması)
21. Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi
22. Yerel Tekniklerin Kullanılması ve Toplanması Yüzdesi Oranı
23. Komşuluk İlişkileri: Sorunların Varlığı ve Önemi
24. Çocuklara Tecavüz Olaylarının Varlığı
25. Yerel Etkinliklere Karşı Şikayet ve Toplu Dilekçe Sayısı
26. Önemli Suç Tipleri ve Cinayet Oranı
27. Turistlerin ve Turistik Sitlerin Güvenliği
28. Temel Arıtma ve Kentsel Temizlik
29. Belgelendirme ve Konaklama Donatılarında Temizlik
30. İçilebilir Suya Erişme
31. Sağlığın Genel Durumu
32. Bulaşıcı Hastalıkların Tipi ve Oranı
33. Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Etkinliği
34. Uluslararası Araçların Uygulanma Kapasitesi ve Ülkeler Arasında Anlaşmalar
35. Sürdürülebilir Gelişme Kapsamında Sivil Toplum İle Devlet Kuruluşlarının Farklı Düzeylerinde Yasal ve Eşgüdümlü Gayret ve Politikaların Çerçevesi
36. Kurumlar ve Sektörler Arasında Eşgüdüm ve Kurumsallaşmanın Niceliği ve Niteliği
37. Ülkede Mevcut Yasaların Promosyonu ve Uyumlaştırılması
38. Katı Atık Yönetiminde, İletişimde, Temiz Su ve Elektrik Dağıtımında Konutlar ve Kamunun Görev Derecesi
39. Kurumsal Danışma ve İletişim Gayretleri
40. Mesleki Odalarda ve Yerel Örgütlerde Eylem Birliği

Ek.1. (devam) Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi:
(Gürer, 2009: 42).

41. Halk Sağlığı İçin Ulusal Harcamaların Oranı
42. Eğitim İçin Ulusal Harcamaların Oranı
43. Gayrisafi Yurtiçi Hasılda Gelişme ve Araştırma Harcamalarının % si
44. Turistik Etkinlikler Tarafından Üretim Değerinin Tüm Ekonomi Üzerindeki Oranı
45. İstihdam Üzerine Turizmin Sosyal Etkisi
46. Turizmde Kadınların İstihdamı
47. Kültürel Ortamların Niteliği, Çeşitliliği, Sayısı
48. Sitlerin ve Etkinliklerin Çekim Kapasitesi ve Ünü
49. Yerel Kültür Üzerine Bilgiler ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması
50. Doğal Afetlere Bağlı Ekonomik ve İnsan Kaybı

Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Belirleyicileri

1. Kirletici İşletmeler: Kirlenmenin Sosyal ve Mekansal Yoğunlaşması
2. Akustik(Ses) Kirlenme Seviyesi
3. Otel Bölgelerinde İzin Verilen Desibel Seviyesi ve Turistlerin Gürültüyle İlgili Şikayet Sayısı
4. Plajların ve Kayalıkların Yakınındaki Suların Kirlenme Seviyesi
5. İçilebilir Su Kalitesi
6. Arıtma Sistemlerinin Etkililiği
7. Arıtılan Suyu Tekrar Kullanan Otel % si
8. Turizmden Kaynaklanan Erozyonun Önemi
9. Çölleşmeye Başlayan Topraklar
10. Aşırı Su Çekme ve Tuzlu Su Sızmasına Uğrayan Topraklar
11. Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması
12. Katı Atıkların Toplanma, Yeniden Kullanma, Dönüştürme Sistemlerine Sahip Otellerin % si
13. Duyarlı ve Korunan Bölgelerde İnsan Varlığının Görülebilirliği
14. Çevre Güvenliği ve Korunması İçin Ölçme Araçları, Tedbirler ve Yönetmeliklerin Kullanılması

Ek.1. (devam) Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi:
(Gürer, 2009: 42).

15. Yasalara Uymayanlara Karşı Kontrol ve Cezalandırma Sayısı
16. Çevrenin Sürdürülebilir Yönetim Sistemlerinin ve Yararlılığının Etkinliği
17. Çevrenin Korunması İçin Gider Seviyesi
18. Turistlerin Sayısında Değişim
19. Kullanım Yoğunluğu
20. Turistik Akımın Yönetiminde Etkililik, Alarm Sistemi, Gelişmemiş Kapasite Kaynaklarının Kullanımı
21. Oturan Yerel Nüfusa Göre Turistin Temiz Su Kullanım Oranı
22. Nüfusun Etkinliklerine Göre Turizm Tarafından Kullanılan Suyun Oranı
23. Hidrolojik Rezervlerin ve Şebekenin Bulunabilirliği
24. Yerel Oturana Göre Turistin Kullandığı Enerji Miktarı
25. Toplumun Etkinliklerine Göre Turizm Tarafından Kullanılan Enerji Oranı
26. Enerji Rezervlerinin ve Ağının Kapasite ve Kullanılabilirliği
27. Sosyal ve Kültürel Değerlerin Korunma Yönetimini Uygulayan Duyarlı Bölgelerin % si
28. Tüm Duyarlı Bölgelere Göre Turizm ve Boş Zaman Etkinliklerinin Yönetimi Altında Duyarlı Bölgelerin Oranı
29. Kara, Deniz, Hava Trafiğinin Yoğunluğu ve Artma Yüzdesi ve Atmosfer Kirlenmesi
30. İlgi Çeken Başlıca Odaklara Akım ve Şebekenin Kullanım Yoğunluğu
31. Bütün Yıl Boyunca Toplu Taşım Kalitesi ve Varlığı
32. Çağdaş, Geleneksel, Anıtsal Mirasın Genel Durumu
33. İnşaat ve Kentleşme Açısından Sınırlamaların Seviyesi
34. Turistik Girişimciler Tarafından İmar Kurallarına Saygı
35. Çevresel Olarak Yetkili Yönlendirmelere ve Kalite Sözleşmelerine Üyelik
36. Turizme Yönelik Endemik Flora ve Faunanın Korunması İçin Programların Sayısı ve Etkililiği
37. Etkinliğin Geliri Üzerine Çevrede Yatırımlar ve Duyarlı Bölgelerde Yönetim İçin Gelirin Kullanılma Oranı
38. Çevre Düzenlemesi İçin Yasal ve Politik Çerçevelerin Ekonomik ve Ekolojik Sınırlamalar İçinde Ele Alınması

Ek.1. (devam) Dünya Turizm Örgütü Tarafından Belirlenen Göstergeler Listesi:
(Gürer, 2009: 42).

39. Altyapının Peyzajla Bütünleşmesi
40. Turizmin Olduğu Yerlerde Doğal Kaynakların Kullanımı ve Geleneksel Yaşam Etkinlikleri İle Yararlanılabilir Kaynakların Oranı
41. Duyarlı Bölgelerde Yaşayan Nüfusun Gelişmesi ve Yoğunluğu
42. İnsan ve Hayvan Arasında Çatışma Seviyesi
43. Fauna'da Düzensizlik ve Ekolojik Bozulma %si
44. Doğal Yeniden Canlanma ve Biyolojik Çeşitlilik Sayısı Yüzdesi
45. Emisyon Seviyesi ve Atmosferi Kirletenlerin Yığılması
46. Kullanılmış Su Arıtma Sistemi Olan Otel % si
47. Erozyon Hızı ve Seviyesi
48. Sürdürülebilir Yönetilen Ağaçlandırma Alanları % si
49. Yerel Mimari ve Malzemenin Kullanılması
50. Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı ve Peyzaj Özelliklerinin Gelişmesi
51. Ekosistemlerin Hassaslığı
52. Tehlike Altındaki Çeşitlerin Korunması, Genetik Kaynakların Muhafazasında Tedbirler

EK-2. Alan Çalışmasında Kullanılan Derin Görüşmeler (Ekim, 2013)

GÜVENLİ VE GİZLİDİR

Aşağıdaki anket Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Tez konusu; Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Bölgesel Ekonomik Kalkınma: GAP Örneği'dir.

Kurum:
Görevi :
Adı Soyadı:
GAP Bölgesinin tanıtımı için ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz? Bu çalışmalar kim tarafından finanse ediliyor?
Yoğunlukla gelen turist profili hakkında bilgi verir misiniz? (Yerli /yabancı, hangi mevsimde daha yoğun)
2011 yılında yapılan GAP Turizm Master Planının hazırlanma sürecinden haberdar mısınız? Sizce plan sürecinde katılım nasıl sağlanmalıdır?
Plan sürecinde toplantılara katıldınız mı? Katıldıysanız hangi toplantı olduğunu belirtir misiniz?
Plana dair önerilerde bulundunuz mu? Bulunduysanız açıkla mısınız?
Plandan beklentileriniz nelerdir?
GAP Turizm Master Planı beklentilerinize cevap verdi mi? Önerilerinize planda yer verildi mi?

Teşekkürler

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BARAN, Nurcan
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 25.08.1986, Ankara
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 0 (555) 6625752
 E-Posta : nurcan.baran@gazi.edu.tr



Eğitim

Derece	Okul/Program	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi / Şehir ve Bölge Planlama	2015
Lisans	Bozok Üniversitesi / Şehir ve Bölge Planlama	2011
Lise	Kurtuluş Lisesi	2003

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2011-Halen	Barlas İmar Planlama-Ankara	Şehir Plancısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Baran, N., Sat, N. A. (2015). Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Teoriden ve Uygulamadan Örnekler. *II. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu (ISBS 2015)*, Türkiye

Hobiler

Tiyatro, Fotoğraf, Gezi Araştırmaları



GAZİ GELECEKTİR..